

TULEVAISUUSAJATTELU KANSALAISTAIDOKSI

Tulevaisuustaaajuus-työpajamenetelmän
arviointitutkimuksen tulokset

Minna Halonen, Kirsi Hyytinen & Sofi Kurki

© Sitra 2022

Sitran selvityksiä 221

Tulevaisuusajattelu kansalaistaidoksi

Tulevaisuustaaajuus-työpajamenetelmän arviointitutkimuksen tulokset

Kirjoittajat: Minna Halonen, Kirsi Hyytinen, Sofi Kurki

Kannen kuva: Topias Dean, Sitra

Taitto: Punamusta Oy

ISBN 978-952-347-294-5 (PDF) www.sitra.fi

ISSN 1796-7112 (PDF) www.sitra.fi

PunaMusta Oy, Helsinki 2022

SITRAN SELVITYKSIÄ -sarjassa julkaistaan
Sitran tulevaisuustyön ja kokeilujen tuloksia.

Sitran selvityksiä 221

Tulevaisuusajattelu kansalaistaidoksi

Tulevaisuustaaajuus-työpajamenetelmän arviointitutkimuksen tulokset

Lokakuu 2022

Sisällys

Esipuhe	5
Tiivistelmä	6
Sammanfattning	8
Summary	10
1 Johdanto	12
Arviointitutkimuksen tavoitteet	12
Mikä Tulevaisuustaaajuus-työpajamenetelmä?	13
Tulevaisuustyöpajojen rooli tulevaisuusajattelun vahvistamisessa	14
Myös ennakointia tulee arvioida	14
2 Tutkimuksen teoreettinen tausta	16
Oppiminen arviointitutkimuksen keskiössä	16
Transformatiivinen oppiminen	16
Ekspansiivinen oppiminen	17
Osallisuuden kokemus mahdollistaa oppimisen	17
Lähestymistapoja ennakoinnin arviointiin	18
Laaja-alainen viitekehys ennakoinnin vaikutustenarviointiin	19
3 Arviointimalli ja aineistonkeruumenetelmät	21
Tulevaisuustaaajuus-menetelmän laaja-alainen arviointi	21
Monikriteerinen arviointimalli	21
Arviointiaineiston keräysmenetelmät	23
Itsearviointi	24
Haastattelut	25
Osallistavat arviointipajat	25
Kysely	27
Havainnointi	27

4 Arvioinnin tulokset	29
Itsearviointin tulokset	29
Kyselyn tulokset	30
Työpajaosallistujan näkökulma	30
Työpajavetäjän näkökulma	32
Haastattelujen tulokset	39
Arviointipajojen tulokset	44
Havainnointien tulokset	45
Tulevaisuusajattelun muutokset	46
Yksilötason tulevaisuusajattelun muutos	47
Yhteisötason tulevaisuusajattelun muutos	48
Yhteiskunnallisen tason tulevaisuusajattelun muutos	49
Esimerkkejä Tulevaisuustaajuus-menetelmän käyttötapauksista	49
5. Johtopäätökset	51
Mitä vaikutuksia havaitsimme?	51
Mikä menetelmässä innostaa ja mitä haasteita menetelmässä on?	52
Auttaako Tulevaisuustaajuus valtavirtaistamaan tulevaisuusajattelua?	53
Miten laaja-alainen arviointiviitekehys soveltuu Tulevaisuustaajuus-työpajamenetelmän arviointiin?	54
Mitä Tulevaisuustaajuutta käyttävien toimijoiden olisi syytä huomioida vaikutusten varmistamiseksi? Viisi vinkkiä Tulevaisuustaajuuden vetäjälle	56
Lähteet	57
Kirjoittajista	61
Liite 1 Itsearviointi	62
Liite 2 Haastattelurunko	64
Liite 3 Kysely	65
Liite 4 Osallistavan arviointipajan kysymykset	69

Esipuhe

Vuonna 2020 aloimme Tulevaisuuden uudistajat -projektissa kehittää menetelmää, joka lisää ihmisten kykyä kuvitella erilaisia tulevaisuuksia ja auttaa tunnistamaan toimia toivotun tulevaisuuden toteuttamiseksi. Työtä ohjasi ajatus, että tulevaisuus kuuluu kaikille, ja siksi tulevaisuusajattelun ja muutoksen tekemisen popularisointi on tärkeää. Menetelmän avulla halusimme laajentaa niiden ihmisten joukkoa, jotka keskustelevat tulevaisuudesta. Pidimmekin alusta asti tärkeänä, että menetelmä olisi helposti käyttöön otettava ja sovellettava.

Kehitystyön tuloksena syntyi Tulevaisuustajuus-työpajamenetelmä, joka julkaistiin tammikuussa 2021. Noin 15 000 ihmistä on tutustunut Tulevaisuustajuuteen tulevaisuustajuus.fi-sivustolla ja se on levinnyt suhteellisen nopeasti julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin organisaatioissa. Sitran projektissa on tehty tiivistä yhteistyötä monien menetelmän soveltajien kanssa, muun muassa vetäjäkoulutusten ja kumppanuusohjelman puitteissa. Lisäksi menetelmää on otettu käyttöön itsenäisesti, aivan kuten olemme toivoneet.

Käsillä oleva arviointitutkimus on vastannut tarpeeseemme lisätä ymmärrystä ja systemaattista tietoa Tulevaisuustajuuden vaikutuksista ja siitä, miten menetelmä skaalautuu ja voi saada aikaan laajempaa vaikuttavuutta yhteiskunnassa. Ulkoinen, riippumaton arviointi on kiinteä osa Sitran tulevaisuustyötä. Arvioinnin tehtävänä on tukea yhteiskunnallisten muutosten aikaansaamisessa tuottamalla tietoa, joka auttaa jatkuvasti tarkastelemaan, teemmekö oikeita asioita suhteessa tehtäväämme ja tavoitteisiimme ja toimimmeko oikea-aikaisesti ja vaikuttavalla tavalla. Tilaamamme arvioinnit nojaavat kansainvälisesti tunnistettuihin arviointistandardeihin ja -kriteereihin. Lämmin kiitos VTT:n arviointitiimille Minna Haloselle, Kirsi Hyytiselle ja Sofi Kurjelle arvioinnin laadukkaasta ja asiantuntevasta toteuttamisesta! Tämä kehittävä vaikutusarviointi toteuttaa erinomaisesti niitä elementtejä, joita muutosvoimaisessa arvioinnissa tarvitaan: tilivelvollisuutta, tulevaisuusfokusta ja oppimista.

Tarve ja kiinnostus ennakoinnin arviointiin on lisääntynyt niin ennakoinnin kuin arvioinnin asiantuntijoiden parissa. Tämä arviointitutkimus tuo keskusteluihin paitsi lisää ymmärrystä, myös konkreettisia uusia menetelmiä. Arvioinnin tulokset puolestaan nostavat esiin keskeisiä asioita ja näkökulmia, joita niin Tulevaisuustajuuden soveltajien kuin laajemmin tulevaisuusajattelua ja -kyvykkyyttä kehittävien on hyvä käytännössä huomioida.

Tulevaisuusvallan laajentuminen on radikaali muutos, jota Tulevaisuustajuudessa tavoitellaan. Myöskään arvioinnissa ei ole yhdentekevää, ketkä osallistuvat tulevaisuustyötä ja ennakointia koskeviin arviointikeskusteluihin. Lämmin kiitos kaikille teille, jotka osallistuite arvioinnin tiedonkeruihin ja jaoitte arviointitutkijoiden kanssa kokemuksianne, havaintojanne ja odotuksianne Tulevaisuustajuus-menetelmästä ja laajemmin tulevaisuuteen vaikuttamisesta.

Katri Vataja

Johtaja,
ennakointi ja strategia,
Sitra

Tiivistelmä

Tämä arviointitutkimus kohdistuu Sitrassa kehitetyn Tulevaisuustaaajuus-työpajamenetelmän vaikutuksien laaja-alaiseen tarkasteluun. Tulevaisuustaaajuus on kaikille avoin työpajamenetelmä toisenlaisten tulevaisuuksien rakentamiseen. Tulevaisuustaaajuuden tavoitteena on lisätä osallistujien kykyä kuvitella erilaisia tulevaisuuksia ja toimia toivotun tulevaisuuden toteuttamiseksi. Menetelmällä pyritään vahvistamaan tulevaisuusajattelun ja muutoksen tekemisen taitoja niin yksilöiden, yhteisöjen kuin yhteiskunnankin tasolla. Tulevaisuustaaajuus-menetelmän vastaanotto, leviäminen ja sovellettavuus muodostavat tietotarpeen, johon pyrimme arviointitutkimuksellamme vastaamaan. Arviointitutkimuksen tavoitteena on analysoida, minkälaisia vaikutuksia Tulevaisuustaaajuus-menetelmällä on saatu aikaan, miten menetelmää on sovellettu eri tahojen toimesta sekä miten menetelmän on koettu toimivan ja skaalautuvan erilaisiin toimintaympäristöihin.

Laaja-alaisen vaikutusten tunnistamiseksi kehitimme monikriteerisen arviointimallin, joka nostaa esiin Tulevaisuustaaajuuden vaikutukset eri toimijoiden ja toimijaryhmien kannalta. Arviointiin sisältyy kehittävä olottuvuus, jonka avulla selvitämme toimintatapoja, jotka tukevat ja vahvistavat tulevaisuusajattelun leviämistä yhteiskunnassa. Oppiminen ja osallisuus osana arviointiprosessia on muutosvoima, joka luo edellytykset konkreettisten muutosten aikaansaamiseksi. Osallistavalla ja vuorovaikutteisella arviointiotteella tehdään näkyväksi myös sellaiset vaikutukset, jotka eivät ole materiaalisia tai helposti numeroilla mitattavissa. Kokonaisvaltaisia vaikutuksia kuvaavan tiedon tuottamiseksi keräsimme arviointiaineistoa viidellä menetelmällä, jotka olivat itsearviointi, haastattelut, osallistavat arviointipajat, kysely ja havainnointi.

Havaitsimme arvioinnissa selkeitä viitteitä siitä, että Tulevaisuustaaajuus muuttaa ajattelua ja innostaa toimimaan toisin. Tulevaisuustaaajuus-menetelmän vaikutukset näkyivät kaikkein selvimmin yksilötasolla. Osallistujien kokemus omasta osaamisesta tulevaisuusajattelun saralla vahvistui työpajoissa. Tunnistimme selkeitä muutoksia osallistujien kyvyssä kyseenalaistaa tulevaisuusoletuksia ja kuvitella vaihtoehtoisia tulevaisuuksia. Yhteisötasolla selkeimmin vahvistui valmius haastaa organisaation tai yhteisön näkökulma tulevaisuuteen. Orastavia muutoksia havaitsimme valmiudessa kuvitella vaihtoehtoisia tulevaisuuksia kollektiivisesti. Yhteiskunnan tasolla saimme alustavaa näyttöä siitä, että Tulevaisuustaaajuus mahdollistaa tasavertaisen pääsyn tulevaisuuskeskusteluihin erilaisille kansalaisryhmille. Toimijuus tulevaisuuden tekemisessä on tulevaisuusajattelun vaativin taso, josta arvioinnissa havaittiin vasta orastavia muutoksia yksilötasolla.

Tulevaisuustaaajuus-menetelmän materiaalit koettiin pääsääntöisesti kokonaisvaltaiseksi, yleistajuiseksi ja helposti käyttöönotettavaksi paketiksi. Tulevaisuustaaajuus-työpajoissa käydyt keskustelut olivat sekä osallistujien että vetäjien mielestä menetelmän paras anti. Inspiroivat tulevaisuuskeskustelut edellyttävät turvallista keskusteluilmapiiriä, jonka syntymistä menetelmä aineistomme valossa tuki hyvin. Yhtenä haasteena esille nousi jatkuvuus eli se, miten ylläpidetään Tulevaisuustaaajuus-työpajan herättämää innostusta tulevaisuusajatteluun ja viedään työpajassa ideoidut visiot ja toimenpiteet käytäntöön. Tulevaisuustaaajuuden kytkeminen organisaation muuhun toimintaan koettiin toimivaksi keinoksi varmistaa tulevaisuusajattelun jatkuvuus. Siinä, miten vetäjät sovelsivat Tulevaisuustaaajuutta omiin käyttötarkoituksiin sopivaksi, oli suurta vaihtelua. Uudet vetäjät kaipasivat sparrausta ja lisää valmista aineistoa.

Kokeneemmat vetäjät sovelsivat rohkeammin ja myös loivat uutta materiaalia itse. Vertaistuki koettiin tarpeelliseksi aloitteleville Tulevaisuustaaajuus-vetäjille ja hyödylliseksi myös kokeneemmille vetäjille.

Tutkimusaineisto koostui pääsääntöisesti asiantuntijoille kohdennetuista Tulevaisuustaaajuus-työpajoista. Tärkeä kysymys onkin, miten menetelmän käyttö laajenee eri kansalaisryhmille ja tukee tulevaisuuskeskustelua erilaisten sosiaalisten ryhmien sisällä ja välillä sekä yli valta-asetelmien. Radikaali muutos, jota Tulevaisuustaaajuudenkin kautta voidaan tavoitella, on tulevaisuusvallan yhteiskunnallinen laajentuminen. Kun tietoisesti laajennetaan ihmisten piiriä, jotka pääsevät keskustelemaan tulevaisuudesta, yhä useampi voi nähdä oman toimintansa olevan suhteessa tulevaisuuden muodostumiseen. Kun opitaan kyseenalaistamaan ja toisaalta itse vaikuttamaan jaettuun tulevaisuudenkuviin, ollaan tiellä haastamaan tulevaisuutta koskevaa valtaa, ja tuetaan sen jakamista. Nyt käynnissä olevat Tulevaisuustaaajuuden sovellukset kouluissa ovatkin hyvä esimerkki siitä, miten kaikki mukaan ottavaa tulevaisuuden tekemistä voidaan saada sisäänrakennettua yhteiskuntaamme.

Sammanfattning

Syftet med denna utvärderingsundersökning är att studera de vittomfattande effekterna av verkstadsmetoden Framtidsfrekvensen, som Sitra utvecklat. Framtidsfrekvensen är en öppen workshopmetod för att skapa alternativa framtider. Syftet med Framtidsfrekvensen är att öka deltagarnas förmåga att föreställa sig framtider av andra slag och själva handla för att göra verklighet av en önskvärd framtid. Syftet med metoden är att förstärka framtidstänkandet och förmågan att åstadkomma förändringar på individ-, gemenskaps- och samhällsnivå. Målet med vår utvärderingsundersökning är att tillgodose kunskapsbehov som gäller mottagningen, spridningen och tillämpligheten av metoden Framtidsfrekvensen. Syftet med utvärderingsundersökningen är att analysera vilka effekter som åstadkommit med metoden Framtidsfrekvensen, hur olika aktörer tillämpat metoden, hur metoden upplevts fungera och hur den har skalats upp för att lämpa sig för olika verksamhetsmiljöer.

För att identifiera de vittomfattande effekterna utvecklade vi en flerkriteriumsmodell för utvärdering. Modellen lyfter fram Framtidsfrekvensens olika effekter med perspektiv på olika aktörer och aktörsgrupper. Utvärderingen har en utvecklande dimension med hjälp av vilken vi tar reda på verksamhetssätt som stödjer och förstärker framtidstänkandets spridning i samhället. Lärande och delaktighet som en del av utvärderingsprocessen är en förändringskraft som skapar förutsättningar för att åstadkomma konkreta förändringar. Med det inkluderande och interaktionsorienterade utvärderingsgreppet är det också möjligt att synliggöra effekter som inte är materiella eller lätta att mäta kvantitativt. För att producera information som beskriver de helhetsmässiga effekterna samlade vi utvärderingsunderlag med fem metoder: självutvärdering, intervju, inkluderande utvärderingsverkstad, enkät och observation.

I anslutning till utvärderingen observerade vi klara tecken på att Framtidsfrekvensen åstadkommer förändringar i människors sätt att tänka och inspirerar dem att handla på ett annat sätt. Effekterna av metoden Framtidsfrekvensen syns allra klarast på individplanet. Deltagarnas upplevelse av deras eget kunnande inom framtidstänkande förstärktes i verkstäderna. Vi identifierade klara förändringar i deltagarnas förmåga att ifrågasätta framtidsantaganden och att föreställa sig alternativa framtider. På gemenskapsnivå skedde den klaraste förstärkningen i beredskapen att utmana organisationens eller gemenskapens perspektiv på framtiden. Vi observerade gryende förändringar i förmågan att föreställa sig alternativa framtider kollektivt. På samhällsnivå upptäckte vi preliminära tecken på att Framtidsfrekvensen ger medborgargrupper av olika slag en jämlik möjlighet att delta i framtidsdiskussioner. Att ta rollen som aktör i arbetet med att skapa framtiden är den mest krävande nivån inom framtidstänkandet. Vid utvärderingen observerades först gryende förändringar i denna förmåga på individnivån.

Materialet för metoden Framtidsfrekvensen upplevdes i regel som ett helhetsmässigt och lättillgängligt paket som är lätt att ta i bruk. Både deltagarna och verkstädernas ledare ansåg att samtalen i Framtidsfrekvensen-verkstäderna var metodens bästa innehåll. Inspirerande framtidsdiskussioner förutsätter en trygg samtalsatmosfär, och enligt vårt forskningsunderlag gav metoden ett gott stöd till uppkomsten av en sådan atmosfär. Kontinuiteten utpekades som en utmaning, dvs. hur det är möjligt att upprätthålla den entusiasm för framtidstänkande som Framtidsfrekvensen-verkstaden väcker och hur de visioner och åtgärdsidéer som utvecklas i

verkstaden kan omsättas i praktiken. Att koppla Framtidsfrekvensen till organisationens övriga verksamhet upplevdes som ett fungerande sätt att säkerställa framtidstänkandets kontinuitet. Det förekom stor variation i hur ledarna tillämpade Framtidsfrekvensen för sina egna ändamål. Nya ledare efterlyste sparring och mer färdigt material. Mer erfarna ledare tillämpade metoden modigare och skapade nytt material också själva. Kamratstöd upplevdes som nödvändigt för nya Framtidsfrekvensen-ledare och som nyttigt också för mer erfarna ledare.

Undersökningsmaterialet bestod i regel av Framtidsfrekvensen-verkstäder som riktats till experter. Det är en viktig fråga hur användningen av metoden sprids till olika medborgargrupper och stödjer framtidsdiskussioner inom och mellan olika sociala grupper och över maktrelationerna. Med hjälp av Framtidsfrekvensen är det möjligt att eftersträva en större och jämnare spridning av framtidsmakten i samhället, vilket är en radikal förändring. När man medvetet utvidgar kretsen av människor som har möjlighet att diskutera framtiden, kan allt fler se att deras egna handlingar har en koppling till den framtid som utformas. När människor lär sig att ifrågasätta de delade framtidsbilderna och att dessutom själva påverka dem, kan vi snart utmana makten över framtiden och stödja fördelningen av denna makt. De pågående tillämpningarna av Framtidsfrekvensen i skolor är ett gott exempel på hur aktiviteter för att skapa framtiden som inkluderar alla kan byggas in i vårt samhälle.

Summary

This evaluation study provides a wide-ranging review of the impact of the Futures Frequency workshop method developed at Sitra. Futures Frequency is an open workshop method for building different futures. It aims to increase the participants' ability to imagine different futures and take action to make a preferred future a reality. It aims to enhance future-oriented thinking and change-making skills at the level of individuals, communities and society. The reception, dissemination and applicability of the Futures Frequency method constitute an information need to which this evaluation study aims to respond. The point of the evaluation study is to analyse the impacts achieved using the Futures Frequency method, how it has been applied by various parties, and to what extent the method has been perceived to be effective and scalable in different contexts.

To identify broad impacts, we developed a multi-criteria evaluation model that highlights the impact of Futures Frequency from the perspective of different users and groups of users. The evaluation includes a developmental dimension to identify operating practices that support and enhance the dissemination of future-oriented thinking in society. Learning and participation as part of the evaluation process is a transformative force that creates the conditions for concrete change. A participatory and interactive approach to evaluation elucidates impacts that are not tangible or easily quantifiable. To produce information that illustrates the overall impacts, we collected evaluation data using five methods: self-evaluation, interviews, participatory evaluation workshops, a questionnaire and observation.

We found clear indications from the evaluation of Futures Frequency changing people's thinking and inspiring them to pursue different courses of action. The impact of the Futures Frequency method was most evident at the individual level. Participants' perception of their personal ability in the field of future-oriented thinking was strengthened in the workshops. We recognised clear changes in the participants' capacity to question assumptions about the future and imagine alternative futures. At the community level, the clearest improvement was seen in the preparedness to challenge an organisational or community perspective on the future. We observed nascent changes in the preparedness to collectively imagine alternative futures. At the societal level, we found preliminary evidence of Futures Frequency enabling equal access to future-oriented debates for different groups of people. Agency in future-making is the most challenging level of future-oriented thinking, with only incipient changes at the individual level.

The materials used in the Futures Frequency method were generally perceived to be comprehensive, easy to understand and easy to use. Both the participants and the facilitators felt that the discussions held during the Futures Frequency workshops were the best outcome of the method. Inspiring discussions about the future require a safe atmosphere for discussion, and our data indicates that the method was effective in creating such an atmosphere. One challenge was continuity, meaning how to maintain the enthusiasm for future-oriented thinking generated by the Futures Frequency workshop and how to put into practice the visions and measures ideated in the workshop. Linking Futures Frequency into the organisation's other activities was seen as an effective way to ensure the continuity of future-oriented thinking. There was great variation in how the facilitators applied the Futures Frequency method to their own purposes. New facilitators wanted sparring and more ready materials. More experi-

enced facilitators were more daring in applying the method and created new material themselves. Peer support was felt to be necessary for new Futures Frequency facilitators and useful for the more experienced facilitators.

The research data mainly consisted of the Futures Frequency workshops aimed at professionals. An important question therefore concerns the extent to which the use of the method can be extended to different groups of people and support the future-oriented debate within and between different social groups and across power structures. Expanding the social power over the future is a radical change that can be pursued with the help of the Futures Frequency method. By consciously widening the circle of people who get to discuss the future, more and more people will be able to see the relationship between their own actions and how the future is shaped. By learning to question and influence shared scenarios of the future we are on the way towards challenging the power the future and supporting the sharing of that power. The ongoing applications of the Futures Frequency method in schools is a good example of how inclusive future-making can be embedded in our society.

1 Johdanto

Ennakointia tehdään paljon niin Suomessa kuin kansainvälisesti, mutta ennakoinnin vaikutuksia arvioidaan vähemmän. Myös menetelmiä ennakoinnin vaikutusten arviointiin on vähänlaisesti. Arviointia on tärkeää tehdä, jotta ennakoituvien merkityksellisyttä voidaan perustella ja sen edistämää muutosta voidaan tukea. Arviointi on myös oppimisprosessi, joka tuo esille ennakoituvien onnistumiset ja sudenkuopat. Arvioimalla on mahdollista tehdä entistä vaikuttavampaa ennakointia jatkossa.

Tämä arviointitutkimus kohdistuu Tulevaisuustaaajuus-työpajamenetelmän vaikutusten laaja-alaiseen tarkasteluun. Sitrassa kehitetty Tulevaisuustaaajuus-menetelmä keskittyy tulevaisuusajattelun ja muutoksen tekemisen taitojen yhdistämiseen ja kehittämiseen. Tulevaisuustaaajuuden tavoitteena on lisätä osallistujien kykyä kuvitella erilaisia tulevaisuuksia ja toimia toivotun tulevaisuuden toteutumiseksi.

Taustalla on Sitran strategian mukainen pyrkimys tehdä tulevaisuusajattelua ja sitä tukevia taitoja helpommin lähestyttäväksi ja vahvistaa ihmisten tulevaisuususkkoa ja toimijuutta yhteiskunnassa. Sitran tavoitteena on edesauttaa toivoa luovien tulevaisuususkuvien rakentamista ja niistä keskustelua myös muiden kuin ennakointia työkseen tekevien keskuudessa. Tulevaisuustaaajuus-työpajamenetelmällä halutaan tavoittaa suuri määrä yksilöitä ja yhteisöjä sekä mahdollistaa prosesseja, joissa opitaan, otetaan käyttöön ja levitetään tulevaisuusajattelun ja muutoksen tekemisen taitoja. Toisin sanoen, menetelmän toivotaan edistävän tulevaisuusajattelua kansalaistaitona.

Tämä raportti tiivistää arviointitutkimuksen keskeiset tulokset ja esittelee vaikutusten laaja-alaiseen arviointiin kehittämämme menetelmän, jota tässä hankkeessa on sovellettu Tulevaisuustaaajuus-työpajame-

netelmän vaikutusten arviointiin ja niiden näkyväksi tekemiseen.

Useat VTT:n tutkimusryhmän ulkopuoliset henkilöt ovat antaneet arvokkaan panoksensa arviointitutkimukseen. Arvioinnin perustaksi kerättiin laaja tutkimusaineisto kyselyiden, haastattelujen, työpajojen ja havainnointien muodossa. Haluamme kiittää niitä lukuisia Tulevaisuustaaajuus-työpajojen vetäjiä ja osallistujia, jotka mahdollistivat rikkaan tutkimusaineiston keräämisen. Hankkeen ohjausryhmään kuuluivat Sitran strategia- ja ennakointijohtaja Katri Vataja, johtava asiantuntija Mikko Dufva sekä ennakoinnin asiantuntijat Liisa Pousa ja Terhi Ylikoski. Ohjausryhmä sparrasi tutkimusryhmää ennakoinnin ja arvioinnin asiantuntemuksellaan läpi hankkeen. Erityisesti arvioinnin perustana toimiva arviointimalli sovitettiin arvioinnin kohteeseen, Tulevaisuustaaajuus-menetelmään, ohjausryhmän ja tutkimusryhmän hedelmällisellä yhteistyöllä. Kiitos ohjausryhmälle tarkoista huomioista ja kehittävästä näkemyksistä!

Arviointitutkimuksen tavoitteet

Tulevaisuustaaajuus-menetelmän vastaanotto, leviäminen ja sovellettavuus muodostavat tietotarpeen, johon pyrimme käsillä olevalla arviointitutkimuksellamme vastaamaan. Arviointitutkimuksen tavoitteena on analysoida, minkälaisia vaikutuksia Tulevaisuustaaajuus-menetelmällä on saatu aikaan, miten menetelmää on sovellettu eri tahojen toimesta sekä miten menetelmän on koettu toimivan ja skaalautuvan erilaisiin toimintaympäristöihin. Laaja-alaisen vaikutusten tunnistamiseksi olemme kehittäneet arviointivälinekehityksen, joka nostaa esiin Tulevai-

suustaajuuden vaikutukset eri toimijoiden ja toimijaryhmien kannalta.

Arviointiin sisältyy kehittävä ulottuvuus, jonka avulla selvitämme toimintatapoja, jotka tukevat ja vahvistavat tulevaisuusajattelun leviämistä yhteiskunnassa. Kehittävän arviointiotteen tavoitteena on yhtäältä tuoda kokonaisvaltaista ja reaaliaikaista ymmärrystä yhteiskunnan monimutkaisista ilmiöistä ja vahvistaa yhteiskunnan ja sen toimijoiden resilienssiä eli muutos- ja sopeutumiskykyä. Kehittävällä arviointiotteella pyritään myös varmistamaan, että arviointi on lähtökohtaisesti moninäkökulmaista ja ottaa huomioon Tulevaisuustaajuus-työpajamenetelmän vaikutukset monien eri toimijoiden näkökulmista. Tulevaisuustaajuuden nykyiset ja tulevat käyttäjät voivat poimia ehdotuksista omaan käyttötarkoitukseensa soveltuvat ideat hyödyntääkseen työpajamenetelmän koko muutospotentialin.

Mikä Tulevaisuustaajuus-työpajamenetelmä?

Tulevaisuustaajuus on kaikille avoin työpajamenetelmä toisenlaisten tulevaisuuksien rakentamiseen. Se tarkoittaa, että kuka tahansa voi ottaa materiaalit käyttöönsä ja järjestää työpajan, jonka kesto on noin kolme tuntia. Tulevaisuustaajuuden tavoit-

teena on lisätä osallistujien kykyä kuvitella erilaisia tulevaisuuksia ja toimia toivotun tulevaisuuden toteutumiseksi. Menetelmällä pyritään vahvistamaan tulevaisuusajattelun ja muutoksen tekemisen taitoja niin yksilöiden, yhteisöjen kuin yhteiskunnankin tasolla. (Poussa ym. 2021, Dufva ym. 2021.)

Tulevaisuustaajuus-työpaja rakentuu kolmen elementin varaan:

1. Haasta: Muutostarpeen tiedostaminen ja tulevaisuutta koskevien oletusten haastaminen.
2. Kuvittele: Erilaisten tulevaisuuksien kuvittelu ja niistä keskusteleminen muiden kanssa.
3. Toimi: Tarvittavien vaikutuskeinojen hahmottaminen ja toimiminen. (Dufva ym. 2021.)

Tulevaisuustaajuus-menetelmä sisältää yksityiskohtaisesti käsikirjoitettuja ja aika-aulutettuja luento-osuuksia ja yksilö- ja ryhmätehtäviä, jotka on koottu materiaalipaketeiksi ja vetäjän käsikirjaksi Sitran [verkkosivuille](#) suomeksi ja englanniksi sekä osin ruotsiksi. Materiaalit ovat kaikkien vapaasti käytettävissä ja sovellettavissa eri käyttötaroituksiin. Lisäksi Sitra on kouluttanut kymmeniä Tulevaisuustaajuus-vetäjiä, tukenut lukuisia yksittäisiä tahoja menetelmän käyttöönotossa sekä pitänyt kaikille avoimen kolmiosaisen webinaarin Tulevaisuustaajuus-menetelmästä.

Tulevaisuustaajuus lukuina

- Tulevaisuustaajuus-menetelmä kehitettiin Sitrassa vuonna 2020. Kehitystyössä sparrasi Sitran ulkopuolinen, monialainen 17-henkinen kehittäjäryhmä
- Vuonna 2021 Sitra koulutti yli 90 Tulevaisuustaajuus-työpajavetäjää (suomeksi ja englanniksi)
- Vuosina 2021-2022 viisi Sitran järjestämää koulutusta ja useita muiden järjestämiä perhedytyksiä
- Vuonna 2022 Tulevaisuustaajuus-kumppanuusohjelmassa 10 tiimiä mukana kehittämässä erilaisia tapoja soveltaa menetelmää
- Tulevaisuustaajuus.fi-sivustolle oli 12.9.2022 mennessä kertynyt yli 21 000 yksittäistä katselukertaa, Tulevaisuustaajuus – käsikirja työpajan vetäjälle -julkaisusivulla oli 3 400 katselua ja Vaikuta tulevaisuuteen -julkaisua oli ladattu 2 700 kertaa.

Tulevaisuustyöpajojen rooli tulevaisuusajattelun vahvistamisessa

Perinteisesti ennakointi on mielletty asiantuntijatyöksi, jonka lopputuloksia hyödyntävät lähinnä yritysten ja julkisen sektorin päätöksentekijät. Viime vuosina on tapahtunut toinen toistaan yllättävämpiä tapahtumia, kuten Brexit, COVID19-pandemia ja Venäjän hyökkäyssota Ukrainaan, jotka ovat nopeasti muuttaneet ihmisten tapoja elää ja toimia ympäri maailmaa. Kiihtyvä muutostahti on nostanut yleistä mielenkiintoa ennakointia ja tulevaisuusajattelua kohtaan. Monenlaisissa organisaatioissa on havaittavissa kasvavaa kiinnostusta ennakointikyvykkyyksien rakentamiseen, joka näkyy esimerkiksi ennakointivalmennuksen kysynnän kasvuna (Gary 2019). Uusimpana kiinnostuksen kohteena ovat menetelmät ja tavat tukea kaikkien kansalaisten tulevaisuusajattelua ja mahdollisuuksia vaikuttaa toivottavien tulevaisuuksien rakentamiseen, josta Tulevaisuustaaajuus on yksi esimerkki.

Ihmislajilla on luontainen kyky ajatella ja ennakoida tulevaisuutta esimerkiksi odotusten, pelkojen, toiveiden ja mahdollisuuksien muodossa. Tulevaisuusajattelun taitoa voi myös tietoisesti kehittää ja vahvistaa. Puhutaan esimerkiksi tulevaisuuslukutaidosta (futures literacy), jolla tarkoitetaan ihmisen kykyä hyödyntää tulevaisuutta koskevia näkemyksiä nykyhetkessä ja toisaalta kykyä ymmärtää, miten nykyhetken päätökset muovaavat tulevaisuutta (Dufva ym. 2021, Miller 2018, Pouru & Wilenius 2018). Tulevaisuustietoisuudella puolestaan tarkoitetaan ihmisen kyvykkyyttä luoda monipuolisia tulevaisuuskuvia (Ahvenharju, Minkkinen & Lalot 2018). Odotukset, oletukset, vinoumat ja ajattelutavat muokkaavat sitä, minkälaisena näemme tulevaisuuden ja miten reagoimme siihen.

Tulevaisuustyöpajojen hyödyntäminen ihmisten tulevaisuusajattelun kykyjen vahvistamiseksi ei ole uusi keksintö. Saksalainen Robert Jungk kollegoineen kehitti tulevai-

suustyöpajat jo 1950-luvulla täyttämään aukkoa demokraattisissa järjestelmissä, jotka eivät ottaneet riittävästi huomioon ihmisiä, joihin poliittiset päätökset suoraan vaikuttavat, ja joissa ei yleensä huomioitu tulevaisuutta lainkaan (Jungk & Mullert 1987, Dator 2002). Tämä tarve on yhä ajankohtainen. Tulevaisuustaaajuus-työpajamenetelmä asettuu tähän jatkumoon yhtenä uusimmista tulevaisuustyöpajakonsepteista. Vastaavasti UNESCO on kehittänyt tulevaisuuslukutaidon vahvistamiseksi oman tulevaisuustyöpajakonseptinsa (Futures Literacy Lab) (ks. esim. Balcom Raleigh ym. 2018). Yhteistä näille tulevaisuustyöpajoille on tavoite vahvistaa osallistujien tulevaisuusajattelukykyä ja yhteiskunnallisen osallisuuden kokemusta.

Myös ennakointia tulee arvioida

Ennakoinnin ytimessä on kompleksisen maailman muutosvoimien tunnistaminen, vaihtoehtoisten kehityskulkujen arviointi, ja toivottavan tulevaisuuden kannalta vaikuttava toiminta. Ennakointi ei siis tähtää sellaisenaan ennusteisiin tulevaisuuden kehityskuluista, vaan sitä vastoin pyrkii avaamaan käsityksiä mahdollisesta ja todennäköisestä kehityksestä, ja niihin vaikuttavista tekijöistä. Vallitseva käsitys on, että menneisyydestä tietämiemme asioiden pohjalta ei voida ennustaa tulevaisuuden kulkua. Sen sijaan nykyisyydestä käsin voidaan pyrkiä ymmärtämään tulevaisuuksien kirjoa. Tätä moninaisuutta ymmärtämällä voidaan päätöksenteolla pyrkiä vaikuttamaan toivottavana pidetyn tulevaisuuden toteutumiseen ja varautua erilaisiin vaihtoehtoihin. Ennakoinnin suorien ja epäsuorien vaikutusten arviointi on usein koettu haastavaksi. Kuitenkin arviointia on tärkeää tehdä, jotta ennakointityön merkityksellisyyttä voidaan perustella. Jotta arviointi kohdistuisi ennakoinnin kannalta keskeisiin asioihin, tulee tarkastella, mihin ennakointi vaikuttaa,

mitä ovat ne mekanismit, joiden kautta voidaan vaikuttaa toivottujen tulevaisuuksien toteutumiseen, ja miten tätä prosessia voidaan tukea.

Ennakoinnin vaikutuksia on tutkittu esimerkiksi tulevaisuutta koskevan tiedon tunnistamisen, käsittelyn ja leviämisen näkökulmasta (ks. esim. Rohrbeck & Kum 2018). Tämänkaltaisen organisaatiolähtöinen tulevaisuuskyvykkyyksien tarkastelu ja kehittäminen onkin enenevissä määrin tullut ennakoinnin painopisteeksi viimeisten vuosien aikana. Nykyajattelussa ennakointi on menetelmällinen lähestymistapa, jolla ymmärtää toimintaympäristössä tapahtuvaa muutosta, ja yksi sen keskeisistä ulottuvuuksista on systeemisen ajattelutavan rakentuminen sekä yksittäisten toimijoiden että koko yhteisön laajuiseksi kyvykkyydeksi. Tällöin pistemäinen tulevaisuuden ennakointi ei ole avainasemassa tulevaisuuteen suuntautumisessa, vaan pikemminkin

ennakointikyvykkyyden vahvistaminen rakentaa toimintamalleja, jotka auttavat kohtaamaan yllättäviä muutoksia, sekä ymmärtämään omaa toimijuutta ja osallisuutta muutoksessa. Ennakointi voidaan ymmärtää siis sekä toimintana että tämän toiminnan lopputuotteina, joihin lukeutuvat esimerkiksi kuvaukset vaihtoehtoisista tulevaisuuksista. Kyvykkyyšnäkökulmasta tarkasteltuna nämä kytkeytyvät toisiinsa, sillä ennakoinnin kautta tuotettu tulevaisuustieto voidaan nähdä työkaluna kyvykkyyksien kehittämiseen, ja toisaalta kyvykkyydet kasvavat systemaattisen ennakointityön seurauksena. Kun ennakoinnin arvioinnissa keskitytään ymmärtämään ennakointikyvykkyyksiä ja tulevaisuusajattelun kehittymistä, arviointi kohdistuu ennakoinnin prosesseihin, tulevaisuutta koskeviin käsityksiin ja eteenpäin katsovaan kulttuuriin.

2 Tutkimuksen teoreettinen tausta

Tässä kappaleessa avaamme arviointitutkimuksemme teoreettisia lähtökohtia, jotka liittyvät oppimiseen, osallisuuteen, ennakkoinnin arviointiin ja kehittävään arviointiin.

Oppiminen arviointitutkimuksen keskiössä

Oppimisella tarkoitamme tietojen, taitojen tai tapojen omaksumista, joka johtaa suhteellisen pysyvään muutokseen ajattelu- ja toimintamalleissamme. Oppiminen on arviointitutkimuksemme keskiössä sekä arvioinnin kohteen (tulevaisuusajattelu) että arvioinnin tavan (kehittävä arviointi) muodossa. Edistimme tulevaisuusajattelua ja toteutimme kehittävää arviointia tutkimusessamme työpajoissa, joilla pyrimme yhteistoiminnalliseen oppimiseen keskustelevalle ja avoimessa ilmapiirissä. Yhteistoiminnallisessa oppimisessa tarvitaan kaikkien osallistujien panosta, sillä jokainen on vastuussa oman oppimisensa lisäksi myös ryhmän tavoitteiden saavuttamisesta (Sahlberg 1994).

Tässä kappaleessa esittelemme kaksi arviointitutkimuksemme kannalta keskeistä oppimisteoriaa eli transformatiivisen ja ekspansiivisen oppimisen. Transformatiivinen oppiminen auttaa ymmärtämään, minkälaisia vaikutuksia Tulevaisuustaa-juus-menetelmä pyrkii aikaansaamaan, ja minkälaista oppimista vaikutusten saavuttaminen edellyttää. Ekspansiivinen oppiminen liittyy valittuun kehittävän arvioinnin lähestymistapaan. Arvioinnin yhteistoiminnallisen työskentelymallin tavoitteena on, että kehittävän arvioinnin kohteena oleva aihepiiri ymmärretään monipuolisemmin arviointiprosessin seurauksena, ja että Tulevaisuustaa-juus-menetelmää pystytään ekspan-

siivisen oppimisen tuloksena hyödyntämään paremmin.

Transformatiivinen oppiminen

Tulevaisuustaa-juus-työpajamenetelmän tavoitteena on kytkeä tulevaisuusajattelu muutoksen tekemiseen käyttäytymisen, rakenteiden ja ajattelumallien tasolla (Dufva ym. 2021, Poussa ym. 2021). Näin perustavanlaatuiset muutokset ajattelussa, rakenteissa ja toiminnassa edellyttävät transformatiivista oppimisprosessia, joka muuttaa ihmisen merkitysperspektiiviä eli ajattelun viitekehystä niin, että ihmisen vakiintunut tapa tulkita todellisuutta muuttuu (Mezirov 2000).

Sana transformatiivinen tarkoittaa suomeksi mullistavaa, ja sitä se onkin. Kyseessä on perustavanlaatuinen muutos ihmisen suhteessa ympäröivään todellisuuteen (Laininen 2018). Transformatiivinen oppimisprosessi johdattaa meidät kyseenalaistamaan aiemmin itsestäänselvyksinä pitamiämme ajattelumalleja ja oletuksia, jotta voimme muodostaa uusia uskomuksia ja näkemyksiä, jotka osoittautuvat aiempia oikeutetummiksi ja ohjaavat paremmin toimintaamme (Mezirov 2000).

Transformatiivisella oppimisella on sekä yksilöllisiä että sosiaalisia ulottuvuuksia ja vaikutuksia. Transformatiivinen oppiminen edellyttää, että olemme tietoisia siitä, miten

muodostamme tietomme, ja myös niin tietoisia kuin pystymme niistä arvoista, jotka ohjaavat ajatteluamme. Kulttuuriset säännöt, sosioekonomiset rakenteet, maailmankatsomukset ja uskomukset itsestämme sekä käytännöt, joita ne tukevat, hankaloittavat usein transformatiivista oppimista ja vastuullisen toimijuuden tunteen kehittymistä. (Mezirov 2000.)

Reflektiivinen keskustelu, jossa yhdessä tunnustetaan ja arvioidaan näiden lähtöoletusten perusteita, meihin kohdistuvia normeja ja kulttuurisia koodeja, on avain transformatiiviseen oppimiseen. Kaikki osapuolet aktivoiva reflektiivinen keskustelu edellyttää luottamuksellista, solidaarista, turvallista ja empaattista ilmapiiriä (Mezirov 2000). Se edellyttää tilaa erilaisille näkemyksille, tunteille ja intuitiolle, jotka mahdollistavat vanhan tiedon ja oletusten kyseenalaistamisen ja uusien näkemysten kehkeytymisen. (Aalsburg Wiessner & Mezirov 2000; Taylor 2008; Laininen 2018.)

Ekspansiivinen oppiminen

Kehittävässä arvioinnissa hyödynnetään ekspansiivisen oppimisen mallia, joka tarkastelee organisaatioita toimintajärjestelmänä, joissa ilmenee ristiriitoja. Ekspansiivinen oppiminen on näiden ristiriitojen käsittelyä. Termi ekspansiivinen viittaa siihen, että oppimisen kohde ei ole kiinteä, vaan se muuttuu ja laajenee oppimisprosessin myötä. Laajeneminen tapahtuu *ajallisesti* huomioimalla nykytilanteeseen johtaneet tapahtumat, ja se laajenee *vastuun* tasolla, kun prosessissa tarkastellaan ja haastetaan totunnaiset roolit ja työnjako organisaatiossa. Lopulta oppimisprosessi laajenee *kehittymiseen*, kun prosessin osalliset ottavat vastuuta uuden toimintamallin kehittymisestä. Myös ekspansiivisessa oppimisprosessissa osallistujien vuoropuhelu, dialogi, on keskeisellä sijalla. Ekspansiivinen oppiminen ei kaihdakaan ristiriitoja, vaan nimenomaan pyrkii nostamaan esiin ja törmäyttämään

erilaisia näkökulmia, jotka vaativat kehittämään oppimisprosessin keskiössä olevaa organisaation toimintamallia edelleen. (Engeström 2004.)

Osallisuuden kokemus mahdollistaa oppimisen

Osallistumista ja oppimista edistävissä arvioinneissa kriittiseksi tekijäksi on tunnistettu arviointiin osallistuvien toimijoiden välinen luottamus. Toimijoiden suhde perustuu yhteistoiminnallisuuteen, vuorovaikutukseen ja tasavertaisuuteen, ei hierarkkisiin asetelmiin. Arvioijan tehtävänä on toimia oppimisprosessin virittäjänä. (Ks. Fetterman 2001; Rossi, Freeman & Lipsey 1999; Patton 1997; 2016; Rökköläinen 2011.) Osallistava ja vuorovaikutuksessa toteutettava arviointi voi lisätä yksilöiden ja yhteisöjen voimaantumista, vapautta, luovuutta ja vaikutusmahdollisuuksia, mikä tukee oman ajattelutavan muuttamista tai laajemman muutoksen edistämistä (Uusikylä ym. 2021).

Osallisuutta ja voimaantumista pidetään kehittävän arvioinnin keskeisenä osatekijänä. Kehittävällä arviointiotteella pyritään varmistamaan, että Tulevaisuustajuus-menetelmää hyödyntäneet toimijat voivat tuoda esiin omat näkemyksensä menetelmän synnyttämisestä vaikutuksista ja jakavat kokemuksia muiden menetelmää soveltavien toimijoiden kanssa. Oppiminen ja osallisuus osana arviointiprosessia on muutosvoima, joka luo edellytykset konkreettisten muutosten aikaansaamiseksi. (Crooks 2002; O’Neil 2002; Rökköläinen 2011; Rökköläinen & Räisänen 2013; ks. myös Patton 1997; 2002.)

Arviointitutkimuksessa selvitämme, miten Tulevaisuustajuus-menetelmä mahdollistaa transformatiivista oppimista. Toisaalta pyrimme omalta osaltamme varmistamaan, että järjestämämme osallistavat arviointipajat (ks. kappale 3) mahdollistavat ekspansiiviseen oppimiseen johtavan dialogin eri toimijoiden välillä.

Lähestymistapoja ennakoinnin arviointiin

Ennakoinnin arviointiin ei ole löydetty yhtä yleispätevää tapaa tai arviointikehikkoa (esim. Sokolova 2015). Arviointia koskevaa teoreettista keskustelua onkin käyty jo pitkään. Tässä luvussa esitellään ennakoinnin arviointikirjallisuutta, jota on hyödynnetty tässä arvioinnissa tukemaan käytettävien menetelmien valintaa.

Ennakoinnin arviointiteoria on kehittänyt käsi kädessä ennakoinnin arviointikäytäntöjen kanssa. Ennakointihankkeiden arviointia alettiin laajamittaisesti toteuttaa 1990-luvun lopulla, ja arviointi on kohdistunut erityisesti kansallisiin ennakointiohjelmiin (e.g. Cuhls 2003; Giesecke 2008; Kováts ym. 2000; Rader 2003; Miles 2002, 2003; Georghiou ym. 2006; Miles 2002, 2003; Georghiou ym. 2006; Saritas ym. 2007; Popper ym. 2010). Vaikka arvioidut kansalliset ennakointiohjelmat ovat monilta pääpiirteiltään muistuttaneet toisiaan, ennakointihankkeiden arvioinneissa on käytetty erilaisia lähestymistapoja ja arviointikehyksiä. Tämä käytäntö on yhtenevä arviointitutkimuksen piirissä esitettyjen näkemysten kanssa. Arviointitutkimuksessa ajatellaan yleisesti, että arviointi ja siihen kehitettävä viitekehys on sovitettava kontekstiin sopivaksi (Patton 1997, Fettermann 2001). Tulosten yleistettävyyden ja ”objektiivisen” totuuden sijaan keskeistä on arvioinnin merkitys arvioinnin kohteelle.

Kirjallisuudessa on esitetty, että ennakoinnilla voidaan nähdä olevan kolme vaihtoehtoista päätavoitetta – päätöksenteon tukeminen, yhteisten tavoitteiden muodostaminen ja keskustelufoorumin rakentaminen – ja tavoitteiden tulisi ohjata arviointikehikon rakentamista (Georghiou ja Keenan, 2006). On myös ehdotettu arviointikehyksen rakentamista johtamisen tasojen (normatiivinen, strateginen ja operatiivinen) ja kohteiden mukaan (ihmiset, järjestelmä ja organisaatio) (Alsan & Öner, 2004).

Vaikka ennakointia ei olekaan tarkoitukseenmukaista arvioida sen perusteella, miten hyvin se on onnistunut ennakoimaan toteutuneita kehityskulkuja, voidaan sen onnistumista arvioida muilla kriteerein. Ennakoinnin onnistumisen kriteereinä on kirjallisuudessa mainittu esimerkiksi oppiminen ja luovuuden lisääntyminen hyödyntäminen strategisessa suunnittelussa, sidosryhmien välisten yhteyksien tiivistyminen, ennakointityön relevanssi strategiseen agendaan nähden, uusien menetelmien kehittäminen sekä kokemuksesta oppiminen. (Öner & Beser, 2011; Calof & Smith 2008; Meissner 2012; Habegger 2010).

Vaikutusten ja vaikuttavuuden arviointi on keskeinen osa ennakoinnin arviointia. Ennakoinnin vaikutuksiksi on tunnistettu tietoisuuden nostaminen käsiteltävästä teemasta, informointi, mahdollistaminen ja vaikuttaminen (Johnston 2012). Eräs lähestymistapa ennakoinnin vaikutusten laadulliseen arviointiin on yhdistää toimijoihin, prosesseihin, tavoitteisiin ja panoksiin sekä tuotoksiin liittyvät sisäiset kriteerit laajempiin ympäristöön ja muihin ulkoihin tekijöihin liittyviin kriteereihin (Amanatidou & Guy 2008). Lisäksi kirjallisuudessa on korostettu tarvetta tarkastella ennakoinnin vaikutuksia kansallisella tasolla, esimerkiksi innovaatiokyvykkyyden näkökulmasta (Meissner 2012).

Tulevaisuustaitoja ja -ajattelua on aikaisemmissa tutkimuksissa arvioitu esimerkiksi siitä näkökulmasta, tukevatko tulevaisuudentutkimuksen opinnot tulevaisuuslukutaitoa (Benavides Rincón & Díaz-Domínguez 2022). Ennakointiharjoitusten vaikutusta tulevaisuutta koskeviin minäpystyvyyssuskomuksiin on myös aikaisemmin tutkittu (Park 2018). Minkkinen, Ahvenharju ja Lalot (2018) ovat kehittäneet mittariston tulevaisuustietoisuuden, eli yksilöiden ja yhteisöjen tulevaisuussuuntautuneen käyttäytymisen mittaamiseen. Gary (2019) peräänkuuluttaa systemaattista vaikutusten arviointia ennakointivalmennuksille, jotka ovat lyhyitä, ei-tutkintoon johtavia käytännön toimijoille

suunnattuja koulutuksia, ja esittää ratkaisuksi Kirkpatrickin nelitasoista koulutuksen arviointimallia, jota on käytetty vuosikymmenien ajan erityisesti työpaikkakoulutuksen ja -valmennuksen arvioinnissa (ks. esim. Kirkpatrick 2006). Vataja ja Parkkonen (2019) ovat ehdottaneet ennakoinnin arvioinnille kehystä, jossa ennakointia lähestytään kahdesta suunnasta: yksilön ja organisaation näkökulmasta. Lähestymistavassa pyritään ottamaan täysimääräisesti huomioon ennakoinnin erityisluonne ja tavoitteet, ja niistä käsin punnitsemaan arvioinnissa käytettävien menetelmien valintaa.

Laaja-alainen viitekehys ennakoinnin vaikutustenarviointiin

Edellisessä esitellyt lähestymistavat ennakoinnin arviointiin kuvastavat ennakoinnin tavoitteiden ja esimerkiksi vaikutusten arvioinnissa relevanttien arviointikriteerien monimuotoisuutta. Tulevaisuustaja- ja menetelmän arvioinnissa erityisenä kiinnostuksen kohteena olivat sen vaikutukset, joita haluttiin ymmärtää mahdollisimman laajasti. Tällainen laaja-alainen ja moninaisten vaikutusten kehittävä arviointi ja näkyväksi tekeminen edellyttää aikaisemmin kirjallisuudessa esitellyjä lähestymistapoja kokonaisvaltaisempaa otetta. Tätä palvelemaan Tulevaisuustaja- ja menetelmän arviointia varten kehitettiin laaja-alainen arviointiviitekehys.

Laaja-alaisuus viitekehyksessä tarkoittaa sitä, että ennakoinnin vaikutuksia tarkastellaan monista eri näkökulmista ja eri toimijoiden ja toimijaryhmien kannalta. Huomiota kiinnitetään sekä tavoiteltuihin että tahattomiin, mutta myös sellaisiin vaikutuksiin, jotka liittyvät yhteiskunnalliseen, organisaatioiden tai kansalaisten saamaan arvoon ja jotka eivät ole materiaalisia tai helposti numeroilla mitattavissa (Djellal & Gallouj 2010; 2013; Rubalcaba, Michel, Sundbo, Brown & Reynoso 2012; Hyytinen

ym. 2019). Laaja-alainen vaikutusten näkyväksi tekeminen edellyttää osallistavaa arviointitietoa ja monin eri menetelmin kerättyä tietoa ennakoinnin vaikutuksista.

Näiden elementtien yhdistämiseksi tässä tutkimuksessa käytetty arviointiviitekehys rakentuu kolmenlaisista ainesosista:

1. Monikriteeriarviointi vaikuttavuuden arvioimiseksi monien eri toimijoiden näkökulmasta (Djellal & Gallouj 2010, Windrum & Garcia-Goñi, 2008, Hyytinen, 2017).
2. Osallistava foorumi yhteisen arvioinnin, oppimisen ja skaalaamisen tueksi (Patton, 2011; Saari & Kallio, 2011).
3. Monin eri menetelmin kerätty arviointitieto (kvantitatiivinen ja kvalitatiivinen) laaja-alaisen merkityksenannon (sense making) varmistamiseksi (esim. Dyehouse ym. 2009; Williams & Imam 2007).

Monikriteeriarviointi antaa arvioinnille perspektiivit ja auttaa täsmentämään ne ulottuvuudet, joiden kautta muutosta tarkastellaan. Lähestymistapa auttaa tutkimaan vaikutuksia laaja-alaisesti kiinnittämällä huomiota muutoksen systeemiseen luonteeseen ja menetelmän synnyttämään inhimilliseen ja sosiaaliseen arvoon (Gadrey 2010; Djellal & Gallouj 2013; Rubalcaba ym. 2012). Mallissa vaikutuksia tarkastellaan eri toimijoiden eli yksilön, yhteisön ja yhteiskunnan kannalta (Windrum & Garcia-Goñi 2008). Samoin se kiinnittää huomiota niihin mekanismeihin Tulevaisuustaja- ja menetelmässä, jotka vaikuttavat tulevaisuusajattelun kehittymiseen, tulevaisuutta koskevan minäpystyvyyden kokemuksen vahvistumiseen ja sitä kautta muutoksen tukemiseen niin yhteisössä kuin yhteiskunnassa laajemminkin.

Lähestymistavan tavoitteena on yhdistää moninäkökulmainen arviointi tukemaan toimijoiden yhteistoiminnallista oppimista. Osallistava foorumi viitekehyksessä luo edellytyksiä toimijoiden keskinäiselle oppimiselle ja vuorovaikutukselle osana arvioin-

tiprosessia. Oppiminen ja osallisuus osana arviointiprosessia on muutosvoima, joka luo edellytykset konkreettisten muutosten aikaansaamiseksi (Crooks 2002; O'Neil 2002; Rökköläinen 2011; Rökköläinen & Räsänen 2013; ks. myös Patton 1997; 2002.)

Kokonaisvaltaisia vaikutuksia kuvaavan tiedon tuottamiseksi tietoa tulee kerätä monista eri tietolähteistä ja eri tiedonkeräysmenetelmiä hyödyntäen. Eri menetelmin

kerätty arviointitieto varmistaa laaja-alaisen merkityksenannon monien eri toimijoiden ja arvojen näkökulmasta (esim. Dyehouse et al., 2009; Williams & Imam, 2007).

Seuraavassa kappaleessa kuvaamme Tulevaisuustajuus-menetelmän arviointiin kehittämämme monikriteerisen arviointimallin ja viisi menetelmää, joita käytimme arviointiaineiston keräämiseen.

3 Arviointimalli ja aineistonkeruumenetelmät

Tässä kappaleessa kuvaamme Tulevaisuustajuusmenetelmän vaikutusarviointiin kehittämämme monikriteerisen arviointimallin, jonka jälkeen esittelemme lyhyesti viisi menetelmää, joiden avulla keräsimme arviointiaineiston.

Tulevaisuustajuusmenetelmän laaja-alainen arviointi

Tutkimushankkeessa kehitetty laaja-alainen vaikuttavuuden arvioinnin viitekehys vastaa ennakointi- ja tulevaisuudentutkimuksen kentällä tunnistettuun tarpeeseen kehittää systemaattinen lähestymistapa ennakoinnin vaikutusten arviointiin. Malli on sovitettu Sitran Tulevaisuustajuusmenetelmän tavoitteisiin ja sen ainesosat ovat:

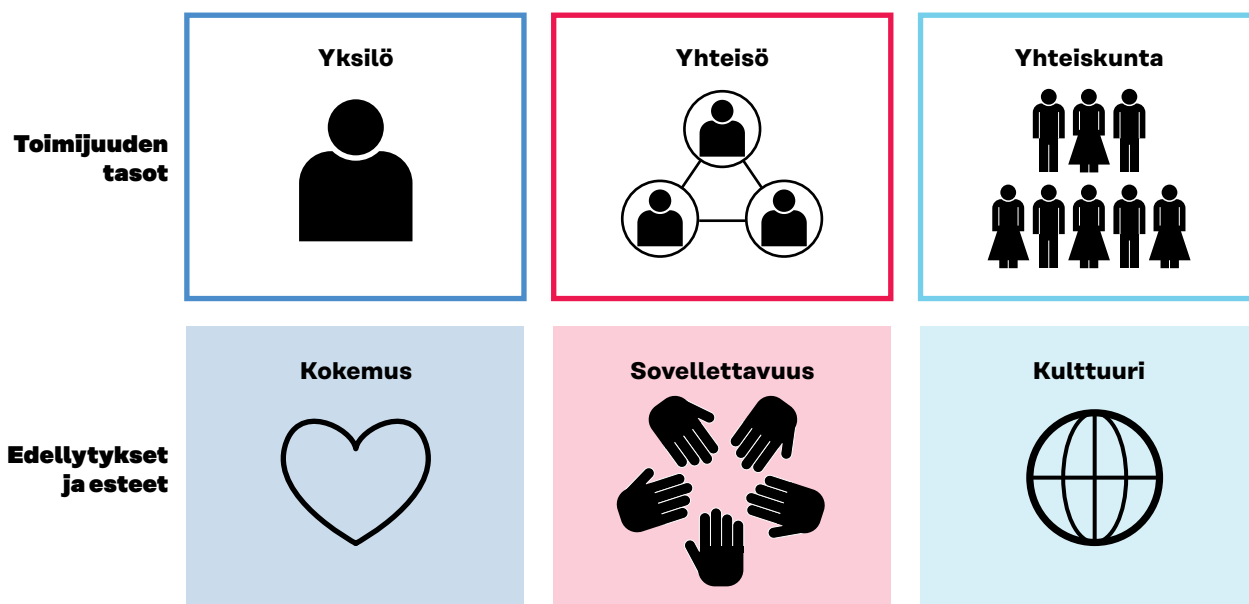
1. monikriteerinen arviointimalli vaikutusten arviointiin
2. osallistava arviointipaja
3. menetelmäkokonaisuus laaja-alaisen arviointiaineiston keräämiseksi.

Monikriteerinen arviointimalli

Monikriteerisen arviointimallin keskeinen tavoite on ymmärtää ja tehdä näkyväksi vaikutukset, jonka Tulevaisuustajuus saa aikaan eri toimijoiden eli yksilöiden, yhtei-

sön ja yhteiskunnan tasolla. Näitä tarkastelun ulottuvuuksia kutsutaan mallissa toimijuuden ulottuvuuksiksi. Arviointimallin avulla pyritään jäljittämään Tulevaisuustajuuden aikaansaamia laadullisia muutoksia punnitsemalla niitä inhimillisiä seurauksia ja kokemuksia, joita menetelmän käyttöönotto on saanut aikaan ihmisissä, lähiyhteisössä ja laajemmin yhteiskunnassa.

Tarkastelemme kunkin toimijatason näkökulmasta myös vaikutuksiin liittyviä esteitä ja edellytyksiä. Toisin sanoen tutkimme muun muassa sitä, mikä on yksilön kokemus Tulevaisuustajuuden muutosta edistävistä tai estävistä piirteistä, miten menetelmä soveltuu muutoksen tueksi yhteisössä ja mitkä tekijät yhteisössä estävät tai edistävät vaikutusten aikaansaamista tai miten kulttuuri edistää tai hidastaa muutosta yhteiskunnan tasolla. Mallissa olevat toimijuuden tasot (yksilö, yhteisö ja yhteiskunta) on tunnistettu edellisessä luvussa käsitellyn kirjallisuuden pohjalta ja ne on sovitettu Tulevaisuustajuusmenetelmän tavoitteisiin. Mallin kokonaiskuva ja keskeiset ulottuvuudet kuvataan kuvassa 1.

Kuva 1. Monikriteerisen arviointimallin näkökulmat Tulevaisuustaajuuden vaikutusten arvioimiseksi.

Toimijuuden tasot	Yksilö 	Yhteisö 	Yhteiskunta 	
	Haasta	Valmius kyseenalaistaa tulevaisuusoletuksia	Valmius haastaa organisaation näkökulma tulevaisuuteen	Tasavertainen pääsy tulevaisuuskeskusteluihin
	Kuvittele	Kyky kuvitella vaihtoehtoisia tulevaisuuksia	Kollektiivinen valmius vaihtoehtoisten tulevaisuuksien kuvitteluun	Tila vaihtoehtoisille tulevaisuuskuville
	Toimi	Toimijuus tulevaisuuden tekemisessä: tärkeiksi koettujen asioiden edistäminen	Rooli kestävän tulevaisuuden luomisessa	Tahtotila kestävän tulevaisuuden rakentamiseen
Edellytykset ja esteet	Kokemus 	Sovellettavuus 	Kulttuuri 	
	<ul style="list-style-type: none"> - Mitkä piirteet houkuttelevat soveltamaan menetelmää muutoksen tukena? - Mikä on ollut osallistujan kokemus menetelmästä – miten menetelmä tukee em. kyvykkyyksien syntymistä/ synnyttää kokemuksen osallisuudesta? - Mikä on ollut vetäjän kokemus menetelmästä – miten menetelmä tukee tavoiteltua muutosta? 			<ul style="list-style-type: none"> - Miten menetelmä soveltuu muutoksen tukemiseen organisaatiossa? - Miten menetelmä tukee organisaatioiden välistä yhteistyötä? - Miten menetelmää voidaan skaalata erilaisiin konteksteihin ja käyttötarkoituksiin; mitä muutoksia sen skaalaaminen edellyttää?

Kuva 2. Monikriteerisen arviointimallin näkökulmien tarkempi tarkastelu.

Mallin sovittamiseksi Tulevaisuustaa-juus-menetelmän kontekstiin tarkastelemme vaikutuksia eri toimijuuden tasoilla Tulevaisuustaaajuuden kolmen keskeisen vaiheen näkökulmista. Vaiheet ovat haasta, kuvittele ja toimi. Tulevaisuustaaajuuden haasta-vaihe pyrkii edistämään tulevaisuutta koskevien oletusten tiedostamista ja haastamista. Kuvittele-vaihe kannustaa vaihtoehtoisten tulevaisuuksien kuvitteluun ja niistä keskustelemiseen muiden kanssa. Toimi-vaihe pyrkii luomaan valmiuksia tarvittavien vaikutuskeinojen hahmottamiseen sekä toimintaan muutoksen edistämiseksi. Kuten kuva 2 ilmentää, nämä Tulevaisuustaaajuuden vaiheet muodostavat toimijuuden kolme tarkastelukulmaa, ja arvioimme Tulevaisuustaaajuuden vaikutuksia näistä kolmesta näkökulmasta kullakin toimijatasolla (yksilö, yhteisö ja yhteiskunta). Muutoksen yksilöimiseksi kunkin elementin edistämä muutos on täsmennetty eri toimijatasoilla. Esimerkiksi yksilötasolla haasta-vaihe pyrkii antamaan potentiaalisesti valmiuksia kyseenalaistaa tulevaisuusoletuksia, kuvittele-vaihe puolestaan vahvistaa yksilön kykyä kuvitella vaihtoehtoisia tulevaisuuksia ja toimi-vaihe vahvistaa yksilön toimijuutta tulevaisuuden tekemisessä ja tärkeiksi koettujen asioiden edistämisessä.

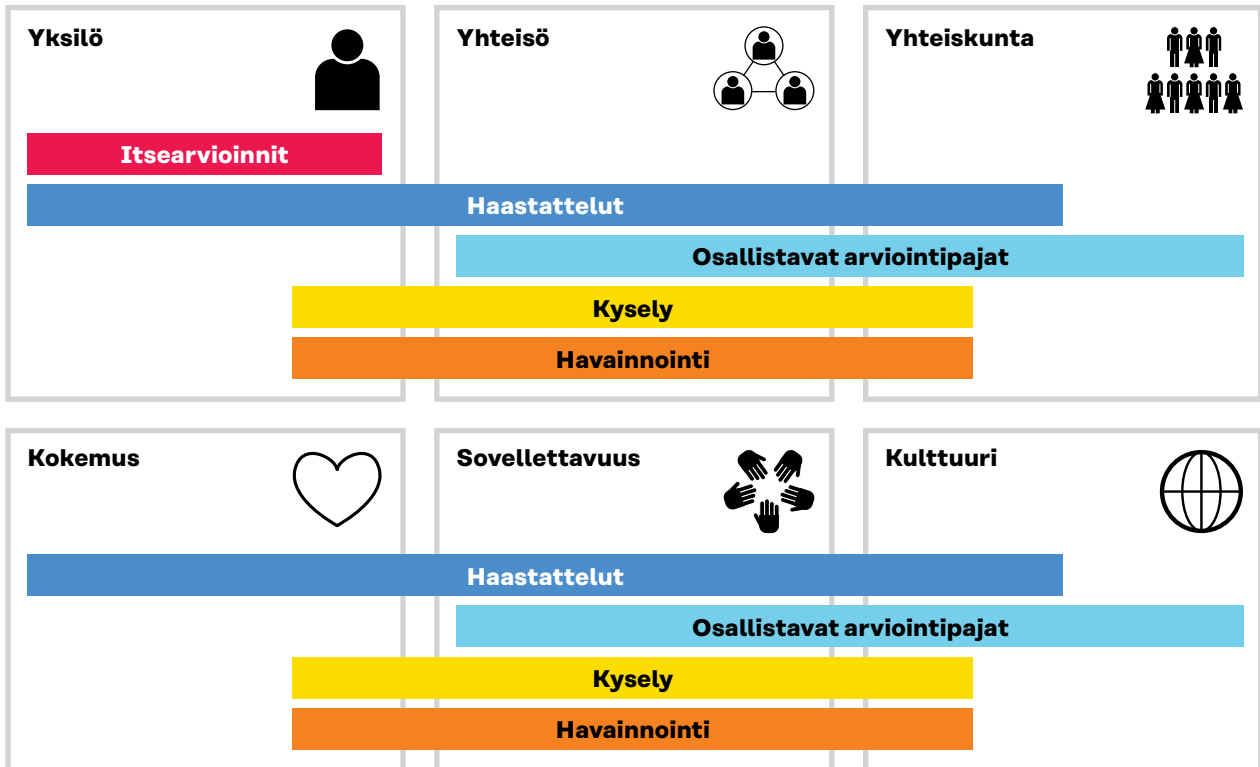
Monikriteerinen arviointimalli kiinnittää huomiota myös menetelmän ja toimintaympäristön piirteisiin, jotka luovat edellytyksiä tai estävät muutoksen syntymistä. Yksilön tasolla tarkastelemme muutoksen esteitä ja edellytyksiä yksilön oman kokemuksen kannalta. Yhteisön tasolla kiinnitämme huomiota siihen, miten menetelmää voidaan soveltaa muutoksen tukena organisaatioissa tai niiden välisessä yhteistyössä. Yhteiskunnan tasolla tutkimme kulttuurisia piirteitä, jotka edistävät tai hidastavat muutosta. Olemme yksilöineet esteitä ja edellytyksiä arviointimallin täsmentävien kysymysten avulla. Esimerkiksi yhteiskunnan tasolla niitä on pohdittu kysymällä, miten organisaation tai organisaatioiden toimintatavat ja johtaminen luovat edellytyksiä ja estävät

menetelmän hyödyntämistä, miten menetelmä huomioi eri toimijoiden osallisuuden ja moniäänisyyden sekä, miten menetelmä tukee yhteiskunnallisen arvokeskustelun käymistä.

Arviointiaineiston keräysmenetelmät

Tutkimuksen tiedonkeruussa käytettiin monimenetelmällistä tutkimusasetelmaa, jossa samaan tutkimuskysymykseen etsittiin vastausta eri menetelmillä ja eri lähteistä. Tässä laaja-alaisessa arvioinnissa käytettävän aineistonkeruu toteutettiin viidellä menetelmällä: itsearviointi, haastattelut, osallistavat arviointipajat, kysely ja havainnointi. Monien tiedonkeruutapojen yhdistämisen perusteena on tutkimuksen validiteetin eli luotettavuuden lisääntyminen, kun tutkittavasta kysymyksestä saadaan tietoa monilla eri asetelmilla. Lähestymistapa edellyttää erilaisten aineistojen yhdistämistä, ja aineistolähtöistä tulkintaa.

Tutkimuksessa erilaiset tiedonkeruumenetelmät linkittyivät toisiinsa kuvassa 3 esitettävällä tavalla. Itsearvioinnilla saimme tietoa Tulevaisuustaaajuuden vaikutuksista yksilötason tulevaisuusajatteluun ja toimijuuteen. Haastattelulla keräsimme aineistoa sekä yksilötason että yhteisötason vaikutuksista, osittain myös yhteiskunnallisen tason potentiaalisista vaikutuksista sekä näihin liittyvistä esteistä ja edellytyksistä. Osallistavissa arviointipajoissa arviointi keskittyi yhteisön ja yhteiskunnallisen tason potentiaaliin vaikutuksiin sekä menetelmän sovellettavuuteen ja kulttuurillisiin edellytyksiin ja esteisiin. Kyselyllä ja havainnoilla pyrittiin keräämään aineistoa erityisesti yhteisötason vaikutuksista, edellytyksistä ja esteistä. Aineiston analyysissä eri lähteistä saadut tiedot yhdistettiin siten, että niiden pohjalta saatiin vastauksia hankkeen analyysikehikon kysymyksiin. Koska jokaisella aineistolla on rajoitteensa, monimenetelmällistä lähestymistapaa käyttämällä pystyimme

Kuva 3. Hankkeessa käytetyt arviointiaineiston keräysmenetelmät: itsearviointi, haastattelut, osallistavat arviointipajat, kysely ja havainnointi.

arvioimaan Tulevaisuustajuus-menetelmää kokonaisvaltaisemmin kuin käyttämällä yksittäistä lähestymistapaa. Keräsimme arviointitutkimuksen aineiston ajalla 22.9.2021 - 27.4.2022.

Itsearviointi

Selvittääksemme Tulevaisuustajuus-työpajojen vaikutuksia osallistujien tulevaisuusajatteluun kehitimme itsearviointimenetelmän, jossa hyödynnämme minäpystyvyyden käsitettä. Minäpystyvyys (self-efficacy) on psykologi Albert Banduran (ks. esim. Bandura 1997) tutkimuksiin perustuva käsite, joka sitoo yhteen motivaation, osaamisen ja toimijuuden. Minäpystyvyydessä on kyse yksilön vakuuttuneisuudesta omasta osaamisestaan, siitä, että hän pystyy toimimaan sopivalla tavalla tietyn tilanteessa. Ennakoarvio omasta pystyvyydestä säätelee

toimintaa: mitä vahvempi arvio pystyvyydestä yksilöllä on, sitä vaativammat tavoitteet hän itselleen asettaa ja sitä lujemmin sitoutuu niihin. Myönteisistä minäpystyvyyssuhteuksista syntyy siis itseään ruokkiva toiminnan kehä.

Itsearviointi sisältää yhdeksän väittämää (Likert-asteikolla 1-5), joihin vastaamalla työpajaosallistajat arvioivat pystyvyytään tulevaisuusajatteluun Tulevaisuustajuus-työpajan alussa ja lopussa. Väittämät on muodostettu siten, että ne ovat tiukasti sidoksissa Tulevaisuustajuuden sisältöihin ja tavoitteisiin. Väittämät ovat:

1. Osaan tunnistaa tulevaisuuteen liittyviä oletuksia.
2. Uskallan haastaa totuttuja oletuksia tulevaisuudesta.
3. Pystyn kuvittelemaan, että tulevaisuudelle on monia eri vaihtoehtoja.
4. Pystyn muodostamaan käsityksiä toivottavasta tulevaisuudesta.

5. Koen, että voin vaikuttaa tulevaisuuteen nykyhetken teoillani ja valinnoillani.
6. Pystyn tunnistamaan nykyhetken asioita ja ilmiöitä, jotka vaikuttavat tulevaisuuteen.
7. Pystyn edistämään tulevaisuusajattelua omassa organisaatiossani.
8. Pystyn muodostamaan käsityksiä tulevaisuudesta vuorovaikutuksessa muiden kanssa.
9. Pystyn omalla osaamisellani tuomaan arvokkaan panoksen tulevaisuusprosessihin.

Itsearviointin tulokset valottavat menetelmän vaikutuksia yksilötason tulevaisuusajattelun ja -toimijuuden kehittämiseen. Itsearviointia käytettiin hankkeen aikana yhteensä yhdeksässä Tulevaisuustaaajuus-työpajassa. Yhteensä 84 osallistujaa osallistui itsearviointiin. Etätyöpajoissa itsearviointi tehtiin sähköisellä lomakkeella ja kasvokkain järjestetyissä työpajoissa paperisella lomakkeella. Etenkin etätyöpajoissa haasteena oli saada kaikilta osallistujilta vastaukset sekä ennen työpajaa, että työpajan jälkeen. Joissakin työpajoissa työpajan jälkeen vastasi vain muutama osallistuja, jolloin itsearviointin tulokset eivät olleet vertailukelpoisia.

Kuka tahansa Tulevaisuustaaajuus-työpajan vetäjä voi hyödyntää väittämiä omissa työpajoissaan kerätäkseen tietoa osallistujien tulevaisuusajattelun muutoksista. Tätä tietoa voi käyttää apuna oman toiminnan kehittämisessä tai osoittamaan Tulevaisuustaaajuuden vaikuttavuutta esimerkiksi asiakkaalle tai muulle rahoittajalle. Väittämiä voi hyödyntää myös muunlaisissa tulevaisuustyöpajoissa muokkaamalla niitä siten, että ne vastaavat kyseisen tulevaisuusajan sisältöön ja tavoitteisiin. Parhaan hyödyn itsearviointista saa teettämällä kolmannen itsearviointin jokin aika työpajan jälkeen (esim. 3 kk) tai yhdistämällä itsearviointiin osallistujien haastatteluja tai oppimispäiväkirjan kirjoittamista.

Haastattelut

Syvensimme hankkeen tietopohjaa haastatellamalla Tulevaisuustaaajuus-työpajojen vetäjiä. Keräsimme haastateltavien kokemuksia ja näkemyksiä menetelmän vaikutuksista puolistrukturoidulla teemahaastattelulla, jonka teemat koskivat haastateltavien aiempia kokemuksia tulevaisuusajattelusta, heidän kokemuksiaan Tulevaisuustaaajuudesta, ja heidän arvioitaan Tulevaisuustaaajuuden vaikutuksista omaan tulevaisuusajatteluunsa. Lisäksi haastateltavilta kysyttiin näkemyksiä Tulevaisuustaaajuuden sovellettavuudesta erilaisiin käyttötarkoituksiin sekä menetelmän mahdollisista vaikutuksista yhteiskunnalliseen muutokseen. Näin pyrimme saamaan syvällistä tietoa siitä, miten Tulevaisuustaaajuus-menetelmä on vaikuttanut haastateltavien tulevaisuusajatteluun ja tulevaisuuteen liittyvään toimijuuteen.

Haastatteluja toteutettiin 15 kpl, jotka edustivat mahdollisimman erityyppisiä Tulevaisuustaaajuus-menetelmää soveltaneita tahoja. Haastattelut kestivät keskimäärin tunnin. Haastattelut tehtiin pääsääntöisesti yksilöhaastatteluinä, lukuun ottamatta yhtä, jossa oli kaksi haastattelijaa ja kaksi haastateltavaa. Haastattelut tallennettiin ja litteroitiin.

Osallistavat arviointipajat

Hankkeen aikana toteutimme kaksi osallistavaa arviointipajaa, joihin kutsuttiin Tulevaisuustaaajuus -työpajojen osallistujia ja vetäjiä ja menetelmän kehittäjiä sekä toimijoita, jotka organisaatioissa tai yhteiskunnassa laajemmin voivat tukea ja vauhdittaa orastavaa tulevaisuuskyvykkyksien vahvistumisen synnyttämää muutosta. Hyödynsimme arviointipajoissa yllä kuvattua monikriteeristä arviointimallia sekä niin kutsuttua arviointiakvaariomenetelmää (Aalto-Kallio & Hakulinen 2009; ks. myös Saari ym., 2018, Hyytinen ym., 2019).

Arviointiakvaarion periaatteiden mukaisesti sijoitimme arviointipajan osallistujat kahdelle kehälle: sisä- ja ulkokehälle. Sisäkehälle sijoitimme etupäässä Tulevaisuustajuus-työpajojen osallistujia ja vetäjiä, ulkokehälle puolestaan Tulevaisuustajuuden soveltamista ja käyttöönottoa tukeneet ja muutoksen varmistamisen kannalta tärkeät toimijat. Me arviointitutkijat fasilitoimme keskustelua Tulevaisuustajuuden vaikutuksista monikriteerisen arviointimallin pohjalta. Työpajan vetäjinä rytmitimme sisä- ja ulkokehän keskustelua ja pyrimme luomaan keskusteluilmapiiirin, jossa osallistujat voivat kertoa kokemuksistaan turvallisessa ja kannustavassa ilmapiirissä.

Keskustelun tavoitteena oli nostaa esiin erilaisia ja yksilöllisiä kokemuksia Tulevaisuustajuuden aikaansaamasta muutoksesta ja vaikutuksista Toimijoiden Tulevaisuustajuuteen kohdistuvat näkemykset ja kokemukset voivat olla keskenään hyvin erilaisia; yhteisen ja toisilta oppimisen kannalta erilaisten kokemusten esiin tuominen on sallittua ja jopa suotavaa. Tulevaisuustajuuden synnyttämät mahdollisuudet ja esteet ovat nähtävissä vain, jos keskustelu on avointa ja näkökulmat saavat törmätä toisiinsa.

Arviointitilanteessa vuorovaikutus eteni siten, että sisäkehän ja ulkokehän toimijoilla oli keskenään erilaiset roolit:

1. Sisäkehä arvioi menetelmän synnyttämiä hyötyjä, onnistumisia ja esteitä käyden keskustellen läpi monikriteerisen arviointimallin näkökulmat. He tarkastelivat muutosta omaan kokemukseensa pohjautuen yksilön, yhteisön ja yhteiskunnan kannalta, ja tunnistivat myös muutosta tukevia tai estäviä tekijöitä.
2. Sisäkehän keskustelun aikana ulkokehän edustajat kuuntelivat herkällä korvalla keskustelua ja tekivät omia havaintojaan menetelmän vaikutuksista. He saivat tehdä johtopäätöksiä kuulemansa sekä omien käsitystensä perusteella. Heidän tehtävänä oli

pohtia, mitä menetelmän hyödyntämisestä opittiin ja mitä tulisi tehdä seuraavaksi vaikutusten varmistamiseksi.

Ulkokehän keskustellessa havainnoitaan sisäkehän tehtävä oli puolestaan kuunnella aktiivisesti, miten ulkokehäläiset näkivät Tulevaisuustajuuden vaikutukset ja miten he edistäisivät sen synnyttämiä vaikutuksia.

3. Arviointipajan lopuksi sisäkehä ja ulkokehä keskustelivat yhdessä, miten ja keiden toimesta orastavia vaikutuksia voisi tukea ja edistää.

Arviointipajat järjestettiin (koronatilanteen vuoksi) virtuaalisesti kahdelle eri osallistujajoukkoille ja kumpikin työpaja oli kestoltaan kolme tuntia. Ensimmäinen 22.3.2022 järjestetty paja oli suunnattu laajasti Tulevaisuustajuus-työpajoihin osallistuneille toimijoille. Osallistujiksi kutsuttiin menetelmän kehittäjät (Sitra), vetäjät, eri työpajoihin osallistuneet henkilöt ja potentiaaliset hyödyntäjät. Toinen 27.4.2022 toteutettu työpaja oli puolestaan suunnattu diakonian alan toimijoille. Työpajojen osallistujiksi kutsuttiin diakoniateemaisiin Tulevaisuustajuuksiin osallistuneita henkilöitä. Ensimmäiseen tilaisuuteen osallistui kaikkiaan 13 ja toiseen 14 toimijaa.

Arviointipajojen ohjelma eteni siten, että tilaisuuden alussa Tulevaisuustajuus-menetelmän kehittäneen Sitran ja käsillä olevan tutkimuksen toteutuksesta vastanneen VTT:n edustajat avasivat arviointipajan, kuvasivat pajan tavoitteet ja toteutuksen tavan. Arviointipajan keskustelun pohjaksi muistutettiin Tulevaisuustajuus-menetelmän tavoitteista ja tehtiin muutamia nostoja kyselytutkimuksen alustavista tuloksista virittämään keskustelua Tulevaisuustajuuden vaikutuksista. Tätä seurasi varsinainen vuorovaikutteiden työpajaosuus, jonka kuvasimme edellä.

Ensimmäisen työpajan oppien pohjalta kehitimme arviointipajan toteutustapaa paremmin verkkoympäristöön sopivaksi tiivistämällä toteutuksen aikataulua, rytmite-

tämällä keskustelua sisä- ja ulkokehien kesken läpi arviointipajan ja yksinkertaistamalla arviointikysymyksiä, jotka ohjasivat arviointipajassa käytyä keskustelua.

Kysely

Kyselyn tavoitteena oli kerätä tietoa niistä yhteyksistä, joissa menetelmää on käytetty, menetelmään liitetystä tavoitteista, sekä kokemuksia ja näkemyksiä menetelmän sovellettavuudesta ja vaikuttavuudesta. Kyselyllä pyrittiin selvittämään menetelmän vaikutuksia tulevaisuuskeskustelun laajentamiseen uusille toimijatahoille ja menetelmän skaalautuvuutta eri konteksteihin. Lisäksi kyselyllä selvitettiin mitä seurauksia menetelmän hyödyntämisestä on ollut tulevaisuusajatteluun ja tulevaisuuteen suuntautuvaan toimintaan.

Kyselyn kohteena olivat henkilöt, jotka olivat joko osallistuneet Sitran Tulevaisuus- ja osallistujien kesken ja osittain roolikohtaisesti muokattuja kysymyksiä (kummallakin vastaajaroolilla kysymyksiä oli yhteensä kymmenen, joiden joukossa oli sekä valinta-tehtäviä että avoimia kysymyksiä). Valintakysymyksiin vastattiin viisiportaisella Likert-luokitteluasteikolla. Kysymykset on kokonaisuudessaan esitelty liitteessä 3. Kyselyä hyödynnettiin myös tunnistamaan kiinnostuneita henkilöitä haastatteluihin.

Kyselyllä pyrittiin selvittämään menetelmän vaikutuksia tulevaisuuskeskustelun laajentamiseen uusille toimijatahoille ja menetelmän skaalautuvuutta eri konteksteihin. Lisäksi kyselyllä selvitettiin mitä seurauksia menetelmän hyödyntämisestä on ollut tulevaisuusajatteluun ja tulevaisuuteen suuntautuvaan toimintaan.

Havainnointi

Täydentävänä aineistonkeruumenetelmänä hyödynsimme havainnointia ja osallistuvaa havainnointia. Tavoitteena oli kerätä ensikäden tietoa Tulevaisuustajuus-työpajamenetelmän vastaanotosta ja sovellettavuudesta sekä työpajojen keskusteluilmapiiiristä ja -aktiivisuudesta (ks. Taulukko 1). Havainnoimme, miten Tulevaisuustajuus-menetelmää sovellettiin, miten keskustelua käytiin osallistujien kesken ja minkälaisia haasteita työskentelyssä nousi esille. Havainnoinnin tavoitteena oli myös mahdollistaa työpajaosallistujien rekrytointi haastatteluihin, kyselyihin ja kehittävän arvioinnin työpajoihin.

Taulukko 1. Kirjausohjeet työpajojen havainnointiin.

Työpajavaihe	Kirjaa keskustelua mahdollisimman tarkasti:
Tulevaisuusoletusten haastaminen	Onko työpajan tavoitteet selvät osallistujille? Miten Tulevaisuustaajuus -menetelmää sovelletaan? Kenen näkökulmasta keskustelua käydään? Kuka/ ketkä ovat aktiivisia? Ollaanko samaa mieltä? Mistä kiistellään? Mitkä ovat keskustelun painopisteet? Palautetta tulevaisuusoletusten haastamisesta, mitä ongelmia nostetaan esille?
Toivottavien tulevaisuuksien kuvittelu	Miten Tulevaisuustaajuus -menetelmää sovelletaan? Kenen näkökulmasta keskustelua käydään? Kuka/ ketkä ovat aktiivisia? Ollaanko samaa mieltä? Mistä kiistellään? Mitkä ovat keskustelun painopisteet? Palautetta tulevaisuuksien kuvittelusta, mitä ongelmia nostetaan esille?
Toivottavien tulevaisuuksien todeksi tekeminen	Miten Tulevaisuustaajuus -menetelmää sovelletaan? Kenen näkökulmasta keskustelua käydään? Kuka/ ketkä ovat aktiivisia? Ollaanko samaa mieltä? Mistä kiistellään? Mitkä ovat keskustelun painopisteet? Palautetta tulevaisuuksien tekemisestä, mitä ongelmia nostetaan esiin?

Tilanteesta riippuen havainnoimme työpajoja joko osallistuen itse työpajatyökentelyyn tai pysytellen työpajan ulkopuolisena havainnoijana. Keräsimme havainnointimateriaalia neljästä etäyhteyksin toteute-

tusta Tulevaisuustaajuudesta ja kolmesta kasvokkain järjestetystä Tulevaisuustaajuudesta, joista yhden havainnointi tehtiin etäyhteyksin.

4 Arvioinnin tulokset

Tässä kappaleessa tarkastelemme ensin arvioinnin tuloksia menetelmäkohtaisesti (itsearviointi, kysely, haastattelut, arviointipajat ja havainnointi), jonka jälkeen teemme yhteenvetoa eri menetelmillä saaduista tuloksista.

Itsearvioinnin tulokset

Nosto tuloksista

Osallistujien kokemus omasta tulevaisuusosaamisesta vahvistui työpajoissa.

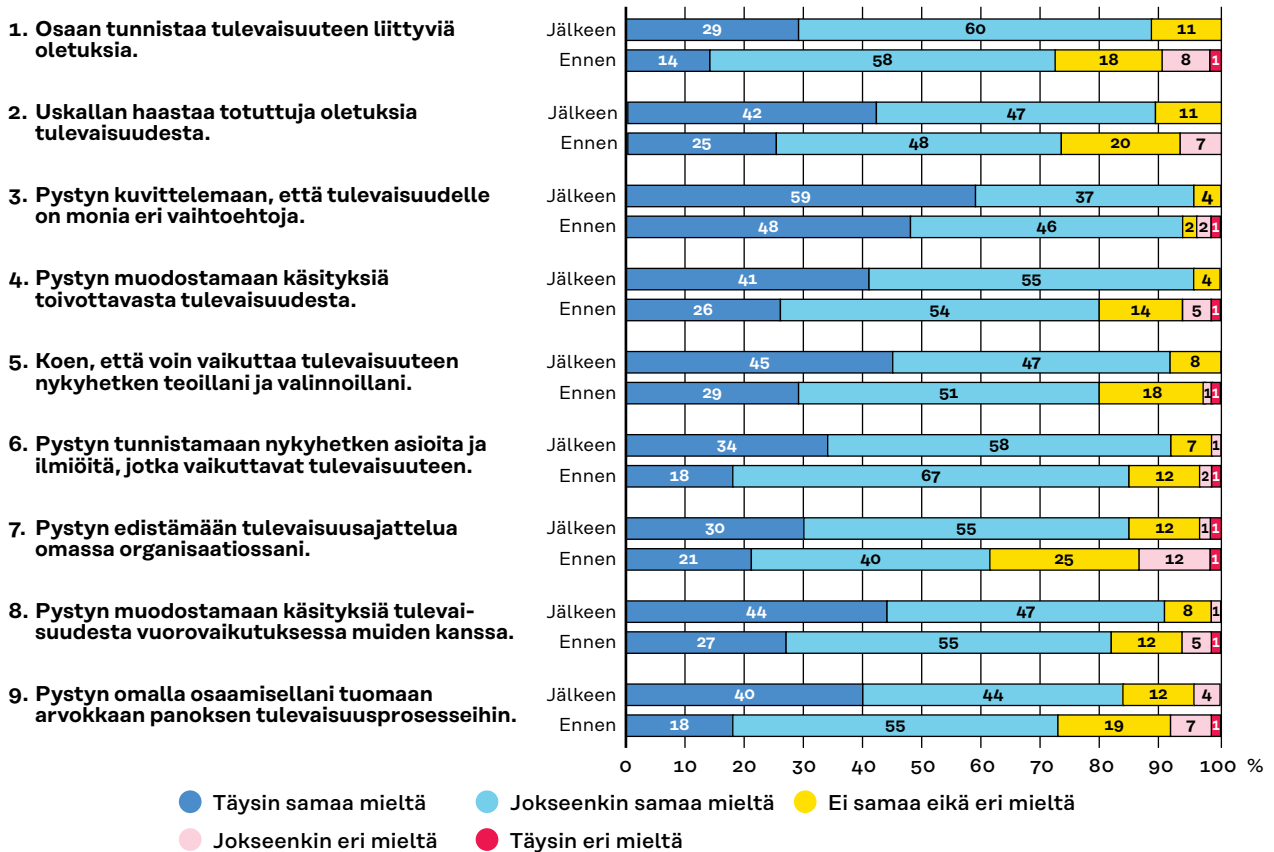
Itsearvioinnin teki yhdeksässä työpajassa 84 osallistujaa ennen työpajaa ja 73 osallistujaa työpajan jälkeen. Kuvasta 4 käy ilmi osallistujien arviot minäpystyvyydestään ennen ja jälkeen työpajan. Täysin tai jokseenkin samaa mieltä olevien vastaajien määrä kasvoi, ja toisaalta ei samaa eikä eri mieltä sekä jokseenkin tai täysin eri mieltä olevien vastaajien määrä väheni kautta linjan. Näin ollen itsearviointien perusteella osallistujien kokemus omasta osaamisesta vahvistui työpajoissa jokaisen väittämän kohdalla.

Huomattava osa vastaajista oli jokseenkin tai täysin samaa mieltä jokaisesta väittämästä. Vastaajat arvioivat minäpystyvyytensä vahvimaksi väittämän 3 kohdalla (Pystyn kuvittelemaan, että tulevaisuudelle on monia eri vaihtoehtoja). Ennen työpajaa noin 48 prosenttia vastaajista oli täysin samaa mieltä väittämästä, ja työpajan jälkeen noin 59 prosenttia, jokseenkin samaa mieltä oli 37–46 prosenttia vastaajista. Heikoin minäpystyvyyssarvio kohdistui väittämään 1 (Osaan tunnistaa tulevaisuuteen liittyviä oletuksia), josta 14 prosenttia vastaajista oli täysin samaa mieltä ennen työpajaa ja 29 prosenttia työpajan jälkeen. Jokseenkin

samaa mieltä olevien vastaajien osuus oli noin 60 prosenttia sekä ennen että jälkeen työpajan.

Tarkasteltaessa täysin samaa mieltä olevien vastaajien osuutta suurin muutos tapahtui väittämän 9 (Pystyn omalla osaamisellani tuomaan arvokkaan panoksen tulevaisuusprojekteihin) kohdalla, jossa täysin samaa mieltä olevien vastaajien määrä nousi 22 prosenttiyksiköllä työpajan jälkeen. Kun tarkasteluun nostaa myös jokseenkin samaa mieltä olevien vastaajien osuuden, suurin muutos tapahtui väittämän 7 (Pystyn edistämään tulevaisuusajattelua omassa organisaatiossani) kohdalla, jossa täysin tai jokseenkin samaa mieltä olevien vastaajien osuus kasvoi 24 prosenttiyksiköllä. Huomattava osa vastaajista (38 %) oli ennen työpajaa epätoiminen tai skeptinen vaikutusmahdollisuuksiensa suhteen ennen työpajaa, mutta työpajan jälkeen tapahtuneessa itsearvioinnissa heidän osuutensa oli tippunut 14 prosenttiin.

Vain yhdessä työpajassa yhdeksästä tapahtui itsearvioinnissa muutosta negatiiviseen suuntaan. Kyseisessä työpajassa väittämän 3 (Pystyn kuvittelemaan, että tulevaisuudelle on monia eri vaihtoehtoja) ja väittämän 8 (Pystyn muodostamaan käsityksiä tulevaisuudesta vuorovaikutuksessa muiden kanssa) tulos heikkeni hieman. Molempien väittämien lähtötaso oli korkea (keskiarvo n. 4,5/5), kuten muidenkin väittämien lähtötasot kyseisessä työpajassa, jonka osallistajat (11 hlöä) olivat työpajatyöskentelyyn harjaantuneita asiantuntijoita.

Kuva 4. Kooste itsearviointien tuloksista ennen ja jälkeen työpajojen. Tulokset on esitetty prosenttiosuuksina.

Olisi kiinnostavaa tietää, miksi arvio pystyvyydestä ”muodostaa käsityksiä tulevaisuudesta vuorovaikutuksessa muiden kanssa” laski näinkin paljon. Lasku näkyy useamman työpajaosallistujan itsearvioinnissa, joten kyseessä ei ole yksittäisen työpajaosallistujan turhauma, virheellinen vastaus tms. Jostain syystä osa osallistujista joutui laskemaan arviota omasta pystyvyydestään. Tutkimusryhmämme myös havainnoi kyseistä työpajaa, eikä havainnoinnissa ilmennyt mitään poikkeavaa. Keskusteluilmapiiri vaikutti innokkaalta, rennolta ja iloiselta. Työpaja järjestettiin perjantai-iltapäivällä, joten osa osallistujista saattoi tuntea väsymystä, eikä ehkä tuntenut antaneensa parastaan työpajaan. Emme haastatelleet työpajan osallistujia. Haastatteluilla olisi todennäköisesti ollut mahdollista päästä kiinni minäpystyvyyden tunteen laskuun.

Kyselyn tulokset

Nosto tuloksista

Tulevaisuustajuus-työpajoilla on potentiaalia herättää pidempiaikaista kiinnostusta tulevaisuusajatteluun niin yksilöiden kuin yhteisöjen tasolla.

Kyselyyn vastasi 47 henkilöä, joista vetäjiä oli 29 (61,7 %) ja osallistujia 18 (38,3 %). Vetäjille ja osallistujille oli omat kyselynsä. Tarkastelemme seuraavassa ensin osallistujien ja sen jälkeen vetäjien tuloksia.

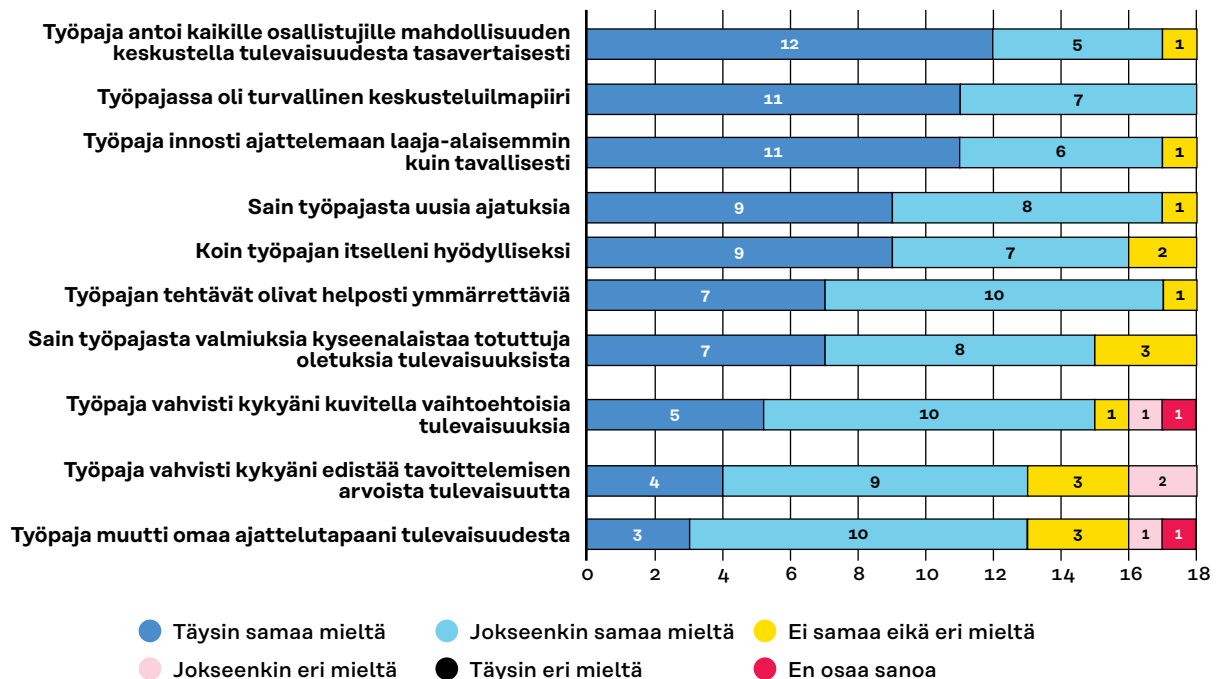
Työpajaosallistujan näkökulma

Kyselyyn vastanneista 18 työpajaosallistujista suurin osa oli tutustunut Tulevaisuustaaajuuteen oppilaitoksen (10 hlöä) tai julkisen sektorin organisaation (5 hlöä) järjestämässä työpajassa. Tyypillisintä oli, että Tulevaisuustaaajuus oli järjestetty tietyn teeman ympärille tai osana koulutusta. Tulevaisuustaaajuutta on näiden lisäksi hyödynnetty myös organisaation sisäiseen kehittämiseen tai erilaisten ryhmien sisäisenä keskusteluareenana tai kansalaisfoorumina.

Kysyimme työpajaosallistujilta heidän kokemuksiaan työpajan tehtävistä sekä keskusteluilmapiiiristä (katso kuva 5). Työpajan tehtäviä pidettiin helposti ymmärrettävinä. Kaikki vastaajat kokivat työpajan keskusteluilmapiiirin turvalliseksi. Samoin

vastaajat olivat hyvin yksimielisiä siinä, että työpajan koettiin antaneen kaikille osallistujille mahdollisuuden keskustella tulevaisuudesta tasavertaisesti.

Tulevaisuustaaajuus-työpajan vaikutuksia omaan tulevaisuusajatteluun vastaajat arvioivat seuraavasti (kuva 5). Lähes kaikki vastaajat kokivat työpajan olleen itselleen hyödyllinen, innostaneen heitä ajattelemaan laaja-alaisemmin kuin tavallisesti ja saaneensa työpajasta uusia ajatuksia. Samoin valtaosa vastaajista koki saaneensa työpajasta valmiuksia kyseenalaistaa totuttuja oletuksia tulevaisuuksista ja kuvitella vaihtoehtoisia tulevaisuuksia. Suurin osa vastaajista koki työpajan vahvistaneen heidän kykyään edistää tavoittelemisen arvoista tulevaisuutta ja muuttaneen omaa ajattelutapaa tulevaisuudesta.

Kuva 5. Kyselyyn vastanneiden työpajaosallistujien (n=18) kokemuksia siitä, miten Tulevaisuustaaajuus-työpaja on vaikuttanut heidän tulevaisuusajatteluunsa.

Kysyttäessä avoimella kysymyksellä työpajan vaikutuksista vastaajat raportoivat olevansa tietoisempia tulevaisuusajattelijoita. Tulevaisuusajattelu tuntuu haastavalta, mutta mielekkäältä. Tulevaisuusoletusten tiedostaminen, vaihtoehtoisten tulevaisuuksien kuvittelu ja tulevaisuuteen vaikuttaminen tekojen kautta näyttävät kyselyn perusteella iskostuneen monen työpajaosallistujan mieleen. Vastaajat kokivat, että Tulevaisuustaaajuus-työskentely oli muuttanut heidän ajatteluaan esimerkiksi tuomalla esiin mielikuvituksen, kyseenalaistamisen ja villin ideoinnin roolia ja merkitystä tulevaisuusajattelussa, antamalla eväitä uskoa omaan vaikutusmahdollisuuksiin tulevaisuuden muotoutumisessa, ja tuomalla lisää ymmärrystä vaihtoehtoisista tulevaisuuksista ja erilaisten ennako-oletusten vaikutuksesta tulevaisuusajattelussa.

”Tunnistan paremmin, miten haastavaa erilaisten tulevaisuuksien kuvittelu on ja pystyn alkaa kehittää näitä taitoja aktiivisesti. Ajatukseni siitä, että tiedostamattomat oletukset ohjaavat ajatteluani vahvistuivat koulutuksen myötä.”

”Erityisesti mielikuvituksen ja kuvittelun tärkeys jäi mieleen. Jotta voisi vaikuttaa tulevaisuuteen, täytyy ensin pystyä kuvittelemaan se.”

”Sain ehkä enemmän inspiraatiota. Ajatus siitä, että voisin oikeasti vaikuttaa tulevaisuuteen tekojeni kautta.”

67 prosenttia vastaajista raportoi osallistuneensa sellaiseen Tulevaisuustaaajuus-työpajaan, jonka tavoitteena oli kehittää jonkun tietyn yhteisön toimintaa. Yhteisö voi tässä yhteydessä tarkoittaa organisaatiota tai löyhempää, samojen tavoitteiden yhdistämää joukkoa. Heistä suurin osa koki työpajan olleen yhteisölle hyödyllinen. Tärkeimpänä pidetty hyöty oli, että menetelmä antoi valmiuksia haastaa yhteisön totuttuja näkökulmia tulevaisuuteen.

Entä mitä on tapahtunut Tulevaisuustaaajuus-työpajan jälkeen? Monelle osallistujalle työpaja sytytti intoa oppia lisää tulevaisuusajattelusta ja siihen liittyvistä menetelmistä tai ryhtyä itse Tulevaisuustaaajuus-työpajan vetäjäksi (katso kuva 6). Tulevaisuustaaajuus-työpajoissa ideoituja tekoja on työpajan jälkeen työstetty kohti konkreettista toimitasuunnitelmaa ja uusia Tulevaisuustaaajuus-työpajoja on suunnitteilla. Myös koulutuksia Tulevaisuustaaajuus-menetelmän käytöstä on järjestetty tai suunnitteilla osallistujien työtai muissa yhteisöissä. Yksi vastaaja ei ollut huomannut mitään muutoksia.

Kyselyyn vastanneiden työpajaosallistujien näkemykset antavat selkeitä viitteitä siitä, että Tulevaisuustaaajuus-työpajoilla on potentiaalia herättää pidempiaikaista kiinnostusta tulevaisuusajatteluun niin yksilöiden kuin yhteisöjen tasolla.

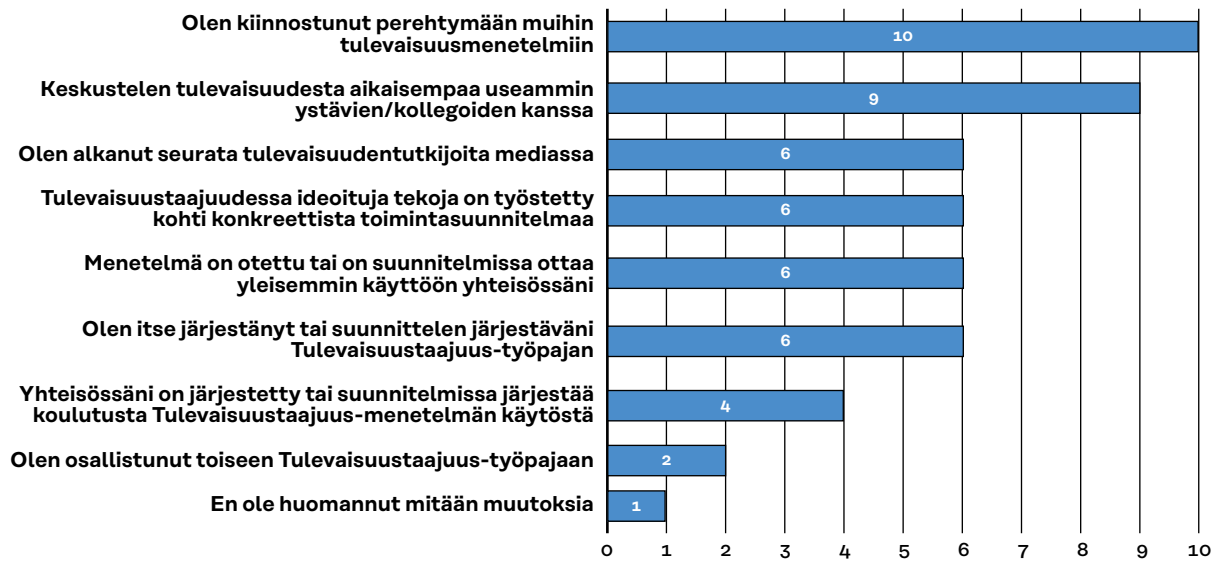
Työpajavetäjän näkökulma

Nosto tuloksista

Tulevaisuustaaajuus innostaa työpajaosallistujia ajattelemaan laaja-alaisemmin kuin tavallisesti ja vahvistaa tulevaisuusajattelua.

Kyselyyn vastasi 29 Tulevaisuustaaajuus-vetäjää, joista suurin osa oli hyödyntänyt Tulevaisuustaaajuutta oppilaitoksen (12 vastaajaa) tai julkisen sektorin organisaation (7 vastaajaa) järjestämässä Tulevaisuustaaajuus-tilaisuudessa. Tyypillisintä oli, että Tulevaisuustaaajuus oli järjestetty tietyn teeman ympärille, osana koulutusta tai organisaation sisäiseen kehittämiseen. Lisäksi menetelmää oli hyödynnetty erilaisten ryhmien sisäisenä keskusteluareenana tai kansalaisfoorumina.

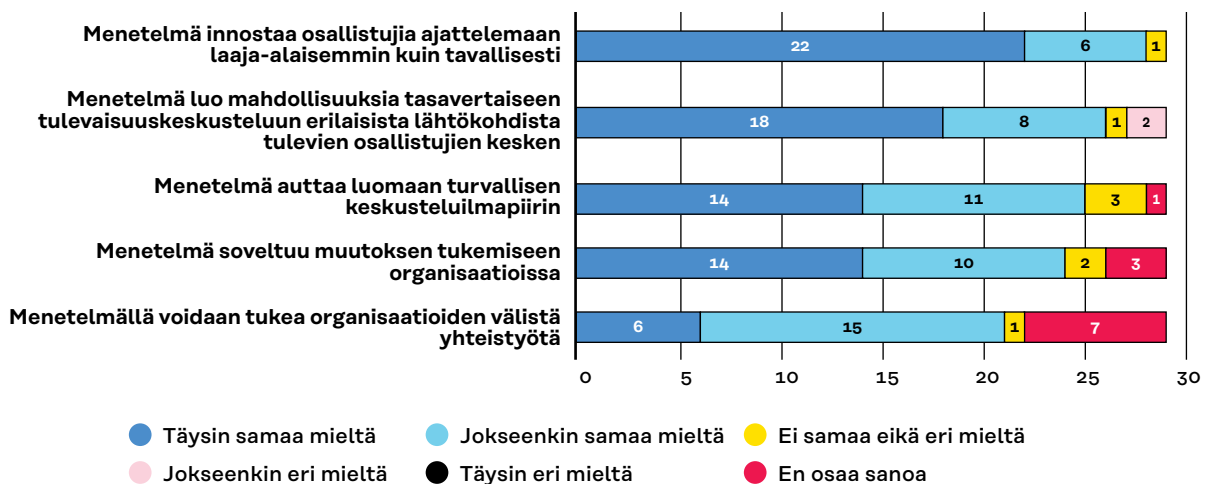
Lähes kaikki vastaajat kokivat Tulevaisuustaaajuus-menetelmän innostavan työpajaosallistujia ajattelemaan laaja-alaisemmin kuin tavallisesti (katso kuva 7). Vastaajat olivat myös hyvin yksimielisiä siitä, että

Kuva 6. Kyselyyn vastanneiden työpajaosallistujien (n=18) kokemuksia siitä, mitä Tulevaisuustaaajuus-työpajan jälkeen on tapahtunut.

Tulevaisuustaaajuus auttaa luomaan turvallisen keskusteluilmapiiirin ja luo mahdollisuuksia tasavertaiseen tulevaisuuskeskusteluun erilaisista lähtökohdista tulevien osallistujien kesken. Tosin kaksi vastaajaa oli joksinkin eri mieltä siitä, että menetelmä loisi mahdollisuuksia tasavertaiseen keskus-

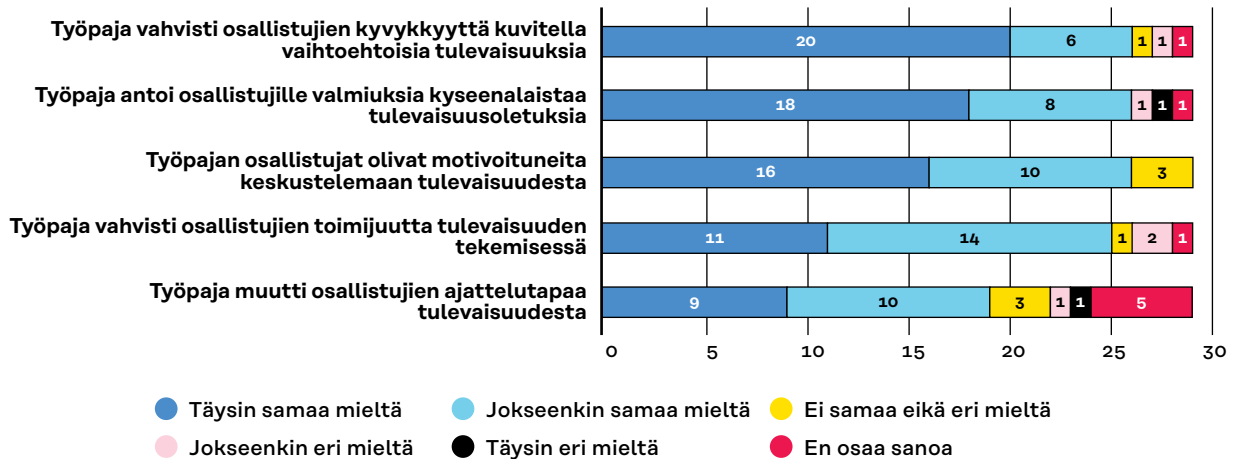
teluun osallistujien kesken. Suurin osa vastaajista arvioi Tulevaisuustaaajuuden sopivan muutoksen tukemiseen organisaatioissa. Moni arvioi Tulevaisuustaaajuuden soveltuvan myös organisaatioiden väliseen yhteistyöhön.

Kuva 7. Kyselyyn vastanneiden vetäjien (n=29) näkemyksiä Tulevaisuustaaajuus-menetelmän toimivuudesta tulevaisuuskeskustelun välineenä.

Kysyttäessä vetäjien näkemyksiä heidän järjestämiensä Tulevaisuustaajuus-työpajojen vaikutuksista osallistujiin (kuva 8), merkittävä osa vastaajista koki työpajaosallistujien tulevaisuusajattelun vahvistuneen työpajassa. Miltei kaikki vastaajat olivat sitä mieltä, että työpaja antoi osallistujille valmiuksia kyseenalaistaa tulevaisuusoletuksia ja, että työpaja

vahvisti osallistujien kyvykkyyttä kuvitella vaihtoehtoisia tulevaisuuksia sekä toimijuutta tulevaisuuden tekemisessä. Samoin lähes kaikki vastaajat kokivat osallistujien olleen motivoituneita keskustelemaan tulevaisuudesta työpajassa. Suurin osa vastaajista arvioi työpajan muuttaneen osallistujien ajattelutapaa tulevaisuudesta.

Kuva 8. Kyselyyn vastanneiden Tulevaisuustaajuus-vetäjien (n=29) näkemyksiä siitä, miten työpaja vaikutti osallistujien tulevaisuusajatteluun.

Kysyimme avoimella kysymyksellä, minkälaisia muutoksia vastaajat olivat tunnistanee osallistujien tulevaisuusajattelussa työpajan jälkeen. Vastaajat kertoivat Tulevaisuustaajuuden innostaneen osallistujia jatkamaan tulevaisuuskeskusteluja myös työpajan jälkeen ja luoneen toiveikkautta tulevaisuuden suhteen.

”Osallistujat ovat aina työpajan jälkeen todella innostuneita ja motivoituneita. Useimmat saavat jonkinlaisen ahaa-elämyksen, vaikka heille ei mistään uudesta ja ihmeellisestä ei olisikaan kyse.”

”Tulevaisuus vaikuttaa toiveikkaammalta ja on havaittavissa innostuneisuutta ”ryhtyä töihin” paremman tulevaisuuden eteen.”

”Saamani palautteen perusteella työpaja inspiroi ja vahvisti osallistujien toimijuutta.”

”Ovat alkaneet itse soveltaa sitä omaan työhönsä ja vetämään tulevaisuustaajuuksia, ovat innostuneet toteuttamaan tulevaisuustaajuudessa ideoituja tekoja.”

Osa vastaajista toi ilmi, että he eivät olleet olleet tekemisissä osallistujien kanssa Tulevaisuustaajuus-työpajan jälkeen, joten eivät tiedä minkälaisia vaikutuksia työpaja on osallistujien keskuuteen jättänyt. Yksi vastaaja raportoi työpajan vaikutuksen jääneen hyvin vähäiseksi.

”En ole ollut tekemisissä osallistujien kanssa työpajan jälkeen. Toteutin työpajan osana opinnäytetyötä.”

”Olin ulkopuolisena vetäjänä tässä työpajassa, joten en ole ollut sen jälkeen (myöskään koronan takia) juurikaan tekemisissä osallistujien kanssa, joten en ole voinut keskustella asiasta heidän kanssaan. Minulle jäi vaikutelma, että

työpaja avasi heidän ajatteluaan tulevaisuudesta.”

Kyselyyn vastanneista vetäjistä suurin osa koki, että Tulevaisuustajuus on muuttanut myös heidän omaa ajattelutapaansa tulevaisuudesta. Tulevaisuustajuus-vetäjillä on voimakkaitakin kokemuksia tulevaisuusajattelunsa muutoksesta menetelmään tutustumisen ja sen hyödyntämisen myötä. He ovat tulleet tietoisemmiksi omasta tulevaisuusajattelustaan ja siitä, että tulevaisuuteen voi vaikuttaa omalla toiminnalla. He myös integroivat tulevaisuusnäkökulmaa työhönsä Tulevaisuustajuus-työpajojen ulkopuolella ja aktiivisesti laajentavat tulevaisuusosaamistaan.

”Olen tullut tietoisemmaksi omista tulevaisuusoleuksista. Miten omat oletukset vaikuttavat omaan toimintaan niin yksityiselämässä kuin työssäkin. Ja että tulevaisuuteen voi vaikuttaa aktiivisesti omalla toiminnalla.”

”Tulevaisuus näyttäytyy toiveikkaampana ja omat mahdollisuudet vaikuttaa tulevaisuuteen tuntuvat merkittävämmiltä.”

”Ahaa elämys, että tulevaisuus ei tapahdu jossain muualla annettuna vaan minä voin siihen oikeasti vaikuttaa.”

”Oma ajatteluni on muuttunut annetusta (fatalistisesta) osallistavampaan suuntaan; olen oppinut ajattelemaan laajemmin, eri näkökulmista ja tunnistamaan omia vaikutusmahdollisuuksia.”

”Ei mitään yhtä muutosta, mutta menetelmä tarjoaa strukturoidun tavan lähestyä tulevaisuutta ja menetelmä on lisännyt kiinnostusta laajentaa osaamista mm. kirjallisuuden avulla.”

”Otan tulevaisuuden ajattelun jatkossa yhtenä näkökulmana mukaan, sillä koen sen hyödylliseksi. Voimme vaikuttaa tulevaisuutemme.”

”Lähinnä sen kuinka tärkeää on opetustyössä miettiä omia näkemyksiä tulevaisuuksista monikossa. Kuinka oma (piilonäkemys) tulevaisuuksien esim. uhista heijastuu opetustyön arjessa omissa toiminnassa, paljon huomaamatta. Moni opetusalan ammattilainen ei vielä tunnista ajattelua, että tulevaisuuksia on monia...”

Useimmilla vetäjillä ei ollut aiempaa kokemusta tai koulutusta tulevaisuusajatteluun liittyen, mutta nekin vetäjät, joilla oli aiempaa tulevaisuusajattelutaustaa, kokivat saaneensa menetelmästä konkreettisen tulevaisuusajattelun työkalun.

”Tulevaisuustajuustyöpaja on konkretisoitunut tulevaisuusajattelua ja tulevaisuuden tekemistä. Tulevaisuudentutkimusta opiskellessakaan ei tulevaisuusajattelu konkretisoitunut näin hyvin. Tulevaisuus ei olekaan jossain tuolla kaukana ja tapahdu vaan se on ihan tässä omissa käsissä.”

”Tulevaisuustyö on ollut monta vuotta osa omaa tehtäväkenttääni, sinällään suurta muutosta ei tämä menetelmä tuonut. Menetelmän ansio on sen määräämuotoisuudessa ja innostavuudessa, sen avulla on helppo käydä keskustelua organisaatiossamme.”

Moni vetäjä on järjestänyt tai järjestämässä uusia Tulevaisuustajuuksia, kouluttanut uusia vetäjiä sekä innostunut perehtymään muihin tulevaisuusmenetelmiin (kuva 9). Useat vetäjät raportoivat, että heidän työ- tai muussa yhteisössään on laajempaa kiinnostusta Tulevaisuustajuuden käyttöönottoon ja vetäjien kouluttamiseen. Osa vetäjistä kertoi, että Tulevaisuustajuus-työpajan tuloksia on työstetty kohti konkreettisia toimintasuunnitelmia.

Vetäjiltä kysyttiin myös, minkälaisiin käyttötarkoituksiin Tulevaisuustajuus heidän mielestään soveltuisi. Moni vastajista näki, että menetelmä sopii mihin

Kuva 9. Kyselyyn vastanneiden työpajavetäjien (n=29) näkemyksiä siitä, mitä Tulevaisuustaaajuus-työpajan jälkeen on tapahtunut.

tahansa yhteyteen. Strategiatyö, kehitys- ja innovaatiohankkeet, verkosto- ja sidosryhmätyö ja aluekehittäminen saivat useita mainintoja.

”Tulevaisuustaaajuus-työpajamenetelmä soveltuu erilaisiin yhteyksiin ja käyttötarkeiksi. En osaa keksiä kontekstia mihin se ei soveltuisi.”

”Rakenteiden ja toimintakulttuurien ravisteluun.”

”Mihin tahansa kehitysprojektiin, myös pienempiin, jolloin voi käyttää sopivaa osaa työpajamenetelmästä. Itse en ollut opiskellut/työskennellyt tulevaisuustutkimuksen tmv, parissa ennen Tulevaisuustaaajuus-työpajaan osallistumista ja sen vetämistä (...), joten aikaisempaa osaamista ei tarvita.”

”Start uppeihin ja tilanteisiin, missä on tärkeää saada jokaisen ajatukset kuuluville erilaisten skenaarioiden pyörittelyssä. Tilanteisiin, joissa pitää ravistella totuttua ajattelua ja tapoja tehdä asioita. Myös kehityspäiviin tai vaikka tykypäiviin.”

Menetelmän nähdään soveltuvan myös osaksi opetusta nuorten ja vanhempienkin

opiskelijoiden tulevaisuusajattelun vahvistamiseen ja menetelmää ollaan soveltamassa myös nuorisolle sopivaan muotoon (tästä enemmän tietolaatikossa Esimerkkejä Tulevaisuustaaajuus-menetelmän käyttötapa-uksista).

Tulevaisuustaaajuutta on jo ehditty soveltaa hyvin laajassakin mittakaavassa organisaation muutosjohtamisen ja visioinnin välineenä.

”Kokeilemme sitä organisaatiossamme monipuolisesti henkilöstöllä, johdolla ja sidosryhmillä tämän vuoden aikana. Käytämme sitä laajaan uudistukseen liittyvänä muutosjohtamisen menetelmänä, jonka avulla nostetaan alhaalta ylös organisaatiomme yhteinen visio, ja kannustetaan ihmisiä toimimaan haluamansa tulevaisuuden eteen.”

Vaikka Tulevaisuustaaajuutta voi käyttää hyvin monenlaisiin käyttötarkoituksiin, sitä on hyvä osata soveltaa kuhunkin käyttötarkeeseen parhaiten sopivalla tavalla ja varata aikaa taustatyön tekemiseen.

”Työpajamenetelmää voi soveltaa hyvin monenlaisiin tilanteisiin. Tärkeintä on varata riittävästi aikaa menetelmän teemoittamiseen. Uskon, että menetelmästä saa enemmän irti, jos sen teemoittaa tilanteeseen sopivaksi.”

Kysyimme vetäjiltä Tulevaisuustaajuuteen liittyviä esteitä ja haasteita. Tärkeimmäksi haasteeksi nousi aika. Usea vastaaja koki, että kolme tuntia (työpajan ohjeellinen kesto) on liian pitkä, ja siksi karsii osallistujia. Toisaalta aikataulun koettiin olevan liian tiukka ja että työpajassa tulee siksi helposti kiireen tuntu, eikä tulevaisuusajattelun logiikka ehdi avautumaan työpajan osallistujille.

”Työpaja on melko pitkä ja luulen, että se karsii osallistujia. Olen suunnitellut tekeväni siitä lyhyemmän maistiais-paja, jossa vaan vähän tutustutaan aiheeseen ja siitä voisi sitten ehkä jatkaa kiinnostuneiden kanssa varsinaiseen työpajaan.”

”(…) osallistujien innostaminen työpajaan on hieman haasteellista. Johtuuko se elämän kiireellisyydestä vai mistä, koska kaikki ketkä ovat osallistuneet, ovat työpajasta innoissaan.”

”Alkuperäinen raami on liian täysi ja tiivis.”

”Pahin ongelma on (...) kiireen tuntu ja se, että tärkeimpään asiaan eli vaikuttamiseen on mitätön aika.”

”Aikaresurssien haaste. Hyvä työpajatyöskentely edellyttää ainakin 3h, mieluummin 4h, joskus olisi käyttöä vieläkin pidemmälle ajalle. Usein käytettävissä on kuitenkin ehkä 1-2h jonkun isomman kokouksen osana.”

”Työpaja on aika lyhyt siihen tarkoitukseen, että nollasta aloittavien ihmisten ajattelu todella heräisi ja ”vapautuisi”. Esim. kaksipäiväinen setti voisi olla parempi, mutta tähän on harvemmin aikaa.”

Muutama vastaaja koki työpajaprosessin hankalaksi ja monimutkaiseksi. Osa tehtävistä tuntui vaikeasti ymmärrettävältä. Yksi vastaaja raportoikin tuunanneensa tehtäviä

omaan käyttötarkoitukseensa sopivaksi. Toinen toivoi ”lisää ohjeita menetelmän soveltamiseksi eri konteksteissa”.

”Monimutkainen. Paljon tuntemattomia termejä.”

”Menetelmässä on liikaa osia ja takau-mia. Sen kokonaisuutta on ensikertalaisen vaikea hahmottaa. Haasta-osuus jää hämyiseksi. Jos osallistujat ovat heterogeenisiä, yhteisen suunnan valitseminen ei toimi. Takaumilla tarkoitan, että menetelmässä on liikaa ”nyt aletaan, mutta sitä ennen ...” - osia.”

”Osa alkuperäisistä harjoitteista oli mielestäni vähän vaikeasti ymmärrettäviä, varsinkin ne äänitarinat. Itse korvasin ne hakemalla netistä teemaan sopivia kuvia ja videoita. Eli suosittelen rohkeaa tuunausta.”

Vastaajat kokivat haasteeksi myös osallistujien mahdolliset ennakkoluulot tulevaisuusajattelua kohtaan. Osallistujat saattavat ajatella ”tulevaisuuteen liittyvän työskentelyn olevan liian hienoa tai vaikeaa (...)” ja joillekin ”on vaikeaa heittäytyä ja ennakkoluulottomasti esittää omia ajatuksiaan joukossa.” Siksi vetäjän täytyy uskoa asiaansa ja antaa aikaa ja esimerkkejä, jotka motivoivat tulevaisuustyöskentelyyn. Osallistujien ennakkoluulot saattavat liittyä myös ”taas yksi uusi menetelmä” -ajatteluun ja huoleksi siitä, että ”keskustelu ei mene tarpeeksi konkretiaan”, vaan ”jää pelkäksi haaveiluksi ja unelmoinniksi”, eikä saada aikaan konkreettisia toimia, jotta toivottu tulevaisuus voisi toteutua.

”Asioiden vieminen osaksi arkea on haastavaa tässäkin.”

”Menetelmä voi tuntua teoreettiselta harjoitukselta ilman kiintopisteitä konkreettiseen muutostyöhön tai toimenpiteisiin.”

Myös kyllästyminen ja menetelmän kuluminen nousivat esiin mahdollisina haasteina. Tähän toivottiin lääkkeeksi uutta Tulevaisuustajuus-materiaalia.

”Menetelmän kuluminen liiallisen käytön tai esiintyvyyden myötä.”

”Vetäjän näkökulmasta vaarana on ehkä kyllästyminen. Uusiutumisen ja menetelmän helpon käytettävyyden takia olisi hyvä olla ”varasto” tulevaisuustarinoita, kuunnelmia ja uusia yksinkertaisia esimerkkejä, joita hyödyntää. Menetelmä ei tavallaan ole koskaan valmis, joten sen kehittämiseenkin pitäisi olla paukkuja.”

Kysimme myös vastaajien ajatuksia Tulevaisuustajuuden pitkän tähtäimen vaikutuksista yhteiskunnassa. Vastauksissa korostui näkemys, että Tulevaisuustajuus-menetelmällä on edellytyksiä luoda pieniä puroja, joista voi muodostua laajempi, toivoa luovan tulevaisuusajattelun ja toimijuuden virta, jossa ”ylisukupolvinen ajattelu [tuodaan] tämän hetken toimintaan”.

”Työpajamalli vakuuttaa minut kerta kerran jälkeen enemmän siitä, että se tosiaan toimii osallistujien innostajana ja motivaattorina. Haluan uskoa, että kun tarpeeksi moni näitä asioita pohtii, se tulee näkymään arjessamme pieninä muutoksina, joilla ehkä pikkuhiljaa on suurempia vaikutuksia.”

”Toiveikkaiden tulevaisuuskuvien vahvistuminen voi vähentää kyynisyyttä ja katkeruutta. Menetelmä auttaa tarttumaan toimeen ja tekemään tietoisempia valintoja kohti toiveikasta tulevaisuutta. Se vahvistaa uskoa siihen, että yksittäisil-

läkin valinnoilla on merkitystä osana suurempaa samaan suuntaan kulkevaa kokonaisuutta.”

”Toivon, että se voisi herättää ihmiset huomaamaan oletuksia, jotka vaikuttavat toimintaan niin yksilön, yhteisöjen kuin yhteiskunnan tasolla. Ja kyseenalaistamaan oletuksia, jotka eivät edistä hyvää kehitystä. Ja että se herättäisi luomaan parempaa elämää ja tulevaisuutta ja löytämään konkreettisia keinoja siihen. Ylipäänsä herättäisi ajattelemaan laajemmin ja luovemmin ja etsimään erilaisia ratkaisuja totuttujen toiminta- ja ajatusmallien sijaan.”

”Tulevaisuustajuus on yksi menetelmä muiden joukossa. Sen arvo on vaikuttamiskeinojen miettimisessä.”

”Menetelmän yksinkertaisuuden vuoksi se on helppo tapa avartaa tulevaisuus-suuntautunutta ”mitä jos” - ajattelua ja toisintekemistä sen jatkeena. Pystytään helpommin kuvittelemaan toimenpiteitä, valintoja ja päätöksiä, joilla tulevaisuutta voi muokata paremmaksi.”

Tulevaisuustajuus nähtiin myös menetelmänä, joka voi mahdollistaa tulevaisuuskeskustelun laajenemisen yhteiskunnassa ja jonka avulla ”yhteiskunnallinen keskustelu voisi löytää sovittelevamman ja toisia keskustelijoita arvostavamman suunnan.”

”On tärkeää tuoda uutta ajattelua ja näkemyksiä eri ihmisryhmille, jolloin laajemmalla joukolla on kyky ajatella toisin ja ymmärtää erilaista ajattelua.”

Haastattelujen tulokset

Nosto tuloksista

Tulevaisuustaaajuus-menetelmä on osallistujien näkökulmasta helposti lähestyttävä ja osallistajat voimaantuvat työpajoissa.

Teimme yhteensä 15 haastattelua Tulevaisuustaaajuuden vetäjille. Haastattelut tehtiin yksilöhaastatteluina, paitsi yksi, jossa oli kaksi haastattelijaa ja kaksi vetäjää haastateltavina. Tässä tapauksessa kaksi haastateltavaa olivat järjestäneet yhdessä Tulevaisuustaaajuus-työpajan.

Haastateltavat valikoituivat seuraavilla tavoilla. Tulevaisuustaaajuutta koskevan verkkokyselyn kautta haastateltavaksi valikoitui 10 Tulevaisuustaaajuus-vetäjää. Viisi haastatelluista vetäjästä oli osallistunut Sitran aiempiin vetäjäkoulutuksiin ja ilmoittanut siinä yhteydessä halukkuutensa osallistua arviointitutkimukseen. Yksi haastatelluista vetäjästä osallistui tutkimuksen aikana käynnissä olleeseen Sitran Tulevaisuustaaajuus-kumppanuusohjelmaan.

Haastateltavat edustivat laajasti eri organisaatioita. Kuusi haastateltavaa työskenteli valtion hallinnossa, kaksi kuntasektorilla (ei opetustehtävissä), viisi haastateltavaa työskenteli opetuksen ja koulutuksen parissa, kolme yrityssectorilla ja kaksi kolmannella sektorilla. Lisäksi yksi haastateltava oli käyttänyt Tulevaisuustaaajuutta opinnäytetyössään.

Muutamalla vetäjällä oli aiempaa tulevaisuusajattelun taustaa tulevaisuudentutkimuksen perusopinnoista tai muusta ennakointivalmennuksesta, mutta useimmalla ei. Haastateltavat olivat hyvin yksimielisiä siitä, että Tulevaisuustaaajuuden vetäjäksi ryhtyminen ei edellytä mitään erityistä tulevaisuusosaamista. Eräs haastateltava katsoi jopa eduksi, että vetäjä ei ole osallistujia kokeilemista tulevaisuusajattelija, vaan on tavallaan samalla viivalla osallistujien kanssa. Sen

sijaan aiempi kokemus työpajojen fasilitoinnista koettiin suureksi eduksi vetäjälle.

Usealla vetäjällä oli palvelumuotoilijan koulutus ja työkokemusta.

”... vähäiselläkin tulevaisuusosaamisella pääsee jo kiinni siihen työpajan fasilitointiin. Se on mun mielestä yks sen menetelmän erityinen ansio, et se on hyvin selkeä ja helppokäyttöinen.”

Haastateltavat kokivat Tulevaisuustaaajuus-menetelmän helposti lähestyttäväksi myös osallistujan näkökulmasta. Sen koetaan madaltavan tulevaisuusajattelun kynnyksiä sanoittamalla yleistajuisesti tulevaisuusajattelun logiikkaa. Jopa niin että Tulevaisuustaaajuus-vetäjänä toimiva ennakoinnin asiantuntija oppi sanoittamaan uudella tavalla työtään: ”mä oon tavallaan oivaltanu itse, et mä puhun liian vaikeasti asiasta, joka sinällään on aika yksinkertainen.”

”Mä mielellään sanoisin et se on populaarisoitu versio, mut se on semmonen kansanläheisempi, se on helppotajuinen ja yksinkertainen ja sillä me saadaan keskustelu käyntiin.”

”... kauhean helppo, et tässä vaan keskustelomme näistä asioista ja tässä vähän pohjaksi on tällaista ja tällaista tietoa. ... menetelmänä se on asiakaslähtöinen ja ihmislähtöinen ... se ei pelästyä sillä tavalla, et tää nyt on joku tieteellinen juttu.”

Haastateltavat kertoivat näkevänsä osallistujien voimaantuvan työpajoissa. Osallistujat oivaltavat, että heidän ei tarvitse olla minkään alan erityisasiantuntijoita voidakseen kuvitella erilaisia tulevaisuuksia. Työpajat vievät osallistujat epämurkavuusalueelle, mutta johdattavat myös pois sieltä. Tulevaisuustaaajuus-menetelmän myös koettiin luovan puitteet moniääniselle keskustelulle.

”... [Tulevaisuustaaajuus-materiaalin] dioissakin sanotaan, et ihmisen super-taito on kuvittelemisen taito. Työpajassa

joka kerta kun mä sen sanon ääneen, niin mä huomaan et se ... herättää vastakaikua. Jokainen meistä alkaa heti miettiä, et mehän osataan oikeesti kuvitella, tämän me osaamme. Tätä ei vaadi mitään, pienet lapsetkin osaa tämän, et kuinka helppoa.”

” ... en oo tekniikan alan ihminen, niin siitä huolimatta mä kuuntelen sen kuunnelman ja lähden siitä miettimään sitä tulevaisuutta, että eihän mun tarvii osata, eikä olla asiantuntija, mut mul voi herätä siitä jotain ajatuksia, ... tukee tietysti sitä, et kaikki ois mukana tässä tulevaisuuden tekemisessä ja et ei oo yhtä oikeeta vastausta, eikä kellään oo tietoo, et mitä tulevaisuus on ...”

” ... aikuisillakin on sitä muutostarintaa paljon, se pitää saada tuoda esiin. Tätä menetelmä antaa hyvän mahdollisuuden tuoda erilaisia näkemyksiä esiin ja käsitellä sitä, tehä epävarmuuden kokemukset näkyväksi ja käsitellä sitä epävarmuuden kokemusta. ... sen näkee, et kun se työpaja loppuu, niin ihmiset hymyilee maireasti, koska ne ei oo ehkä vuosiin kokemu sellaista tulevaisuususkoo, jos koskaan elämässään”

” ... tämä materiaali toimii sellaisenaan siinä, että se muistuttelee siitä, että mitä hyvässä fasilitoinnissa pitää muistaa silloin, ku osallistetaan ihmisiä ja saadaan heidät tuntemaan sellaisiksi, että he voivat kertoa ja heidän näkökulmansa on kiinnostava, eikä niin, että sun pitää olla suuri johtaja, että saat sen mikiksi avata. Niin myös sellaset yksityiskohdat tässä setissä on kyllä hyvin onnistuneita.”

Tulevaisuustaaajuutta voi käyttää juuri sellaisena kuin Sitran tuottama valmis materiaalipaketti on, tai sitä voi soveltaa ja muokata käyttötarkoituksen mukaan. Osa vetäjistä toivoi Sitralta uutta materiaalia, erityisesti uusia kuunnelmia. Toiset olivat

lähteneet itse tuottamaan uutta materiaalia. Näyttää siltä, että mitä vahvempi Tulevaisuustaaajuus-vetäjän aiempi fasilitointikokemus on, sitä rohkeammin hän ryhtyy muokkaamaan alkuperäistä materiaalia ja yhdistää siihen muita ”työkalupakkinsa” menetelmiä.

”... lähtökohtaisesti mä muokkaan sitä aina. Mä muokkaan sitä silleen, että se vastaa just siihen asiakkaan tarpeeseen.”

Eräs haastateltu Tulevaisuustaaajuus-vetäjä, joka on fasilitoinnin ammattilainen, rytmittää työpajatyöskentelyä tietoisien läsnäolon harjoituksilla. Hän on aiemmin fasilitointityössään ennen Tulevaisuustaaajuutta kokenut, että työpajaosallistujien suojamekanismit menevät helposti päälle, kun ”lähdetään kurottelemaan sitä ajattelun laajuutta, ja sen takia mä tosiaan ... kouluttauduin palautumisvalmentajaksi, jotta on työkaluja sen hengityksen avulla ylittää sitä uhkakokemusta.” Hengitysharjoitukset avaavat rintakehää ja aktivoivat hengityslihakstia, jolloin hengitys kulkee paremmin. Pienestäkin pysähtymisestä hengitysharjoitukseen seuraa yleensä ”vähän meditatiivinen kokemus, et aika ikään kuin pysähtyy ja lakkaa huolehtimasta niitä asioita mist on tulossa.”

Moni vetäjä keventää työpajoja jättämällä joitakin tehtäviä pois. Joku lisää tehtäviä joko alkuun keskusteluilmapiiriä lämmittämään tai loppuun konkretisoimaan työpajan tuotoksia. Eräs haastateltava korosti työpajan viimeisen puolen tunnin merkitystä: ”... mä en näe että siitä dokumentoinnista on mitään hyötyä muulta osin kuin viimeiseltä puolelta tunnilta, että mitä toimia itse asiassa tehdään [työpajan jälkeen]”. Siksi hänen mielestään on syytä panostaa erityisesti viimeisen puolen tunnin suunnitteluun, jotta työpajan tuotokset antavat hedelmälliset suuntaviivat työpajan jälkeen tehtävälle työlle.

”... et ne ei oo valmiita toimenpiteitä, vaan ne sitten antaa ... kontekstin minkä puitteissa on ikään kuin validi käydä keskustelua myöhemmin, koska tän tarkoitushan on antaa ikään kuin lupa

kuvitella. Jos ei sitä oo, niin sit keskustel-
laan liian kapeasti [työpajan jälkeen
esimerkiksi strategiatyöskentelyssä]”

Tulevaisuustaaajuutta on lähdetty hyödyn-
tämään laajasti opetuksen ja koulutuksen
kentällä. Menetelmää on muokattu esimer-
kiksi maahanmuuttajille, yläkouluikäisille tai
lukiolaisille soveltuvaksi, esimerkiksi kääntä-
mällä materiaali selkokielelle, luomalla
kuvakortteja keskusteluvälineeksi, tekemällä
oppituntisuunnitelmia eri aineiden opetta-
jille tai luomalla uusia kuunnelmia. Rova-
niemellä on suunnitteilla lukiolaisille suun-
nattu Tulevaisuustaaajuus-kävelyreitti, jossa
menetelmän kolme vaihetta haasta, kuvittele
ja toimi viedään Ounasvaaralle:

” ... kolmeen eri pisteeseen kävelyreitille,
joka alkaa tosta Kemijoen rannasta ...
ensin muistellaan vähän sitä mennyttä, ja
sit mietitään, haastetaan niitä tulevai-
suusolehtuksia, ja sit nouseaan vähän
ylemmäs Ounasvaaran rinteeseen puolivä-
liin, nouseaan näköalatorniin, ja siellä
sitte kuvitellaan erilaisia mahdollisia
tulevaisuuksia, ja sit lopussa kiivetään
Tottorakan päälle, Rovaniemen korkeim-
malle huipulle, ja sieltä sit tähyillään
tulevaan ja mietitään niitä steppejä, mites
tähän toivottavaan tulevaisuuteen vois
päästä.”

Tulevaisuustaaajuuden tehtäviä on otettu
vetäjien toimesta käyttöön myös varsinaisten
Tulevaisuustaaajuus-työpajojen ulkopuolella.
Erityisesti haastattelemamme yrittäjät, jotka
ovat fasilitoinnin ammattilaisia, sisällyttävät
Tulevaisuustaaajuudesta poimittuja tehtäviä
osaksi asiakastyötään.

”... pelkillä yhteiskehittämisen menetel-
millä ja sosiaalipsykologian työkaluilla
mä saan ihmiset tunnistaa, miten he voi
tehdä yhteistyötä ja miten he voi vaikut-
taa, mutta tulevaisuustyöskentely tuo
siihen sen elementin, että ne uskoo että
ne voi vaikuttaa. Se herättää sisäisen
motivaation. Ei pelkästään, et tunnistaa

et se on mahdollista. Mä tungen sitä
[tulevaisuusajattelua] ihan kaikkialle.”

Joissakin organisaatioissa Tulevaisuustaa-
juus on otettu tai sitä ollaan ottamassa
käyttöön hyvin laajasti ja menetelmän
käyttöönnotossa on mukana useampi vetäjä.
Näissä tapauksissa menetelmän muokkaami-
nen on helpompaa, koska työtä tehdään
tiimissä, sille on selvä tilaus ja johdon tuki.
Työlle on myös varattu taloudellisia resurs-
seja. Sparraus ja yhdessä muiden kanssa
uuden asian äärelle pysähtyminen koettiin
tärkeäksi keinoksi madaltaa esteitä ryhtyä
Tulevaisuustaaajuus-vetäjäksi. Uuden vetäjän
on myös oleellista saada omakohtainen
osallistujakokemus Tulevaisuustaaajuudesta
esimerkiksi train the trainer -konseptilla.
Uusia vetäjiä koulutetaan organisaation
sisällä järjestämällä heille Tulevaisuustaa-
juuksia, joiden lopuksi keskustellaan siitä,
miten he voivat soveltaa Tulevaisuustaaajuutta
omassa työssään.

Vertaistuki on asia, jota kaippaa niin
aloitteleva Tulevaisuustaaajuus-vetäjä kuin
konkarikin. Vertaistuen puute voi olla jopa
este lähteä toteuttamaan ensimmäistä Tule-
vaisuustaaajuutta. Materiaaliin perehtyminen
vie aikaa, etenkin jos sekä tulevaisuusajattelu
että työpajojen fasilitointi ovat uusia asioita.
Jos kukaan ei ole rohkaisemassa ja sparraa-
massa eteenpäin, Tulevaisuustaaajuus-työpa-
jan järjestäminen voi jäädä vain hyväksi
ajatukseksi. Vertaistukea peräänkuuluttivat
myös paljon Tulevaisuustaaajuuksia ja muita
työpajoja vetäneet fasilitoinnin ammattilai-
set. He haluaisivat vaihtaa kokemuksia
muiden vetäjien kanssa, rikastaa omaa
ajatteluaan ja toisaalta rohkaista uusia vetä-
jiä.

Kysymme vetäjiltä, miten he kokevat
vetämiensä Tulevaisuustaaajuus-työpajojen
onnistuneen. Vaikka työpajoilla voi olla
erilaisia tavoitteita, kaikkia Tulevaisuustaa-
juuksia yhdistää tavoite ”saada lentokor-
keutta”, irrottautua nykyhetkestä ja kuvitella
yhdessä vaihtoehtoisia ja yllättäviäkin tule-
vaisuuksia. Aineistomme perusteella näyttää

siltä, että tämä tavoite saavutetaan parhaiten silloin, kun osallistujat tulevat erilaisista taustoista ja eri organisaatioista. Eräs haastateltava kertoi työpajasta, jonka osallistujat olivat alueen yrittäjiä ja oppilaitosten edustajia. Erityisesti yrittäjät olivat innostuneet miettimään liiketoimintansa edellytyksiä pidemmällä aikajänteellä ja uusista näkökulmista. Kyseisessä työpajassa hyödynnettiin Tulevaisuustaaajuus-menetelmän ohella Erätauko-dialogia, jonka tavoitteena on luoda rakentavaa yhteiskunnallista keskustelua vahvistaen keskustelijoiden välistä tasavertaisuutta ja luottamusta.

”... meillä oli pohjana Kauppakamarin tekemä tutkimus, jonka mukaan yritysten aikahorisontti tulevaisuuden ajattelulle kulminoituu siihen kolmeen vuoteen ... ja sitä lähdimme siinä myöskin hiukan nostamaan, et miksi näin lyhyellä aikajänteellä, että ettekö ajattele et yrityksenne on olemassa vielä sen jälkeen ... ja siitä me saatiin paljon palautetta, et me oltiin sitä aikajanaa venyttämässä. Ja siel oli aika monelle heränny se, et heidän pitää vähän itekin miettii tätä sillä tavalla ja lähteä pohtimaan kauemmas.”

”... et vau oikeesti, täs keskustelussa lähetään miettii, et entä jos ei ole rahaa, entä jos ei kenenkään tarvitse tehdä työtä ja he villeili oikein, heil lähti se ajatus ihan lentoon.”

”... hän heti teki jotain muistiinpanojakin ... hän vie tän heidän johtoryhmään, heidän täytyy lähteä keskustelemaan tästä, et entä jos käykin näin, mikä on heidän varasuunnitelma, et hehän aika yksialaisesti nyt toimii.”

Kolmen tunnin Tulevaisuustaaajuus-työpaja voi auttaa kirkastamaan strategisia tavoitteita, kuten eräs haastateltava kertoi asiakasorganisaatiolleen toteuttamastaan työpajasta, jonka koki onnistuneen hyvin tavoitteessaan.

” [asiakas] sanoi, että kun tää työpaja alkoi, niin hän mietti ... rahoitusta ja omaa työssä jaksamista. Työpajan lopussa hän mietti sitä isoa kuvaa, että mihin maailmanlaajuisesti he haluaa [toiminnallaan] vaikuttaa ... niin sit siel oli konsensus siitä, että kun me tehään kolmen vuoden strategia, niin me ei peilata sitä siihen [rahoittajaan], vaan me peilataan sitä siihen, mitä me halutaan pitkällä tähtäimellä saavuttaa. ... kyllä se mun mielestä on onnistuminen, et ihmiset saa uudenlaista merkityksellisyttä siitä, mitä ne omaksi työksen tekee, et ne haluaa vaikuttaa maailmaan.”

Haastateltavat kertoivat myös työpajoista, joissa ei saavutettu suurta mielikuvituksen lentoa tai strategisten linjausten kirkastamista. Näin oli käynyt erityisesti organisaation sisäisissä työpajoissa, joissa osallistujat tunsivat sekä toisensa että organisaation toimintakehyksen ja sen reunaehdot. Silloin on vaikea irrottaa ajattelua tämän päivän toiminnan realiteeteista ja inspiroitua kuvittelemaan vaihtoehtoisia tulevaisuuksia. Eräs haastattelemamme vetäjä, joka vastaa oman organisaationsa ennakointitoiminnasta, oli saanut yksittäisen osallistujapalautteen, jossa ihmeteltiin, miksi heidän piti miettiä tulevaisuusasioita, ”kun ennakointihan on sun työtä. Se tavallaan, et mä oon väärä ihminen näille ihmisille vetämään tätä, kun se [ennakointi] on mun hommaa.” Haastateltava ei pitänyt tätä organisaation kehittäjille suunnattua Tulevaisuustaaajuutta epäonnistuneena, vaan ”kesympänä”, mitä oli ennakoon odottanut: ”et ehkä ... meidän professionaalit kehittäjät täällä oli nuivempia ja vähän vastahankaisempia lähteä villeilemään semmosella tulevaisuusmatkalla.” Työpajalla oli myös tavoite kokeilla menetelmää käytännössä ja miettiä, kannattaisiko se ottaa laajemmin käyttöön organisaatiossa. ”Lopputulema oli, että voidaan ottaa. ... mut mitään valtavaa innostusta esimerkiksi uusiks Tulevaisuustaaajuus-vetäjiksi ei syntynyt, eli

kukaan ei oman tehtävänsä oheen halunnut tällaista.”

Toinen haastateltava raportoi vastaavasta kokemuksesta oman organisaation ohjelmistokehittäjille suunnatusta Tulevaisuustaaajuudesta. Toivottua lentokorkeutta ei työpajassa saavutettu, vaikka työpajaa oli valmisteltu huolella ja tehtäviä muokattu osallistujat ja työpajan tavoitteet huomioiden. Haastateltava koki, että osallistujat eivät nähneet tarpeelliseksi, tai yksinkertaisesti eivät osanneet, irrottautua ohjelmistokehitystyönsä lyhyen aikajänteen ratkaisukeskeisestä toimintatavasta ja heittäytyä kuvittelemaan mahdollisia tulevaisuuksia.

”Vaikka heillä oli lupa ... irrottaa katse tästä [tämän hetken] tekemisestä ja nostaa nenänpää eteenpäin, niin vaikka tää vedettiin tosi hyvin ja yritettiin kiinnittää moniin yksityiskohtiin huomiota, niin ei saatu sitten niitä [osallistujia] miettimään tulevaisuutta omassa työssään. ... heistä se oli kiinnostavaa kyllä, mutta ei tarpeellista.”

Kaikilla toimialoilla aika ei ole ainakaan vielä kypsä tulevaisuusajattelulle. Yksi haastateltava oli turhautunut, koska hän koki tulevaisuusajattelun olevan se puuttuva elementti, jonka avulla hän voi tarjota asiakkailleen huomattavasti parempaa vaikuttavuutta. Useista yrityksistä huolimatta hänen asiakaskuntansa ei ole lämmennyt tulevaisuusajattelulle, joten haastateltava ei ole voinut sisällyttää Tulevaisuustaaajuutta tai muita tulevaisuusajattelun menetelmiä osaksi palvelutarjoamaansa.

Tulevaisuustaaajuus-menetelmä on ollut käytössä vasta reilun vuoden, joten on liian aikaista arvioida menetelmän yhteiskunnallista vaikuttavuutta konkreettisten esimerkkien pohjalta. Kysyimme kuitenkin haastateltavilta, miten he ajattelevat Tulevaisuustaaajuuden vaikuttavan yksilöiden käsityksiin heidän omista vaikutusmahdollisuuksistaan laajoihin yhteiskunnallisiin kehityskuluihin. Haastatteluun valikoituneet vetäjät olivat itse hyvin innostuneita ajatuksesta tulevaisuus-

ajattelusta kaikille kuuluvana oikeutena ja velvollisuutena, kansalaistaitona. He näkivät Tulevaisuustaaajuuden soveltuvan tai olevan muokattavissa hyvin monenlaisiin käyttötarpeisiin, toimintaympäristöihin ja erilaisista lähtökohdista tuleville osallistujille. Mitä enemmän Tulevaisuustaaajuutta käytetään, sitä useampi ihminen saa kosketuksen tulevaisuusajatteluun ja pienistä puroista alkaa kehkeytyä suurempi tulevaisuusajattelun virta yhteiskunnassa.

”Mä nään ..., että tarvitaan menetelmä ja tapa ja psykologinen turvallisuus sille, että lähdetään, päätetään lähtee ja oikeasti mennään ajattelemaan tulevaisuuksia. ... koen, että tää Tulevaisuustaaajuus-menetelmä on niinku mekanismi, avaruussukkula, jolla se pystytään se osallistuja saamaan sinne ja se on ok. Ja siinä saadaan synnytettyä organisaatiossa semmosta kyvykkyyttä ja kulttuuria, että pitääkin mennä sinne tulevaisuuteen.”

”Erityisesti, jos on valmiiksi jo tavallaan uskoo niihin omiin mahdollisuuksiinsa, niin tää vahvistaa todennäköisesti enemmän. Mut mä uskon, että kyllä tää työpaja myös sellaselle henkilölle, joka ei välttämättä usko niihin omiin vaikutusmahdollisuuksiinsa, niin mä uskon, että ne kaikki tarinat, mitä siihen liittyy, ja se jotenkin nopea temponen tekeminen, niin kyl se varmasti vahvistaa sitä uskoo niihin omiin vaikutusmahdollisuuksiinsa.”

Eräs haastateltava kertoi, että hän oli kiinnostunut Tulevaisuustaaajuus-menetelmästä havahduttuaan etniseen vähemmistöön kuuluvien asiakkaidensa ajattelevan, että heillä ei ole enää kuvittelemisen arvoista tulevaisuutta. Ainoa tulevaisuus, jota he ajattelevat, on heidän lastensa tulevaisuus. Haastateltavan tavoitteena on vahvistaa heidän tulevaisuususkoa ja yhteiskunnallisen osallisuuden tunnetta Tulevaisuustaaajuutta apuna käyttäen. Tähän mennessä järjestetyt

pilottityöpajat ovat osoittaneet, että tavoitteen saavuttaminen on mahdollista.

Toinen haastateltava visioi Tulevaisuustaajuuden viemistä virtuaalimaailmaan ja pelillistämistä, jolloin kuka tahansa älylaitteen omaava kansalainen voisi osallistua peliin. Tulevaisuustaajuuksia voisi järjestää eri teemoihin liittyen ja kerätä dataa, jota voisi hyödyntää erilaisissa yhteiskunnallisissa keskusteluissa.

Arviointipajojen tulokset

Nosto tuloksista

Yksilötason näkökulma: Tulevaisuustaajuus vaikutti oman ajattelun virittymiseen tulevaisuustaajuudelle. Yhteiskunnan taso: Tulevaisuustaajuuteen osallistuminen loi tilan ja mahdollisuuden miettiä omaa paikkaa ja osallisuutta yhteiskunnassa.

Hankkeen aikana toteutettiin kaksi arviointipajaa, ja niissä syvennyttiin tutkimaan Tulevaisuustaajuus-työpajamenetelmän vaikutuksia yksilöiden, yhteisöjen ja laajemmin yhteiskunnan tasolla. Kaiken kaikkiaan Tulevaisuustaajuus-menetelmän koettiin laittaneen alulle ajattelu- ja toimintatapoihin liittyviä muutoksia. Keskeisenä Tulevaisuustaajuuteen liittyvänä ja muutosta vauhdittavana piirteenä pidettiin sitä, että työpajoissa tulevaisuuteen liittyviä asioita käsiteltiin kokemusten ja tunteiden tasolla, minkä vuoksi työpajat koskettivat työpajoihin osallistuneita toimijoita pintaa syvemmillä ja synnyttivät osallistujille voimaantumisen kokemuksen.

Yksilötason näkökulmasta keskeisiksi Tulevaisuustaajuuden aikaansaamiksi vaikutuksiksi koettiin oman ajattelun virittymisen tulevaisuustaajuudelle. Toisin sanoen sen koettiin antavan sytykkeen lähtä pohtimaan tulevaisuutta ja luovan edellytykset oman

ajattelun haastamiselle ja rutiineiksi muuttuneiden toimintatapojen muuttamiselle.

Menetelmässä hyödynnetyt työskentelytavat auttoivat irrottautumaan nykyhetkestä ja totutuista puhe- ja toimintavoista. Samoin se auttoi irtautumaan arjen asettamista reunaehdoista. Erään arviointipajaan osallistujan sanoin, Tulevaisuustaajuus antoi perspektiiviä omalle tekemiselle, ”koska se antoi hetkeksi luvan irrottautua madonlukuista”. Uskallus ja rohkeus ajatella totutusta poikkeavalla tavalla ja esittää entä jos -kysymyksiä turvallisessa ympäristössä laajensi toimijoiden näkymiä tulevaisuudesta ja auttoi katsomaan pitkälle eteenpäin. Ne myös auttoivat vahvistamaan toimijoiden tulevaisuudenuskoa ja kokemusta toimijuudesta tulevaisuuden rakentajana.

Haasteena yksilötason toiminta- ja ajattelutavan muutokselle pidettiin puolestaan sitä, että Tulevaisuustaajuus-työpajoissa on haastavaa päästä konkreettiselle tasolle, vaikka siihen työpajoissa rohkaistiinkin. Tämän koettiin hidastavan muutoksen viemistä yksilöiden arkeen.

Menetelmän hyödyntämät työskentelytavat auttoivat kuuntelemaan ja kuulemaan erilaisia ja jopa täysin vastakkaisia näkemyksiä, jotka ovat yhteisön näkökulmasta keskeisen tärkeitä tulevaisuustaitojen vahvistumisen kannalta. Arviointipajoissa esitettyjen kokemusten mukaan vuorovaikutteiseksi luotu Tulevaisuustaajuus työpajamenetelmä paransi toimijoiden vuorovaikutustaitoja ja erilaisuuden sietoa. Tätä menetelmässä tuettiin siten, että työpajoissa pyrittiin varmistamaan osallistujien moninaisuus ja luomaan turvallinen ilmapiiri omien ajatusten ja tunteiden, jopa tulevaisuuteen liittyvien pelkojen ilmaisuun. Työpajamenetelmän koettiin ohjaavan keskustelua myös vaietuista ja hankalaksi koetuista asioista sallivassa ilmapiirissä. Tämän myötä piilossa olleesta yksityisestä kokemuksesta tai tunteuksesta tuli työpajojen aikana yhteinen, yhteisössä jaettu kokemus. Tämä puolestaan vahvisti toimijoiden yhteisöllisyyden kokemusta.

Menetelmä auttoi myös ymmärtämään vaikeasti hahmotettavaa tulevaisuutta ja suuntaamaan huomio yhteiseen ja yhdessä rakennettavaan tulevaisuuteen. Menetelmä antoi tämän avuksi konkreettisia työkaluja ja auttoi muun muassa sanoittamaan yhdessä tunnistetun vision. Yhteisen vision tunnistaminen ja sanallistaminen edesauttoivat niin ikään yhteisön toimijoiden hitsautumista yhteen ja yhteenkuuluvuuden rakentumista. Menetelmä onnistui antamaan tunnetason kokemuksen siitä, että työpajoihin osallistuneet toimijat tavoittelevat yhdessä (samaa) hyvää tulevaisuutta.

Yhteisötason muutoksen keskeisenä kulmakivenä ja mahdollisena hidasteena pidettiin sitä, onnistuuko menetelmä juurtumaan osaksi yhteisön arkea ja toimintatapoja vai jääkö se kertakokeiluksi. Pysyvän ja pitkän aikajänteen muutoksen aikaansaaminen edellyttää, että uusista toimintatavoista tulee osa yhteisön arkipäivää. Tämän lisäksi arviointipajoihin osallistuneet toimijat pitivät mahdollisena esteenä sitä, ettei menetelmällä onnistuta silloittamaan keskusteluyhteyttä ”realismin korostajien” ja ”toivottavan tulevaisuuden haaveilijoiden” välille. Mahdollisena haasteena pidettiin myös sitä, että menetelmä jää vain ennakkoinnin asiantuntijoiden tai organisaatioiden kehittäjien työkalupakkiin. Tämän osalta vaikutuksen koettiin riippuvan siitä, keitä pajoihin kutsutaan ja pyritäänkö Tulevaisuustajuuden avulla laajentamaan tulevaisuusvaltaa käyttävien joukkoa.

Yhteiskunnan tasolla arviointipajoihin osallistuneet toimijat kokivat, että osallistuminen Tulevaisuustajuus-työskentelyyn loi tilan ja mahdollisuuden miettiä omaa paikkaa ja osallisuutta yhteiskunnassa. Se myös auttoi tunnistamaan omia yhteiskunnallisia vaikutusmahdollisuuksia sekä määrittelemään omaan toimijuuteen liittyviä tekijöitä. Varsinaisesti Tulevaisuustajuus-menetelmän pitkän aikajänteen yhteiskunnallisen vaikutusten koettiin syntyvän vasta sen myötä, että yksilöt ja yhteisöt alkavat toimia tavoittelemansa tulevaisuuden rakentami-

seksi. Arviointipajoihin osallistuneet toimijat kokivat, että yhteiskunnan tasolla tapahtuva muutos on vasta alussa: laaja-alaisemman ja pitkäjänteen muutoksen aikaansaaminen edellyttää tulevaisuustaitojen juurtumista ja laajenemista yhä useampien yksilöiden ja yhteisöjen toimintatavoiksi. Sen näkyväksi tekeminen ja todentaminen edellyttävät myös arvioinnin kannalta pidempää seurantaajaksoa. Toimijat kuitenkin jakoivat laajasti kokemuksen, että muutoksen hitauden ei tule heikentää uskoa ja lannistaa toimijuutta yhteisen tulevaisuuden eteen. Erään arviointipajan osallistujan sanoin ”et voi muuttaa koko maailmaa, mutta yksi ihminen voi synnyttää muutoksen mahdollisuuden”. Osallistujien jakaman kokemuksen mukaan onnistumiset on tärkeä tehdä näkyväksi, sillä ne osoittavat tulevaisuustyön merkityksellisyyden ja antavat uskoa muutoksen mahdollisuuteen.

Havainnointien tulokset

Nosto tuloksista

Tulevaisuustajuus-työpajojen ilmapiiri oli positiivinen, innostunut ja vapautunut. Pari- ja pienryhmäkeskustelu takasivat osallistumismahdollisuudet kaikille. Ajanpuute oli yleinen haaste.

Havainnoinneista nousi esille huomioita Tulevaisuustajuus-työpajojen yleisestä ilmapiiristä, ja siihen vaikuttaneista tekijöistä. Usein Tulevaisuustajuus-työpajojen ilmapiiri oli positiivinen, innostunut ja vapautunut. Tehtäviin ryhdyttiin innokkaasti ja keskustelut vaikuttivat moniäänisiltä. Pari- ja pienryhmäkeskustelut takasivat osallistumismahdollisuuden kaikille. Tulevaisuusajattelu ei havainnoimissamme pajoissa herättänyt vastustusta, ja useimmiten se sujui tehtävien kautta melko helposti,

ja ainakin ilman ylitsepääsemättömiä hankaluuksia.

Havainnoitujen Tulevaisuustaaajuuksien osallistajat olivat pääsääntöisesti asiantuntijoita, jotka olivat hakeutuneet työpajaan vapaaehtoisesti uteliaisuudesta tulevaisuusajattelua kohtaan ja kehittääkseen itseään, joissakin tapauksissa oppiakseen soveltamaan Tulevaisuustaaajuutta omassa työssään. Kahdessa työpajassa osallistajat olivat opiskelijoita, joilta edellytettiin työpajaan osallistumista osana opintoja. Näiden työpajojen osallistajat olivat selvästi nuorempia ja vähemmän harjaantuneita työpajatyöskentelyyn kuin asiantuntijoille järjestettyjen työpajojen osallistajat. Innostunein ilmapiiri ja lennokkaimmat ideat syntyivät asiantuntijatyöpajoissa, mutta itsearviointien ja työpajojen vetäjille annetun palautteen perusteella myös opiskelijat kokivat oppineensa uutta ja kiinnostuneensa tulevaisuusajattelusta työpajoissa. Muutamassa työpajatoteutuksessa tuli vaikutelma, että Tulevaisuustaaajuus-työpajatyöskentelyssä tärkeä motivaattori oli, että osallistajat tapasivat heille ennestään tuntemattomia ihmisiä, organisaation sisällä tai sen ulkopuolelta, jotka ajattelevat hyvin samalla tavalla kuin he itse.

Ajanpuute oli yleinen haaste työpajoissa, ja keskustelut jäivät monesti kesken. Osittain haasteena saattoi olla työpajojen hieman liian kunnianhimoinen tavoite, kontekstoinen johonkin tiettyyn teemaan tai aihepiiriin vei usein aikaa, ja mikäli muita työpajan muita vaiheita ei räätälöity tarpeeksi reippaasti omaan tekemiseen soveltuvaksi, aikaa ei riittänyt koko työpajan vetämiseen varatussa ajassa. Toisaalta havainnoitavassa aineistossa oli myös toteutuksia, joista huomasi harjoituksen vaikutuksen Tulevaisuustaaajuus-materiaalin luovaan hyödyntämiseen. Tällöin punainen lanka ja menetelmän olennaiset ajatukset pystyttiin säilyttämään, vaikka alkuperäisestä Sitran kehittämästä ”mallitoteutuksesta” poikettiinkin selkeästi. Räätälöinneillä pystyttiin tuomaan myös uusia vivahteita alkuperäiseen Tulevaisuustaaajuus-sabluunaan. Eräässä

havainnoidussa toteutuksessa oli esimerkiksi lisätty hengitysharjoitus tiiviin ja intensiivisen työpajan lomaan.

Joissakin etäyhteyksillä toteutetuissa työpajoissa selvää hämmennystä aiheuttivat joidenkin osallistujien taipumus tulla ja mennä kokouksesta toiseen työpajan aikana. Tulevaisuustaaajuus-menetelmä rakentuu ajatukselle yhteisluodusta tulevaisuusajattelusta, ja tätä osallistujien vaihteleva läsnäolo selvästi häiritsi.

Tulevaisuusajattelun muutokset

Seuraavaksi kokoamme eri menetelmin kerättyä aineistoa yhteen monikriteerisen arviointimallin mukaisesti. Kuvassa 10 esitämme yhteenvedon arvioinnissa havaituista keskeisistä tulevaisuusajattelun muutoksista sekä tämän muutoksen edellytyksistä ja esteistä. Selkeimmät muutokset tulevaisuusajattelussa ovat havaittavissa yksilötasolla. Myös yhteisötasolla on havaittavissa muutoksia ja erityisesti tunnistettu potentiaalisia muutoksia kyvyssä haastaa ja kuvitella tulevaisuuksia. Vähiten muutoksia ja myös potentiaalisia muutoksia arvioinnissa havaittiin yhteiskunnan tasolla. Toimijuus tulevaisuuden tekemisessä yksilöiden, yhteisöjen kuin koko yhteiskunnankin tasolla on tulevaisuusajattelun vaativin ulottuvuus, josta arvioinnissa havaittiin vastaorastavia muutoksia yksilötasolla.

Tulevaisuustaaajuuden materiaalien ja työskentelytavan todettiin tukevan hyvin ajattelu- ja toimintatapojen muutosta ja luovan turvallisen tilan tulevaisuuskeskusteluille. Menetelmän koettiin myös soveltuvan hyvin erilaisiin käyttötarkoituksiin ja toimintaympäristöihin. Osallistujien erilaisten organisaatio- ja ammatillisten taustojen todettiin rikastavan tulevaisuuskeskustelua, mutta toisaalta tutkimusaineisto koostuu pääsääntöisesti asiantuntijoille järjestetyistä Tulevaisuustaaajuuksista. Tärkeä kysymys onkin, miten menetelmä tukee tulevaisuus-

keskustelua erilaisten sosiaalisten ryhmien välillä ja yli valta-asetelmien. Keskeisimmäksi haasteeksi nousi konkreettisten toimien ideoiminen ja näiden ideoiden jatkopaljostus ja juurruttaminen käytäntöön.

Yksilötason tulevaisuusajattelun muutos

Aineistomme perusteella Tulevaisuustajuus on vahvistanut sekä osallistujien että erityi-

Toimijuuden tasot	Yksilö 	Yhteisö 	Yhteiskunta
Haasta	Valmius kyseenalaistaa tulevaisuusoletuksia	Valmius haastaa organisaation näkökulma tulevaisuuteen	Tasavertainen pääsy tulevaisuuskeskusteluihin
Kuvittele	Kyky kuvitella vaihtoehtoisia tulevaisuuksia	Kollektiivinen valmius vaihtoehtoisten tulevaisuuksien kuvitteluun	Tila vaihtoehtoisille tulevaisuuskuville
Toimi	Toimijuus tulevaisuuden tekemisessä: tärkeiksi koettujen asioiden edistäminen	Rooli kestävän tulevaisuuden luomisessa	Tahtotila kestävän tulevaisuuden rakentamiseen
Edellytykset ja esteet	Kokemus <ul style="list-style-type: none"> + Selkeät materiaalit + Työskentelytapa tukee ajattelu- ja toimintatapojen muutosta + Luo tilan innostaville ja yhteisöllisyyden tunnetta synnyttävälle tulevaisuuskeskusteluille - Aika loppuu kesken toimijuutta vahvistavasta osiosta 	Sovellettavuus <ul style="list-style-type: none"> + Osallistujien erilaiset taustat tuovat uskallusta irrottautua totutuista ajattelutavoista + Skaalattavissa hyvin erilaisiin teemoihin ja toimintaympäristöihin + Luo turvalliset puitteet keskustella myös vaietuista aiheista - Haasteena konkreettisten toimien juurruttaminen yhteisön käytäntöön - Soveltaminen edellyttää vetäjältä luovuutta ja vahvaa fasilitointitaitoa 	Kulttuuri <ul style="list-style-type: none"> + Tulevaisuusajattelu kansalaistaitona edellyttää isompaa kulttuurimuutosta, jota menetelmä osaltaan edistää + Vahvistaa kykyä kuulla erilaisia näkemyksiä - Vaikeus houkuttaa työpajoihin muitakin kuin kehittäjähenkisiä asiantuntijaosallistujia ? Miten menetelmä tukee tulevaisuuskeskustelua yli valta-asetelmien ja sosiaalisten ryhmien?
	Arvioinnissa tunnistettu selkeitä muutoksia	Arvioinnissa havaittu orastavia muutoksia	Arvioinnissa ei havaittu muutoksia

Kuva 10. Yhteenvedo arvioinnissa havaituista keskeisistä muutoksista sekä muutoksen edellytyksistä ja esteistä.

sesti vetäjien tulevaisuusorientaatiota ja antanut valmiuksia käsitellä tulevaisuuteen liittyviä kysymyksiä uudella tavalla. Suurin vaikutus on nähtävissä sellaisissa Tulevaisuustajuus-vetäjissä, joille Tulevaisuustajuus on ollut ensi kosketus tulevaisuusajattelun maailmaan. Ennakoinnin ammattilaisiin Tulevaisuustajuus ei ole ymmärrettävästi vaikuttanut yhtä paljon henkilökohtaisen tulevaisuusajattelun tasolla, mutta hekin ovat

löytäneet keinoja ja sanoja, joilla tehdä tulevaisuusajattelua tunnetuksi laajemmin yhteiskunnassa. Osalle osallistujista Tulevaisuustajuus on ollut yksi työpaja muiden joukossa, jättämättä sen suurempia muistijälkiä. Monelle osallistujalle Tulevaisuustajuus on ollut innostava, yhteisöllinen kokemus, ja sen tuloksia on lähdetty viemään aktiivisesti eteenpäin työpajan jälkeen. Osa osallistujista on innostunut Tulevaisuustajuudesta niin,

että on alkanut miettiä, voisiko itse hyödyntää menetelmää työssään.

Tulevaisuustaaajuuden vaikutukset kohdistuvat erityisesti yksilöiden valmiuteen kyseenalaistaa tulevaisuusoletuksia ja kykyyn kuvitella vaihtoehtoisia tulevaisuuksia. Tulevaisuusoletusten tiedostaminen menetelmään sisältyvien kuunnelmien avulla on ollut monelle osallistujalla mieleenpainuva ja oivalluksia herättävä kohta. Samanlaisia kokemuksia on herättänyt vaihtoehtoisten tulevaisuuksien kuvittelu, ylipäänsä viesti kuvittelun tärkeydestä näyttää iskostuneen ihmisten mieliin. Tulevaisuustaaajuuden vaikutuksia toimijuuteen tulevaisuuden tekemisessä on vaikeampi arvioida. Myös tässä tapauksessa viesti tuntuu menneen hyvin perille, toisin sanoen aineistossamme toistuu monesta lähteestä ajatus siitä, että tulevaisuus tehdään, tulevaisuus ei ole annettu. Mutta se miten tulevaisuutta tehdään yhdessä, on epäselvempää. Myös Tulevaisuustaaajuusien toimi-vaiheen tehtävien jatkotyöstö on asia joka jää helposti liian vähälle huomiolle, eikä siten konkreettisesti näkyväksi sitä, miten tulevaisuutta voidaan tehdä yhdessä.

Kokemukset Tulevaisuustaaajuudesta ovat pääsääntöisesti positiivisia ja usein huomattavan innostuneita. Suurimpana kompastuskivenä on osallistujien saaminen mukaan työpajoihin. Arviointitutkimuksemme aikana niin etä- kuin lähityöpajoja on jouduttu perumaan osallistujakadon vuoksi. Kun tarvittava osallistujamäärä on saatu koolle, osallistajat ovat lähteneet yleensä hyvin innokkaasti mukaan työpajakokemukseen ja kiitelleet järjestäjiä ja muita osallistujia työpajan päätteeksi inspiroivasta kokemuksesta.

Tulevaisuustaaajuuden tehtäviä ja rytmitystä on pidetty sekä osallistujien että vetäjien näkökulmista pääsääntöisesti toimivina, helposti ymmärrettävinä ja tasavertaiseen keskusteluun kannustavina. Aikataulussa pysyminen saattaa aiheuttaa haasteita ja näkyä osallistujille esimerkiksi epäselvyytenä tehtävien annossa. Tämä heikentää jonkun

verran osallistujien osallisuuden kokemusta sekä menetelmän potentiaalia tukea tavoiteltua muutosta. Konkreettiset askeleet muutoksen tueksi hahmotellaan työpajan viimeisessä osuudessa, joten siihen on tärkeää varata tarpeeksi aikaa.

Yhteisötason tulevaisuusajattelun muutos

Aineistomme perusteella Tulevaisuustaaajuus-työpajoissa syntyy suurta innostusta ja oivalluksia siitä, että tulevaisuusajattelu kuuluu ja on mahdollista kaikille. Yhteisötason vaikutukset syntyvät yksilötason vaikutusten summana, kun riittävän moni yhteisön jäsen on vihkiytynyt tulevaisuusajatteluun. Tämä ajatus on sisäistetty erityisesti koulutussektorilla, jossa on käynnistynyt muutamia laajasti henkilökuntaa ja muita toimijoita osallistavia Tulevaisuustaaajuus-prosesseja (ks. tarkemmin tietolaatikko Esimerkkejä Tulevaisuustaaajuus-menetelmän käyttötapauksista).

Tulevaisuustaaajuus-menetelmällä on mahdollista luoda organisaatioissa ja muissa yhteisöissä valmiuksia tulevaisuusoletusten haastamiseen ja vaihtoehtoisten tulevaisuuksien kuvitteluun kollektiivisesti. Koska toimijuus tulevaisuuden tekemisessä edellyttää yhteisöllistä otetta ja yhteisiä päämääriä, tavoitteellisesti ja sinnikkäästi toimien yhteisöjen on Tulevaisuustaaajuus-menetelmää apuna käyttäen mahdollista luoda itselleen roolia kestävästä tulevaisuudesta mahdollistajana yhteiskunnassa.

Tulevaisuustaaajuus-menetelmän perusrakenne ja materiaali ovat skaalattavissa monenlaisiin toimintaympäristöihin ja käyttötarkoituksiin. Tulevaisuustaaajuus-menetelmä on kehitetty aikuisille, etenkin asiantuntija- ja kehittämistehtävissä toimiville ihmisille (Poussa ym. 2021). Aineistomme valossa menetelmä toimii käsikirjan mukaisesti toteutettuna parhaiten juuri edellä mainitussa kohderyhmässä. Menetelmä näyttää soveltuvan erityisen hyvin

heterogeenisille, kehittämishenkisille ryhmille, joiden osallistujat tulevat eri organisaatioista ja eri aloilta. Tällöin syntyy kohtauksia ja oivalluksia, jotka energisoivat keskustelua ja päästävät osallistujien mielikuvituksen lentoon. On epäselvempää, minkälaisia pysyviä jälkiä näistä mielikuvitusrikkaista kohtaamisista syntyy eli minkälaisia toimia näistä juurtuu käytäntöön.

Tulevaisuustaaajuus soveltuu myös muutoksen tukemiseen organisaation sisällä. Silloin on oleellista kiinnittää huomiota avoimen keskusteluilmapiirin mahdollistamiseen, jotta mahdolliset sisäiset valta-asetelmat eivät estä avoimen ja vapaan keskustelun syntymistä, sekä siihen että työpajassa syntyy tuloksia, joita lähdetään sovitulla tavalla edistämään työpajan jälkeen. On tärkeää, että osallistujat näkevät, miten työpajassa kehitetyt ideat jalostuvat konkreettisiksi toimenpiteiksi.

Tulevaisuustaaajuuden käyttäminen tulevaisuusajattelun edistämiseen esimerkiksi nuorten, opiskelijoiden tai maahanmuuttajien kanssa edellyttää menetelmän muokkaamista kohderyhmälle soveltuvaksi. Tätä työtä tehdään parhaillaan usean toimijan taholla.

Yhteiskunnallisen tason tulevaisuusajattelun muutos

Tulevaisuustaaajuus-työskentely vahvistaa osallistujien osallisuuden kokemusta yhteiskunnan tasavertaisina toimijoina ja auttaa heitä tunnistamaan yhteiskunnallisia vaikutusmahdollisuuksia sekä määrittelemään omaan toimijuuteen liittyviä tekijöitä. Aineistomme perusteella yhteiskunnan tasolla tapahtuva tulevaisuusajattelun muutos on vasta alussa: laaja-alaisemman ja pitkäjänteisen muutoksen aikaansaaminen edellyttää tulevaisuustaitojen juurtumista ja laajenemista yhä useampien yksilöiden ja yhteisöjen toimintatavoiksi. Vaikutukset ja pitkällä aikajänteellä syntyvä vaikuttavuus syntyvät vasta sen myötä, että yksilöt ja yhteisöt alkavat toimia tavoittelemansa tulevaisuuden rakentamiseksi. Muutosten näkyväksi tekeminen ja todentaminen edellyttävät myös pidempää seurantajaksoa. Arviointi on kuitenkin tärkeä elementti Tulevaisuustaaajuuden onnistumisten näkyväksi tekemiseksi: onnistumiset osoittavat tulevaisuustyön merkityksellisyyden ja antavat uskoa muutoksen mahdollisuuteen.

Esimerkkejä Tulevaisuustaaajuusmenetelmän käyttötapauksista

Tulevaisuustaaajuutta on lähdetty soveltamaan laajalla rintamalla koulutussektorilla. Tulevaisuusajattelu on hiljattain sisällytetty eri koulutusasteiden opetussuunnitelmiin. Tulevaisuustaaajuus-menetelmän julkaiseminen osui juuri sopivaan aikaikkunaan oppilaitosten näkökulmasta. Tulevaisuustaaajuudesta kehitetään parhaillaan sekä yläkouluikäisille että lukiolaisille soveltuvaa versiota. Lukiolaisten Tulevaisuustaaajuutta kehitetään ja testataan rovaniemeläisessä hankkeessa, jossa Tulevaisuustaaajuudesta muokataan oppituntisuunnitelmia 4–5 oppiaineeseen. Valmiit materiaalit tulevat vapaasti kaikkien käytettäväksi lukiomateriaali.fi-sivustolle. Sitran Tulevaisuustaaajuus-kumppanuusohjelma on tukenut tätä hanketta.

Ammattikorkeakouluissa Tulevaisuustaajuutta on lähdetty hyödyntämään sekä osana opetusta yksittäisten opettajien toimesta, että laajoina kehittämishankkeina, joista nostamme esiin kaksi esimerkkiä. Laurea-ammattikorkeakoulussa on meneillään Tulevaisuustaajuus-vetäjäkoulutus, jossa tulevaisuusajattelusta kiinnostuneet henkilökunnan jäsenet, niin opetuksen, tutkimus- ja kehitystoiminnan kuin Laurean oman palveluyksikön (viestintä, markkinointi jne.) puolelta, saavat omakohtaisen kokemuksen Tulevaisuustaajuus-työpajasta. Työpajan jälkeen he saavat sparrausta ja vertaistukea menetelmän hyödyntämiseen omassa työssään. Tulevaisuustaajuuden laaja-alaisella käyttönotolla halutaan tukea opiskelijoiden ja henkilökunnan tulevaisuusorientaatiota, kehittää tulevaisuussisältöä tutkimushankkeissa sekä hyödyntää tulevaisuusajattelua Laurean sisäisessä kehittämistyössä kuten strategiaprosessissa.

Laureassa nähdään, että tulevaisuusnäkökulma on nouseva trendi, joka näkyy tällä hetkellä selvästi EU:n tutkimusrahoituksen ehdoissa ja valuu sieltä yritysmaailmaan ja koulutukseen. Myös Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry on painottanut tulevaisuusosaamisen tärkeyttä ammattikorkeakoulujen painopisteenä. Näistä syistä Tulevaisuustaajuus-vetäjäkoulutukselle oli helppo saada Laurean ylimmän johdon tuki. Sitran Tulevaisuustaajuus-kumppanuusohjelma on tukenut myös tätä hanketta.

Kaakkois-Suomen Ammattikorkeakoulu XAMK soveltaa parhaillaan Tulevaisuustaajuus-menetelmää osana laaja-alaista opetussuunnitelman kehittämistyötä. XAMK:ssa halutaan löytää uudenlaisia näkökulmia opetussuunnitelmiin osallistamalla kehittämistyössä koko henkilökunnan lisäksi opiskelijoita, alumneja ja XAMK:n yhteistyökumppaneita. Osallistaminen tapahtuu Tulevaisuustaajuus-työpajoissa, joita järjestetään kymmeniä, ja joihin osallistuu useita satoja ihmisiä. Työpajojen tulokset toimivat syötteinä opetussuunnitelmien kehittämistyössä.

Kunnissa Tulevaisuustaajuutta on käytetty kansalaisosallistamisen välineenä erityisesti maankäyttöön ja aluesuunnitteluun liittyvissä kysymyksissä, joissa kunnilla on velvoite kuulla asukkaita ja muita alueen toimijoita, ja päätösten aikajänne on pitkä. Tulevaisuustaajuutta on käytetty myös kuntien strategiaprosesseissa. Esimerkiksi Porin uusi kaupunginvaltuusto ja kaupungin keskeiset virkamiehet osallistuivat syksyllä 2021 Tulevaisuustaajuus-työpajoihin, joiden tavoitteena oli sekä luoda syötteitä kaupungin strategiaproessiin, että edesauttaa hyvän keskusteluilmapiirin ja ryhmädynamiikan luomista uuteen valtuustoon.

Järjestökentällä Tulevaisuustaajuutta on käytetty monen toimijan taholta kansalaisosallistamisen ja yhteisen visioinnin välineenä. Mielenkiintoinen esimerkki Tulevaisuustaajuuden soveltamisesta on Cultura-säätiön meneillään oleva hanke, jossa he tuovat yhteen Suomessa asuvia venäläistaustaisia ihmisiä ja teatterintekijöitä. Hankkeessa toteutetaan useampi Tulevaisuustaajuus, joiden tavoitteena on herättää toivoa ja osallisuuden tunnetta sekä muodostaa jaettu visioita toivottavasta tulevaisuudesta.

Yrityksiä ja julkisen sektorin organisaatioita konsultoivat toimijat ovat myös omaksuneet Tulevaisuustaajuuden omaan työkalupakkiinsa. Heille näyttää olevan ominaista yhdistää Tulevaisuustaajuuteen muita menetelmiä tai toisaalta poimia Tulevaisuustaajuudesta elementtejä muihin menetelmäkokonaisuuksiin. Tulevaisuustaajuus on myös inspiroinut esimerkiksi uusien, tulevaisuusoletuksia haastavien kuunnelmien tekemiseen. Asiakkaan tarve sanelee reunaehdot menetelmän soveltamiselle.

5. Johtopäätökset

Johtopäätösosuuudessa teemme yhteenvetoa Tulevaisuustaajuuden vaikutuksista yksilön, yhteisön ja yhteiskunnan tasolla sekä asioista, jotka Tulevaisuustaajuus-menetelmässä toimivat erityisen hyvin ja mitä haasteita menetelmän käytössä on. Pohdimme myös Tulevaisuustaajuuden roolia osana tulevaisuusajattelun valtavirtaistumista yhteiskunnassa. Lisäksi tarkastelemme sitä, miten tutkimuksen arviointimalli ja -aineisto toimivat arvioinnin teorian ja käytännön yhdistämisessä. Lopuksi tuomme esiin keskeiset asiat, jotka Tulevaisuustaajuuden hyödyntäjien olisi hyvä huomioida menetelmää käyttäessään.

Mitä vaikutuksia havaitsimme?

Yksilötasolla Tulevaisuustaajuus on vahvistanut sekä osallistujien että erityisesti vetäjien tulevaisuusorientaatiota ja antanut valmiuksia käsitellä tulevaisuuteen liittyviä kysymyksiä uudella tavalla. Suurin muutos näkyy yksilöiden valmiudessa kyseenalaistaa tulevaisuusoletuksia ja kyvyssä kuvitella vaihtoehtoisia tulevaisuuksia. Havaitsimme myös orastavaa toimijuuden vahvistumista, kuten halukkuutta edistää tulevaisuusajattelua omassa toimintaympäristössä ryhtymällä Tulevaisuustaajuus-vetäjäksi.

Tulevaisuustaajuus-työpajoissa syntyy suurta innostusta ja oivalluksia siitä, että tulevaisuusajattelu kuuluu ja on mahdollista kaikille. Yhteisötason vaikutukset syntyvät yksilötason vaikutusten summana, kun riittävän moni yhteisön jäsen on vihkiytynyt tulevaisuusajatteluun. Yhteisötasolla selkeimmin vahvistui valmius haastaa organisaation tai yhteisön näkökulma tulevaisuuteen. Orastavia muutoksia havaitsimme

valmiudessa kuvitella vaihtoehtoisia tulevaisuuksia kollektiivisesti.

Yhteiskunnan tasolla saimme alustavaa näyttöä siitä, että Tulevaisuustaajuus-työkentely vahvistaa osallistujien osallisuuden kokemusta yhteiskunnan tasavertaisina toimijoina ja auttaa heitä tunnistamaan yhteiskunnallisia vaikutusmahdollisuuksia sekä määrittelemään omaan toimijuuteen liittyviä tekijöitä. Laaja-alaisemman ja pitkäjänteisen muutoksen aikaansaaminen edellyttää tulevaisuustaitojen juurtumista ja laajenemista yhä useampien yksilöiden ja yhteisöjen toimintatavoiksi. Toimijuus tulevaisuuden tekemisessä on tulevaisuusajattelun vaativin taso, josta arvioinnissa havaittiin vasta orastavia muutoksia yksilötasolla. Muutosten näkyväksi tekeminen ja todentaminen edellyttävät myös pidempää seurantajaksoa.

Arviointitutkimuksemme valossa Tulevaisuustaajuus-menetelmässä on potentiaalia transformatiivisen oppimisen mukaiseen ajattelun viitekehyksen mullistamiseen. Erään haastateltavan sanoin, Tulevaisuustaa-

juudessa ”räjäytetään aivot uuteen asentoon, eikä oo paluuta enää siihen aikaisempaan.”

Mikä menetelmässä innostaa ja mitä haasteita menetelmässä on?

Työpajoissa käydyt keskustelut olivat sekä osallistujien että vetäjien mielestä menetelmän paras anti. Ryhmäkeskustelut herättivät monenlaisia tunteita, kuten hämmennystä, iloa, epätietoisuutta ja yhteenkuuluvuutta, joista jäi voimakkaita yhdessä selviämisen ja osallisuuden kokemuksia.

Tulevaisuustaaajuuden eri vaiheiden johdanto-osuudet ja tehtävät näyttivät luovan hyvät edellytykset merkityksellisille ja mieleenpainuville tulevaisuuskeskusteluille. Tehtäviä ja ryhmäkeskusteluja alustavat johdanto-osuudet sisältävät elementtejä (esim. 3,5:n % sääntö tai Elise Bouldingin tulevaisuustyöpajat), jotka jäivät osallistujien mieleen ja herättivät ajattelemaan, että tulevaisuuteen vaikuttaminen on mahdollista jokaiselle. Monet menetelmän tehtävät (erityisesti Mitä jos? -kysymykset ja tulevaisuusoletusten haastaminen kuunnelmien avulla) näyttivät antavan osallistujille uusia näkökulmia tulevaisuuteen ja mahdollisuuden hedelmälliseen keskusteluun esimerkiksi tulevaisuuteen liittyvistä arvoista. Jopa siinä määrin, että useat osallistajat mainitsivat hyödyntävänsä työpajassa oppimiansa tulevaisuusharjoituksia omassa työssään vahvistamaan tulevaisuusorientaatiota esimerkiksi kehitysprojekteissa tai muissa yhteyksissä, joissa sovitaan yhteisiä tavoitteita ja keinoja saavuttaa ne.

Inspiroivat tulevaisuuskeskustelut ja villi visiointi edellyttävät turvallista keskusteluilmapiiriä. Kaikki kyselyyn vastanneet osallistajat kokivat työpajojen keskusteluilmapiirin turvalliseksi. Myös haastattelu- ja havainnointiaineistomme valossa työpajojen ilmapiiri oli pääsääntöisesti vapautunut, työpajoissa näytti ja kuului olevan hauskaa, mikä on yksi hyvän keskusteluilmapiirin

merkki. Tulevaisuustaaajuus-menetelmän alkuvaiheessa käydään läpi keskustelun säännöt. Haastatteluissa nousi esille, että näillä selkeästi ilmaistuilla periaatteilla on suuri merkitys psykologisen turvallisuuden luomisessa. Lisäksi työpajojen vetäjät olivat kehittäneet omia lähestymistapoja, jotka auttoivat jään rikkomisessa ja turvallisen ja tasavertaisen ilmapiirin luomisessa. Yhtenä esimerkkinä nostettiin harjoitus, jossa kaikki kertovat lapsuuden haaveammattistaan. Tällaista ”varhaisen tulevaisuusajattelun” muistelua pidettiin tehokkaana tapana tuoda kaikki samalle aaltopituudelle ja purkaa hierarkkisia asetelmia. Toisaalta tuotiin esille myös ajatus, että tulevaisuusajattelun kannalta on ehkä helpompi asetelma, jos osallistajat eivät tunne toisiaan kovin hyvin, jolloin ennakko-oletukset toisten näkemyksistä, ja esimerkiksi oman työyhteisön valta-asetelmat, ohjaavat vähemmän visiointia. Kiinnostavia olivat myös Tulevaisuustaaajuus-työpajaan joissakin toteutuksissa lisätyt hengitys- ja mindfulness -harjoitukset, jotka erityisesti etäyhteyksillä toteutetuissa työpajoissa auttoivat keskittymään pitkään työpajaan.

Vaihtoehtoisten tulevaisuuksien kuvittelu lähti parhaiten lentoon Tulevaisuustaaajuuksissa, joiden osallistajat olivat ainakin osittain toisilleen tuntemattomia, eri taustoista ja organisaatioista tulevia kehittäjähenkisiltä ihmisiä. Tällainen ristiinpölytys näytti luovan tilaa uusille oivalluksille ja mahdollisti toisten saman mielisten löytämisen ja verkostoitumisen. Yhteenkuuluvuuden tunne luo uskoa tulevaisuuteen, siihen että en ole ajatusteni kanssa yksin, saan ajatuksileni vastakaikua. Tulevaisuustaaajuus toimi ryhmäytymisen välineenä myös silloin, kun tavoiteltua lentokorkeutta eli kuvittelun vapautta ei saavutettu.

Aineistossa usein esille nouseva haaste on jatkuvuus eli se mitä tapahtuu työpajan jälkeen. Huolena on, että työpajan herättämä innostus ja pohdinnat konkreettisista teoista tulevaisuuteen vaikuttamiseksi unohtuvat nopeasti työpajan jälkeen. Kun Tulevaisuustaaajuus-työpajan tavoitteena on nimen-

omaan tuottaa ideoita konkreettisista toimista, joilla edistää toivottua tulevaisuutta, on tärkeää luoda edellytykset jatkuvuudelle jo ennen työpajan toteutusta esimerkiksi kytkemällä työpaja osaksi laajempaa kehittämisprosessia. Jatkuvuutta ja tulevaisuusajattelun leviämistä edistää uusien vetäjien kouluttaminen ja sparraaminen, kuten esimerkiksi ammattikorkeakouluissa toteutetuissa laajoissa Tulevaisuustaajuus-prosesseissa on tehty. Jatkuvuuden uhkana on myös se, että Tulevaisuustaajuus-menetelmä nähdään sopivaksi vain yhteen käyttötarkoitukseen ja se unohtetaan kyseisen hankkeen päätyttyä.

Kynnyskysymykseksi saattaa myös muodostua osallistujien saaminen työpajaan. Kutsun saanut puntaroi ajankäyttöään, eikä todennäköisesti halua osallistua kolmen tunnin työpajaan vain uteliaisuuttaan. Työpajan kytkeminen laajempaan kokonaisuuteen ja sen esilletuominen jo kutsuvaiheessa on toimivaksi havaittu keino saada motivoituneita osallistujia työpajoihin. Työyhteisöissä tämä edellyttää myös johdon tukea ja riittävien resurssien osoittamista niin vetäjille kuin osallistujille.

Into keskustella aiheutti kääntöpuolena pulaa ajasta, jonka kokivat ongelmalliseksi niin työpajan vetäjät kuin osallistujatkin. Aikataulusta lipsuminen kostautui työpajan lopussa, jossa ideoidaan konkreettiset teot tulevaisuuden visioon pääsemiseksi. Lopun tehtäviin tuli usein kiireen tuntua. Joissakin tapauksissa vetäjät olivat varautuneet tähän varaamalla työpajalle enemmän aikaa kuin ohjeelliset kolme tuntia tai jakamalla työpajan kahteen erilliseen osaan. Toisaalta työpajan keston pidentäminen saattaa karsia osallistujamäärää, minkä vuoksi moni aineistomme vetäjä suhtautui siihen kriittisesti. Työpajatehtävät edellyttävät osallistujilta heittäytymistä, joten heidän on tärkeää ymmärtää tehtävänanto. Kiireessä tehtävänanto saattaa jäädä epäselväksi, mikä voi aiheuttaa osallistujissa turhautumista tai huonouden tunnetta. Jos kiire pääsee haittaamaan työpajan loppuosan tehtävien

tekemistä, tunnelma saattaa latistua ja herätä epäilyä, seuraako työpajasta mitään uutta.

Tulevaisuustaajuuden yhteiskunnallisia vaikutuksia määrittää merkittävästi se, miten potentiaaliset työpajavetäjät kiinnostuvat menetelmästä ja omaksuvat sen käyttöönsä. Tulevaisuustaajuus-aineisto koettiin pääsääntöisesti erittäin hyväksi, riittävän yleistajuiseksi ja helposti käyttöönotettavaksi, kokonaisvaltaiseksi paketiksi. Oleellista on myös se, että kaikki materiaalit ovat vapaasti saatavilla ja kaikkien käytettävissä. Menetelmä on sovitettavissa kohtuullisella työllä hyvin erilaisiin toimintaympäristöihin ja käyttötarkoituksiin. Siinä, miten vetäjät sovelsivat Tulevaisuustaajuutta omiin käyttötarkoituksiin sopivaksi, oli suurta vaihtelua. Aineistossamme näkyi selvästi, että mitä kokenempi vetäjä oli, sitä rohkeammin hän sovelsi ja loi uutta itse. Uudet vetäjät kaipaivat sparrausta ja lisää valmista aineistoa. Aiempi fasilitointitapa antaa valmiuksia ja rohkeutta ryhtyä Tulevaisuustaajuus-vetäjäksi. Sen sijaan ennakkointitapa ei ole tarpeen, sen puute voi olla myös etu siinä mielessä, että vetäjä asettuu ikään kuin samalle tasolle osallistujien kanssa tulevaisuusajatteluun heittäytymisessä.

Auttaako Tulevaisuustaajuus valtavirtaistamaan tulevaisuusajattelua?

Tulevaisuusajattelu kansalaistaitona edellyttää yhteisöissä ja yhteiskunnassa tulevaisuusajattelua tukevien menetelmien valtavirtaistamista ja isompaa kulttuurimuutosta kohti tulevaisuusorientoitunutta yhteiskuntaa. Toiveikkaasti voidaan ajatella, että Tulevaisuustaajuus-menetelmän saavuttama suosio heijastelee kulttuurissa jo nyt tapahtuneita asennemuutoksia. Nähtävissä on selvästi enemmän tahtotilaa sisällyttää tulevaisuusorientaatio ja ylisukupolvinen ajattelu osaksi yhteisöjen ja yhteiskunnan toimintaa ja päätöksentekoa. Tämä näkyy esimerkiksi

erilaisten kehittämishankkeiden arviointikriteereissä, sekä esimerkiksi koulutusorganisaatioiden toiminnan tavoitteissa. Kun niin sanottua kysyntää tulevaisuusajattelulle tulee yhteiskunnan eri rakenteiden kautta, on tärkeää, että siihen voidaan vastata helposti käyttöönotettavilla työkaluilla. Tässä Tulevaisuustaaajuus on hyödyllinen väline. Menetelmään on onnistuttu paketoimaan yhteen koko joukko helposti lähestyttäviä ennakoitimenetelmiä, ja Tulevaisuustaaajuuden käyttöönottoa on tuettu erinomaisesti. Tämänkaltaiset toimet mahdollistavat osaltaan tulevaisuusajattelun valtavirtaistumisen. Kulttuurisessa muutoksessa kohti vahvempaa tulevaisuusorientaatiota syntyykin parhaassa tapauksessa positiivinen kierre. Kun yhä useampi saa konkreettisia henkilökohtaisia kokemuksia tulevaisuusajattelusta ja tulevaisuuden tekemisestä, ymmärrys tulevaisuusajattelun tärkeydestä kasvaa yhteiskunnassa. Tämä puolestaan tuottaa uusia toimia, jotka rakentavat kokonaisvaltaista tulevaisuusyhteiskuntaa.

Kaikkein radikaalein yhteiskunnallisen tason muutos, jota Tulevaisuustaaajuudenkin kautta voidaan tavoitella, on tulevaisuusvalan yhteiskunnallinen laajentuminen. Tulevaisuudentutkija Ziauddin Sardar on työssään puhunut tulevaisuuden kolonisaatiosta (esimerkiksi Sardar, 1993). Tällä hän viittaa siihen, että suurin osa nykyisin tehdystä tulevaisuustyöstä tapahtuu länsimaisten eliittien toimesta. Tällöin suurin osa maailman asukkaista jää vaille mahdollisuuksia ilmaista näkemyksiään tulevaisuutta koskevista toiveistaan ja peloistaan. Kun kuva tavoiteltavasta tulevaisuudesta jää yksipuoliseksi, riskinä on, että pyrkimykset rakentaa hyvää tulevaisuutta ottavat huomioon vain hyväosaisten intressit, muiden jäädessä varjoon. Tulevaisuustaaajuus-menetelmän kunnioitettava tavoite on laajentaa tätä tulevaisuusvaltaa eliiteiltä laajemmalle

yhteiskuntaan. Muutos etenee asteittain, ja tämän tutkimuksen havaintojen perusteella Tulevaisuustaaajuus on ensimmäiseksi otettu vastaan kehittäjähenkisten asiantuntijoiden parissa. Vaatiikin vielä työtä, jotta menetelmä saataisiin aidosti kaikkien kansalaisten käyttöön työkaluksi tulkita ja ymmärtää tulevaisuusaiheista tietoa ja vahvistaa tulevaisuutta koskevaa toimijuutta. Tämä työ on kuitenkin ensiarvoisen tärkeää. Tulevaisuustaaajuudessa muistutetaan, että yhteiskunnalliset muutokset voivat lähteä liikkeelle vain melko pienen ihmisjoukon aktiivisesta työstä toivotun tulevaisuuden tekemiseksi. Voidaan kuitenkin väittää, että mikäli tämä tavoiteltu muutos ei ota huomioon mahdollisimman laajan joukon toiveita ja koettuja uhkia, se ei aidosti edusta yhteiskunnallisesti hyvää tulevaisuutta. Yksi keino tukea ponnisteluja tulevaisuusvallan jakautumiselle onkin tietoisesti kiinnittää huomiota siihen, että kaikista taustoista tulevat ihmiset saavat Tulevaisuustaaajuuden kaltaisia välineitä käyttöönsä. Nyt käynnissä olevat Tulevaisuustaaajuuden sovellukset esimerkiksi kouluissa ovatkin hyvä esimerkki siitä, miten kaikki mukaan ottavaa tulevaisuuden tekemistä voidaan saada sisäänrakennettua yhteiskuntaamme.

Miten laaja-alainen arviointiviitekehys soveltuu Tulevaisuustaaajuus-työpajamenetelmän arviointiin?

Hankkeessa kehitettiin laaja-alainen arviointin viitekehys Tulevaisuustaaajuus-työpajamenetelmän vaikutusten ja vaikuttavuuden arviointiin. Arviointiviitekehysten avulla pyrimme jäljittämään Tulevaisuustaaajuuden aikaansaamia muutoksia tutkimalla niitä inhimillisiä seurauksia ja kokemuksia, joita

menetelmän käyttöönotto on saanut aikaan ihmisissä, lähiyhteisössä ja laajemmin yhteiskunnassa. Saadun kokemuksen mukaan monikriteerinen arviointimalli tekee näkyväksi Tulevaisuustajuuden laaja-alaiset vaikutukset. Se auttaa tarkastelemaan muutosta yhtäältä eri toimijoiden näkökulmista ja toisaalta syvällisesti tulevaisuusajattelun, -taitojen ja toimijuuden näkökulmista. Saadun kokemuksen mukaan mallin eri ulottuvuudet eivät kuitenkaan ole yksiselitteiset, jonka vuoksi vaikutusten erottelu eri toimijuuden tasojen näkökulmista oli melko haastavaa. Osin tämä johtuu myös vaikutusten systeemisestä ja dynaamisesta luonteesta. Tämä tarkoittaa sitä, että yksilö, yhteisö ja yhteiskunnan tason vaikutukset ovat keskinäisriippuvaisia, eivätkä vaikutukset esimerkiksi yhteisötasolla synny ilman yksilöiden ajattelu- ja toimintatapojen muutosta. Monikriteeristä arviointimallia tulee kuitenkin edelleen kehittää myös toimijuuden eri tasojen erottelemiseksi toisistaan esimerkiksi niihin liittyviä kysymyksiä terävöittämällä.

Tietoa muutoksista kerättiin laajasti eri tiedonkeräystapoja ja aineistoja hyödyntäen. Eri menetelmillä kerätty tieto ei tuottanut ristiriitaisia näkemyksiä Tulevaisuustajuus-menetelmän vaikutuksista. Sen sijaan monista eri lähteistä kerätty tieto auttoi yhtäältä luomaan kokonaiskuvan ja toisaalta vahvasti muilla menetelmillä tuotettua ymmärrystä Tulevaisuustajuuden kokonaisvaltaisista ja laaja-alaisista vaikutuksista. Hankkeessa kehitetyillä itsearviointilla ja kyselyllä tietoa voidaan kerätä tehokkaasti laajoilta osallistujajoukoilta, ja motivaatio vastata erityisesti itsearviointikyselyyn on osallistujilla korkea. Kaiken kaikkiaan kyselyt tuottivat arvokasta tietoa, ja saadun kokemuksen mukaan ne ovat sellaisenaan käyttöönotettavissa moniin eri Tulevaisuustajuus-työpajoihin sekä myös muiden

ennakointimenetelmien vaikutusten arviointiin.

Vaikka vuorovaikutteista oppimista tukevat arviointipajat ovatkin työntensiivinen ja osallistujilta sitoutumista vaativa työskentelytapa, mahdollisti se myös syvällisen ymmärryksen muodostamisen kontekstissa, jossa Tulevaisuustajuuden vaikutuksia arviointiin. Arviointipajoihin osallistuneiden antaman palautteen mukaan vuoropuhelu rikasti osallistujien omaa kokemusta Tulevaisuustajuuden merkityksestä ja sai pohtimaan Tulevaisuustajuuden hyödyntämisen ja soveltamismahdollisuuksia myös uusissa konteksteissa. Arviointipajat myös synnyttivät foorumin, joissa vuoropuhelun avulla voitiin tunnistaa niitä piirteitä, jotka Tulevaisuustajuudessa edistävät tai hidastavat vaikutuksia eri toimijuuden tasoilla. Vuoropuhelu auttoi tunnistamaan myös ratkaisuja ja kehitysideoita näihin haasteisiin. Arviointipajojen toimivuus, etenkin verkkoympäristössä, edellyttää hyvää rytmitystä ja erityisen huomion kohdistamista innostavan ja turvallisen työpajailmapiiirin luomiseen.

Kaikkiaan tässä hankkeessa hyödynnetyllä arviointiviitekehyksellä pyrittiin tuottamaan tietoa Tulevaisuustajuus-työpajamenetelmän vaikutuksista. Tässä arviointitutkimuksessa pääsimme käsiksi Tulevaisuustajuuden vaikutuksiin erityisesti yksilöiden tasolla ja potentiaaliin vaikutuksiin yhteisöissä ja yhteiskunnassa. Sen lisäksi arviointimenetelmä auttoi tunnistamaan mahdollisia polkuja (myös polulla olevia pidäkkeitä ja vauhdittavia tekijöitä) pitkäjänteisiin muutoksiin yhteisöissä ja laajemmin yhteiskunnassa. Jotta arviointimenetelmällä voidaan tuottaa ymmärrys muutoksen kokonaisvaltaisuudesta ja pysyvyydestä, edellyttää se pitkäaikaista ja systemaattista seuranta ja arviointitoiminnan jatkuvaluontoisuutta Tulevaisuustajuus-työpajamenetelmän rinnalla.

Viisi vinkkiä Tulevaisuustaaajuuden vetäjälle

1. **Räätälöi rohkeasti.** Tulevaisuustaaajuutta kannattaa rohkeasti soveltaa ja räätälöidä omiin käyttötarkoituksiin sopivaksi.
2. **Jaa kokemuksiasi ja opi muilta.** Vertaistuki on tarpeellista aloitteleville Tulevaisuustaa-juus-vetäjille ja hyödyllistä myös konkareille, sillä menetelmä ei kulu loppuun käyttä-mällä.
3. **Kytke Tulevaisuustaaajuus osaksi laajempaa kokonaisuutta.** Tulevaisuustaaajuuden kytkeminen laajempaan kontekstiin, esimerkiksi organisaation muutosprosesseihin, ja johdon tuki motivoivat osallistujia ja tuovat jatkuvuutta menetelmän käytölle.
4. **Varmista osallistujien moniäänisyys.** Koska Tulevaisuustaaajuus vetoaa eniten asian-tuntijatason osallistujiin, aidon, moniäänisen tulevaisuusdialogin luomiseksi tarvitaan osallistujia erilaisista ammatillisista ja sosiaalisista taustoista. Moniäänisyyden toteutu-miseksi menetelmän soveltamisessa täytyy kiinnittää huomiota esimerkiksi käytettyyn sanastoon, tehtäviin ja aikataulutukseen.
5. **Tiedosta valta-asetelmat.** Kaikessa osallistavassa tulevaisuustyöskentelyssä on syytä kiinnittää huomiota valta-asetelmiin. Menetelmä tai vetäjät saattavat epäsuorasti ja tiedostamattaankin tarjota tietynlaisia näkemyksiä osallistujille, joten erityistä huomio-ta kannattaa kiinnittää siihen, että osallistujat kokevat voivansa vapaasti ilmaista aitoja näkemyksiään tulevaisuudesta.

Lähteet

Aalsburg Wiessner, C. & Mezirov, J. (2000). Theory Building and the Search for the Common Ground. Teoksessa: J. Mezirov (toim.) Learning as Transformation. Critical Perspectives on a Theory in Progress. Jossey-Bass.

Aalto-Kallio, M. & Hakulinen, H. (2009). Arviointiakvaario – osallistuva menetelmä kaikkien hyödyksi. Terveysten edistämisen lehti Promo, 59.

Ahvenharju, S., Minkkinen, M. & Lalot, F. (2018). The five dimensions of futures consciousness. Futures 104, December 2018, 1-13.

<https://doi.org/10.1016/j.futures.2018.06.010>

Alsan, A. & Öner, M.A. (2004). Comparison of national foresight studies by integrated foresight management model. Futures, 36 (8), 889-902.

Amanatidou, E. & Guy, K. (2008). Interpreting foresight process impacts: steps towards the development of a framework conceptualising the dynamics of “foresight systems”. Technological Forecasting and Social Change, 75 (4), 539-557.

Balcom Raleigh, N. A., Pouru, L., Leino-Richert, E., Parkkinen, M. & Wilenius, M. (2018). Futures Literacy Lab for Education. Imagining Complex Futures of Human Settlements at Finland Futures Academy Summer School 2017. Finland Futures Research Centre FFRC eBook 3/2018.

Bandura, A. 1997. Self-Efficacy: The Exercise of Control. W. H. Freeman.

Benavides Rincón, G. & Díaz-Domíngue, A. (2022). Assessing futures literacy as an academic competence for the deployment of foresight competencies. Futures, 135, January 2022, 102872.

Calof, J. & Smith, J. (2010). Critical success factors for government-led foresight. Science and Public Policy, 37(1), 31-40. DOI: 10.3152/030234210X484784.

Cuhls, K. (2003). From forecasting to foresight processes—new participative foresight activities in Germany. Journal of Forecasting, 22(2-3).

Dator, J. (2002). From Future Workshops to Envisioning Alternative Futures. Luettu osoitteesta <http://www.futures.hawaii.edu/dator/futures/Workshops.html>

Djellal, F. & Gallouj, F. (2010). The Innovation gap and the performance gap in the service economies: a problem for public policy. Teoksessa Gallouj, F. & Djellal, F. (toim.) The Handbook of Innovation in Services. A Multi-disciplinary Perspective. Edward Elgar, Cheltenham, 653-673.

Djellal, F. & Gallouj, F. (2013). The Productivity in services: measurement and strategic perspectives. The Service Industries Journal, 33(3-4), 282-299.

Dufva, M., Grabtchak, A., Ikäheimo, H., Lähdemäki-Pekkinen, J. & Poussa, L. (2021). Vaikuta tulevaisuuteen - Haasta, kuvittele ja toimi. Sitran selvityksiä 174. Tammikuu 2021.

Dyehouse, M., Bennett, D., Harbor, J., Childress, A. and Dark, M. (2009). A comparison of linear and systems thinking approaches for program evaluation illustrated using Indiana Interdisciplinary GK-12. Evaluation and program planning, 32, 187-196.

Engeström, Y. (2004). Ekspansiivinen oppiminen ja yhteiskehittely työssä. Tampere: Vastapaino. ISBN : 951-768-158-5.

- Fetterman, D. (2001).** The Transformation of Evaluation into Collaboration: A Vision of Evaluation in the 21st Century. *American Journal of Evaluation*, 22(3), 381-385.
- Gadrey, J. (2010).** The environmental crisis and the economics of services: the need for revolution. Teoksessa Gallouj, F. and Djellal, F. (toim.) *The Handbook of Innovation in Services. A Multi-disciplinary Perspective*. Edward Elgar, Cheltenham, 653-673.
- Gary, J. (2019).** Foresight Training: Moving from Design to Evaluation. *World Futures Review*, 11(4), 351-359.
- Georghiou, L. & Keenan, M. (2006).** Evaluation of national foresight activities: Assessing rationale, process and impact. *Technological Forecasting and Social Change*, 73 (7), 761-777
- Georghiou, L., Keenan, M.P., Miles, I.D. & Cameron, H. (2006).** An Evaluation of the UK Foresight Programme: Final Report. Parliamentary Office of Science and Technology.
- Giesecke, S. (2008).** Futur — the German research dialogue. Teoksessa Crehan, P., Elkins, S. & Giesecke, S. (toim.) European Commission, Directorate-General for Research and Innovation, The European Foresight Monitoring Network: collection of EFMN briefs. Part 1. Publications Office.
<https://data.europa.eu/doi/10.2777/17436>
- Habegger, B. (2010).** Strategic foresight in public policy: reviewing the experiences of the UK, Singapore, and The Netherlands. *Strategic Direction*, 26 (9).
- Hyytinen, K., Ruutu, S., Nieminen, M., Gallouj, F. & Toivonen, M. (2014).** A System dynamic and multi-criteria evaluation of innovations in environmental services. *Economics and Policy of Energy and the Environment*, 3, 29-52.
- Hyytinen, K. (2017).** Supporting service innovation via evaluation: a future oriented, systemic and multi-actor approach. Doctoral dissertation 14/2017, Aalto University publication series. VTT Science 146.
<http://www.vtt.fi/inf/pdf/science/2017/S146.pdf>
- Hyytinen, K, Saari, E. & Elg, M. (2019).** Human-Centered Co-Evaluation Method as a Means for Sustainable Service Innovations. Teoksessa Toivonen, M & Saari, E (toim.) *Human-Centered Digitalization and Services*. Springer.
<https://www.springer.com/in/book/9789811377242> <https://doi.org/10.1007/978-981-13-7725-9>
- Johnston, R. (2012).** Developing the capacity to assess the impact of foresight. *Foresight*, 14, 56-68.
- Kirkpatrick, D. (2006).** Evaluating training programs: the four levels. San Francisco CA : Berrett-Koehler.
- Kováts, F. (2000).** The Hungarian technology foresight programme. Report by the Steering Group, Budapest.
- Laininen, E. (2018).** Transformatiivinen oppiminen ekososiaalisen sivistymisen mahdollistajana. *Ammattikasvatuksen aikakauskirja*, 20 (5), 16-38. ISSN 1456-7989.
- Meissner, D. (2012).** Results and impact of national Foresight studies. *Futures*, 44(10), 905-91
- Mezirov, J. (2000).** Learning to Think Like an Adult: Core Concepts of Transformation Theory. Teoksessa: Mezirov, J. (toim.) *Learning as Transformation. Critical Perspectives on a Theory in Progress*. Jossey-Bass.

Miller, R. (2018). Transforming the future. Anticipation in the 21st century. Paris: Unesco & Oxon: Routledge.

Nieminen, M., Hyytinen, K., Salminen, V. & Ruutu, S. (2020). Systemic Evaluation Approach to meet the Challenges of Complexity. Teoksessa Lehtimäki, H., Uusikylä, P. & Smedlund A. (toim.) Society as an Interaction Space. A Systemic Approach. Translational Systems Sciences, vol. 22. Springer, Singapore. DOI https://doi.org/10.1007/978-981-15-0069-5_5

Park, S. (2018). A possible metric for assessing self-efficacy toward postulated futures. *Foresight*, 20(1), 50-67. Emerald Publishing Limited, ISSN 1463-6689.

Parkkonen, P. & Vataja, K. (2019). Näkökulmia ja lähestymistapoja tulevaisuustyön ja ennakkoinnin arviointiin. *Futura* 38(1), 60-73.

Patton, M.Q. (1997). *Utilization-Focused Evaluation*. The New Century Text (3rd ed). Sage, London.

Patton, M.Q. (2002). *Qualitative research and evaluation methods*. 3rd ed. Sage, Thousand Oaks.

Patton, M. Q. (2011). *Developmental evaluation: Applying complexity concepts to enhance innovation and use*. Guilford, New York.

Popper, R., Georghiou, L., Keenan, M. & Miles, I. (2010). Evaluating Foresight: Fully-Fledged Evaluation of Colombian Technology Foresight Programme. Universidad del Valle, Santiago de Cali, Colombia.

Pouru, L. & Wilenius, M. (2018). Tulevaisuuslukutaito navigaatiivälineenä kuudennessa aallossa: kuinka integroida tulevaisuus lukio-opetukseen? (Futures literacy as a tool for navigating the sixth wave). *Futura*, Vol. 37, 3/2018.

Poussa, L., Lähdemäki-Pekkinen, J., Ikäheimo, H. & Dufva, M. (2021). Tulevaisuustajuus. Käsikirja työpajan vetäjälle - Työpajamenetelmä toisenlaisten tulevaisuuksien rakentamiseen. Sitran selvityksiä 173. Tammikuu 2021.

Rader, M. (2003). Hungarian Foresight Programme (TEP) 1997/99. FISTERA Report WP 1 – Review and Analysis of National Foresight D1.1 HU – Case Study.

Rohrbeck, R. & Kum, M. E. (2018). Corporate foresight and its impact on firm performance: A longitudinal analysis. *Technological Forecasting and Social Change*. Volume 129, April 2018, 105-116.

Rossi, P.H., Freeman, H.E. and Lipsey M.W. (1999). Evaluation. A systematic approach. 6th edition. Sage, Thousand Oaks, London and New Delhi.

Rubalcaba, L., Michel, S., Sundbo, J., Brown, S.W. and Reynoso, J. (2012). Shaping, Organizing and Rethinking Service innovation: A multidimensional Framework. *Journal of Service Management*, 23(5), 696-715.

Räkköläinen, M. (2011). Mitä näytöt näyttävät? Luotettavuus ja luottamus ammatillisten perustutkintojen näyttöperusteisessa arviointiprosessissa. *Acta Universitatis Tamperensis* 1636. Väitöskirja. Tampere: Tampere University Press.

Räkköläinen, M. & Räisänen, A. (2013). Assessment of Learning Outcomes in Finnish vocational education and training. *Assessment in Education: Principles, Policy & Practice* 21(1), 109– 124. DOI: 10.1080/0969594X.2013.838938.

Saari, E. and Kallio, K. (2011), Developmental impact evaluation for facilitating learning in innovation networks. *American Journal of Evaluation*, 32 (2), 227-245.

Saari, E., Hyytinen, K., Hasu, M., Hyypiä, M., Korvela, P., Käpykangas, S., Leväsluoto, J., Melkas, H., Nordlund, A., Pekkarinen, S., ja Toivonen, M. (2018). Kokeilut käytäntöön –työkirja. Työterveyslaitos. <https://www.ttl.fi/kokeilut-kaytanton-tyokirja/>

- Sahlberg, P. (1994).** Yksinään vai yhteisvoimin? Yhdessäoppimisen mahdollisuuksia etsimässä. Vantaa: Helsingin yliopisto, Vantaan täydennyskoulutuslaitos.
- Sardar, Z. (1993).** Colonizing the future: The 'other' dimension of futures studies. *Futures*, 25(2), 179–187. [https://doi.org/10.1016/0016-3287\(93\)90163-n](https://doi.org/10.1016/0016-3287(93)90163-n)
- Saritas, O., Taymaz, E. Tumer, T. (2007).** Vision 2023: Turkey's National Technology Foresight Program: A contextualist analysis and discussion. *Technological Forecasting and Social Change*, 74 (2007), pp. 1374-1393.
- Sokolova, A. (2015).** An integrated approach for the evaluation of national Foresight: The Russian case. *Technological Forecasting and Social Change*, 101, December 2015, 216-225
- Taylor, E. W. (2008).** Transformative Learning Theory. *New Directions for Adult and Continuing Education*, 119, 5–15.
- Uusikylä, P., Hyytinen, K. & Rökköläinen, M. (2021).** Tuomarista maailmanparantajaksi: Arvioinnin muuttuva rooli kompleksisessä maailmassa Teoksessa Kihn, L-A, Oulasvirta, L., Ruohonen, J., Rönkkö, J., Urpilainen, M. & Wacker, J. (toim.) Tarkastus, arviointi ja valvonta murroksessa. Tampere: Tampere University Press, 211–236. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-359-032-8>.
- Williams, B. and Imam, I. (toim.) (2007).** Systems Concepts in Evaluation: An Expert Anthology. Point Reyes, EdgePress of Inverness.
- Windrum, P. and García-Goñi, M. (2008).** A neo-Schumpeterian model of health services innovation, *Research Policy*, 37(4), 649-672.
- Öner, A. M. and Beşer, G.S. (2011),** "Assessment of corporate foresight project results: case of a multinational company in Turkey", *Foresight*, Vol. 13 No. 2, pp. 49-63. <https://doi.org/10.1108/14636681111126247>

Kirjoittajista

FM Minna Halonen toimii tutkijana Teknologian tutkimuskeskus VTT Oy:n Future-proof societies -tutkimusryhmässä. Hänellä on laaja kokemus laadullisten ja osallistavien ennakointimenetelmien käytöstä hankkeissa, joissa muodostetaan jaettua ymmärrystä vaihtoehtoisista tulevaisuuksista. Tutkimustyöllään hän pyrkii vahvistamaan yksilöiden ja yhteisöjen tulevaisuusajattelun taitoja, ja sitä kautta tulevaisuusresilienssiä, yhdistämällä tulevaisuudentutkimusta, kasvatustieteitä ja vaikuttavuusarviointia.

Kirsi Hyytinen (Tkt) toimii VTT:llä Future-proof societies tutkimustiimin vetäjänä ja erikoistutkijana. Hänellä on 20 vuoden kokemus tutkimus- ja innovaatiojärjestelmän tutkimuksesta ja kehittämisestä. Hänen keskeiset kiinnostuksen kohteensa liittyvät vaikuttavuuden johtamiseen ja arviointiin, ennakoivan vaikuttavuudenarvioinnin menetelmien kehittämiseen ja arvioinnin merkitykseen systemisen muutoksen vauhdittajana.

FT Sofi Kurki työskentelee VTT:llä erikoistutkijana Corporate Foresight and Strategy -tutkimusryhmässä. Hänellä on yli 15 vuoden kokemus tulevaisuudentutkimuksesta. Väitöskirjassaan Kurki on tutkinut organisaatioiden uudenlaisia ennakointikäytänteitä. Häntä kiinnostaa erityisesti ennakointivalmiuksien kehittäminen ja ennakoinnin vaikuttavuuden parantaminen organisaatioiden tulevaisuuskyvykkyyksien kontekstissa.

Liite 1 Itsearviointi

Tulevaisuustaajuus-työpajan itsearviointi (1/2)

Taustatiedot

Sukupuoli	Ikä	Koulutustausta
☐ Mies	☐ < 30 v	☐ Keskiaste
☐ Nainen	☐ 31-45 v	☐ Opisto- tai korkeakoulututkinto
☐ Muu	☐ 46-60 v	☐ Lisensiaatin tai tohtorin tutkinto
☐ En halua kertoa	☐ > 60 v	☐ Ei mitään näistä

Tulevaisuusajattelua koskeva itsearviointi (1/2)

Seuraavat väittämät koskevat tulevaisuusajatteluun liittyviä käsityksiäsi omista tiedoistasi ja taidoistasi. Näihin saat opastusta ja harjoitusta työpajassa. Arvioi jo nyt etukäteen, kuinka pystyt toteuttamaan tulevaisuusajattelua työssäsi. Rengasta parhaiten omaa kokemustasi kuvaava numero (1 täysin eri mieltä, 2 jokseenkin eri mieltä, 3 ei samaa eikä eri mieltä, 4 jokseenkin samaa mieltä, 5 täysin samaa mieltä), käytä hyväksesi koko asteikko.

Arviointiväittämät	1	2	3	4	5
1 Osaan tunnistaa tulevaisuuteen liittyviä oletuksia.					
2 Uskallan haastaa totuttuja oletuksia tulevaisuudesta.					
3 Pystyn kuvittelemaan, että tulevaisuudelle on monia eri vaihtoehtoja.					
4 Pystyn muodostamaan käsityksiä toivottavasta tulevaisuudesta.					
5 Koen, että voin vaikuttaa tulevaisuuteen nykyhetken teoillani ja valinnoillani.					
6 Pystyn tunnistamaan nykyhetken asioita ja ilmiöitä, jotka vaikuttavat tulevaisuuteen.					
7 Pystyn edistämään tulevaisuusajattelua omassa organisaatiossani.					
8 Pystyn muodostamaan käsityksiä tulevaisuudesta vuorovaikutuksessa muiden kanssa.					
9 Pystyn omalla osaamisellani tuomaan arvokkaan panoksen tulevaisuusprosesseihin.					

Tulevaisuustaajuustyöpajan itsearviointi (2/2)

Taustatiedot

Sukupuoli	Ikä	Koulutustausta
☐ Mies	☐ < 30 v	☐ Keskiaste
☐ Nainen	☐ 31-45 v	☐ Opisto- tai korkeakoulututkinto
☐ Muu	☐ 46-60 v	☐ Lisensiaatin tai tohtorin tutkinto
☐ En halua kertoa	☐ > 60 v	☐ Ei mitään näistä

Tulevaisuusajattelua koskeva itsearviointi (2/2)

Seuraavat väittämät koskevat tulevaisuusajatteluun liittyviä käsityksiäsi omista tiedoistasi ja taidoistasi. Näihin sait opastusta ja harjoitusta työpajassa. Arvioi, kuinka pystyt soveltamaan oppimaasi tulevaisuusajattelua työssäsi. Rengasta parhaiten omaa kokemustasi kuvaava numero (1 täysin eri mieltä, 2 jokseenkin eri mieltä, 3 ei samaa eikä eri mieltä, 4 jokseenkin samaa meiltä, 5 täysin samaa mieltä), käytä hyväksesi koko asteikko.

Arviointiväittämät	1	2	3	4	5
1 Osaan tunnistaa tulevaisuuteen liittyviä oletuksia.					
2 Uskallan haastaa totuttuja oletuksia tulevaisuudesta.					
3 Pystyn kuvittelemaan, että tulevaisuudelle on monia eri vaihtoehtoja.					
4 Pystyn muodostamaan käsityksiä toivottavasta tulevaisuudesta.					
5 Koen, että voin vaikuttaa tulevaisuuteen nykyhetken teoillani ja valinnoillani.					
6 Pystyn tunnistamaan nykyhetken asioita ja ilmiöitä, jotka vaikuttavat tulevaisuuteen.					
7 Pystyn edistämään tulevaisuusajattelua omassa organisaatiossani.					
8 Pystyn muodostamaan käsityksiä tulevaisuudesta vuorovaikutuksessa muiden kanssa.					
9 Pystyn omalla osaamisellani tuomaan arvokkaan panoksen tulevaisuusprosesseihin.					

Liite 2 Haastattelurunko

Tulevaisuustaaajuus haastattelurunko

1. Miksi Tulevaisuustaaajuus-menetelmä ja henkilökohtainen tulevaisuusajattelu

- Esittele lyhyesti itsesi (organisaatio, tehtävä)
- Miksi olet ottanut TT-menetelmän käyttöösi? Mikä motivoi järjestämään työpajan/työpajoja?
- Lähtötilanne tulevaisuusajatteluun:
 - I. Oliko tulevaisuusajattelu sinulle uusi vai ennalta tuttu asia?
- Miten TT-menetelmä on muuttanut omaa tulevaisuusajatteluasi?
 - II. Valmiudet kyseenalaistaa totuttuja tulevaisuusoletuksia, kyky kuvitella vaihtoehtoisia tulevaisuuksia, kyky edistää tavoittelemisen arvoista tulevaisuutta
 - III. Kyky ohjata muita ajattelemaan tulevaisuuksia

2. TT-työpajakokemus

- Mitä TT-työpajoja olet järjestänyt? Mitä tavoitteita työpajoilla on ollut?
- Miten koet työpajojen onnistuneen?
 - I. tavoitteiden saavuttaminen
 - II. palaute osallistujilta
 - III. keskusteluilmapiiri, luottamus/turvallisuus, moniäänisyys
- Onko sinulla tietoa (esim. osallistujapalaute) TT-menetelmän vaikutuksista yksittäisten osallistujien ja kohdeorganisaation/osallistujajoukon tulevaisuusajatteluun
 - I. valmiudet haastaa (yhteisön) totuttuja näkökulmia tulevaisuuteen, kuvitella vaihtoehtoisia tulevaisuuksia, vahvistaa toimijuutta kestävän tulevaisuuden luomisessa?
 - II. muita vaikutuksia?

3. Tulevaisuustaaajuus-työpajamenetelmän sovellettavuus

- Oletko räätälöinyt menetelmää, miten? Mitä tavoitteit räätälöinnillä, saavutitko tavoitteesi?
- Onko sinulla suunnitelmia uusista työpajoista? (Kohderyhmistä/tavoitteista/aiheista/ menetelmämuunnoksista?)
- Kokemuksesi perusteella, missä kontekstissa TT-menetelmä on toiminut parhaiten, miksi?
- Mihin muihin yhteyksiin ja käyttötarkoituksiin Tulevaisuustaaajuus-työpajamenetelmä mielestäsi soveltuisi/olisi hyödyllinen?
- Mitä hyötyä/vaikutuksia sillä voisi olla?

4. Yhteiskunnallinen muutos

- TT-menetelmästä saamasi kokemuksen perusteella, miten ajattelet TT-menetelmän vaikuttavan yksilöiden käsityksiin omista vaikutusmahdollisuuksistaan laajoihin yhteiskunnallisiin kehityskuluihin?
 - I. Mitä eväitä menetelmä antaa muutoksen toteuttamiseen?
 - II. Miten menetelmä huomioi eri toimijoiden osallisuuden ja moniäänisyyden? Miten menetelmä tukee kokonaisvaltaista arvokeskustelua?

Liite 3 Kysely

Hei!

Tämä kysely on osa VTT:n toteuttamaa Tulevaisuustaaajuus-työpajamenetelmän arviointitutkimusta. Tulevaisuustaaajuus on Sitran kehittämä tulevaisuusajattelun työpajamenetelmä, joka on kaikkien vapaasti hyödynnettävissä.

Selvitämme kyselyn avulla Tulevaisuustaaajuus-työpajamenetelmän vaikutuksia tulevaisuuskeskustelun laajentumiseen ja menetelmän soveltuvuutta erilaisiin ympäristöihin. Olemme myös kiinnostuneita siitä, mitä käytännön seurauksia menetelmällä on ollut. Tutkimuksen on tilannut Sitra ja vastuullisena tutkijana toimii Minna Halonen (minna.halonen@vtt.fi).

Kyselyyn vastaaminen on luottamuksellista ja vapaaehtoista. Kyselyaineisto kerätään nimettömänä. Voit halutessasi keskeyttää kyselyyn vastaamisen. Tutkimuksen toteuttamisessa, aineiston keruussa ja säilytyksessä sekä raportoinnissa noudatetaan voimassa olevia tutkimuseettisiä ohjeita ja määräyksiä. Kyselyssä kerättyjä tietoja tai niiden osia voidaan julkaista tieteellisissä julkaisuissa. Mitään tietoja, joiden perusteella yksittäinen vastaaja on tunnistettavissa, ei julkaista tai luovuteta muille tahoille. Tietosuojaselosteeseen voit tutustua [täällä](#).

- Kyllä, annan suostumukseni kerätä, analysoida ja käyttää tällä kyselyllä kerättäviä tietoja Tulevaisuustaaajuus-työpajamenetelmän arviointitutkimuksessa.

1. Missä roolissa olet osallistunut Tulevaisuustaaajuus-työpajaan? (pakollinen)

- Vetäjä
- Osallistuja

OSALLISTUJAN KYSYMYKSET

2. Valitse Tulevaisuustaaajuus-työpajan järjestäjää parhaiten vastaava kuvaus: (pakollinen)

- yritys
- julkinen sektori
- järjestö
- oppilaitos
- muu, mikä?

3. Valitse työpajan tavoitetta parhaiten vastaava kuvaus: (pakollinen, yksi tai useampi)

- Työpajaa hyödynnettiin organisaation sisäiseen kehittämiseen
- Työpajaa hyödynnettiin asiakastyössä
- Työpaja kokosi yhteen tietyn teeman tulevaisuuksista kiinnostuneita ihmisiä
- Työpaja kokosi yhteen eri sidosryhmiä keskustelemaan tulevaisuuksista
- Työpaja tarjosi paikan avoimeen kansalaiskeskusteluun tulevaisuuksista
- Muu, mikä
- En tiedä

4. Liittyikö työpaja johonkin erityiseen teemaan tai aiheeseen? (pakollinen)

- Kyllä, mihin?
- Ei
- En tiedä

5. Mitä mieltä olet seuraavista henkilökohtaista työpajakokemustasi koskevista väitteistä? Arvioi asteikolla 1-6 (1=täysin eri mieltä, 5=täysin samaa mieltä, 6=en osaa sanoa) väitteiden paikkansapitävyyttä. (pakollinen)

- Koin työpajan itselleni hyödylliseksi
- Työpajan tehtävät olivat helposti ymmärrettäviä
- Työpajassa oli turvallinen keskusteluilmapiiri
- Työpaja innosti ajattelemaan laaja-alaisemmin kuin tavallisesti
- Sain työpajasta valmiuksia kyseenalaistaa totuttuja oletuksia tulevaisuudesta
- Työpaja vahvisti kykyäni kuvitella vaihtoehtoisia tulevaisuuksia
- Työpaja vahvisti kykyäni edistää tavoittelemisen arvoista tulevaisuutta
- Sain ääneni kuuluville minulle merkityksellisessä tulevaisuutta koskevassa keskustelussa
- Työpaja antoi kaikille osallistujille mahdollisuuden keskustella tulevaisuudesta tasavertaisesti
- Sain työpajasta uusia ajatuksia
- Työpaja muutti omaa ajattelutapaani tulevaisuudesta

6. Minkälaisia muutoksia olet tunnistanut omassa tulevaisuusajattelussasi työpajan jälkeen?

7. Järjestettiinkö työpaja jonkun tietyn yhteisön toimintaa kehittämään? Yhteisö voi tarkoittaa organisaatiota tai löyhempää, samojen tavoitteiden yhdistämää joukkoa.

- Kyllä, minkä
- Ei
- En tiedä

8. Mitä mieltä olet seuraavista edustamaasi yhteisöä koskevista väitteistä? Arvioi asteikolla 1-6 (1=täysin eri mieltä, 5=täysin samaa mieltä, 6=en osaa sanoa) väitteiden paikkansapitävyyttä.

- Työpaja oli edustamalleni yhteisölle hyödyllinen
- Työpaja antoi valmiuksia haastaa yhteisöni totuttuja näkökulmia tulevaisuuteen
- Työpaja vahvisti yhteisöni valmiuksia kuvitella vaihtoehtoisia tulevaisuuksia
- Työpaja vahvisti yhteisöni toimijuutta kestävän tulevaisuuden luomisessa
- Työpaja muutti yhteisöni ajattelutapoja tulevaisuudesta

9. Minkälaisia muutoksia olet tunnistanut yhteisösi tai työpajaan osallistuneiden tulevaisuusajattelussa työpajan jälkeen?

10. Mitä työpajan jälkeen on tapahtunut? Valitse kaikki vaihtoehdot, jotka pitävät paikkansa. (pakollinen)

- Keskustelen tulevaisuudesta aikaisempaa useammin ystävien / kollegoiden kanssa
- Olen alkanut seurata tulevaisuudentutkijoita mediassa
- Olen tilannut Sitran tai jonkun muun tulevaisuustalon uutiskirjeen
- Olen osallistunut toiseen Tulevaisuustaajuus-työpajaan
- Olen itse järjestänyt tai suunnitellut järjestäväni Tulevaisuustaajuus-työpajan
- Olen kiinnostunut perehtymään muihin tulevaisuusmenetelmiin
- Menetelmä on otettu tai on suunnitelmassa ottaa yleisemmin käyttöön yhteisössäni
- Yhteisössäni on järjestetty tai suunnitelmassa järjestää koulutusta Tulevaisuustaajuus-menettelmän käytöstä
- Tulevaisuustaajuudessa ideoituja tekoja on työstetty kohti konkreettista toimintasuunnitelmaa
- En ole huomannut muutoksia

11. Onko Tulevaisuustaaajuus-työpajan seurauksena tapahtunut jotain muuta? Mitä?

12. Mihin muihin yhteyksiin ja käyttötarkoituksiin Tulevaisuustaaajuus-työpajamenetelmä mielestäsi soveltuisi?

13. Teemme osana tutkimusta menetelmän käyttöön ja vaikutuksiin liittyviä syventäviä teema-haastatteluja. Jos olet kiinnostunut tulemaan haastateltavaksi, kirjoita sähköpostiosoitteesi alla olevaan kenttään, niin otamme sinuun yhteyttä.

VETÄJÄN KYSYMYKSET

14. Valitse, mikä seuraavista kuvaa parhaiten yhteisöä, jonka edustajana olet järjestänyt Tulevaisuustaaajuus-työpajan: (pakollinen)

- yritys
- julkinen sektori
- järjestö
- oppilaitos
- muu, mikä?

15. Valitse järjestämäsi työpajaa parhaiten vastaava kuvaus: (pakollinen, yksi tai useampi)

- Työpajaa hyödynnettiin organisaation sisäiseen kehittämiseen
- Työpajaa hyödynnettiin asiakastyössä
- Työpaja kokosi yhteen tietyn teeman tulevaisuuksista kiinnostuneita ihmisiä
- Työpaja kokosi yhteen eri sidosryhmiä keskustelemaan tulevaisuuksista
- Työpaja tarjosi paikan avoimeen kansalaiskeskusteluun tulevaisuuksista
- Muu, mikä?

16. Liittyikö järjestämäsi työpaja johonkin erityiseen teemaan tai aiheeseen? (pakollinen)

- Kyllä, mihin?
- Ei

17. Mitä mieltä olet seuraavista Tulevaisuustaaajuus-työpajamenetelmää koskevista väitteistä? Arvioi asteikolla 1-6 (1=täysin eri mieltä, 5=täysin samaa mieltä, 6=en osaa sanoa) väitteiden paikkansapitävyyttä. (pakollinen)

- Menetelmä auttaa luomaan turvallisen keskusteluilmapiiirin
- Menetelmä innostaa osallistujia ajattelemaan laaja-alaisemmin kuin tavallisesti
- Menetelmä on muuttanut omaa ajattelutapaani tulevaisuudesta
- Menetelmä luo mahdollisuuksia tasavertaiseen tulevaisuuskeskusteluun erilaisista lähtökohdista tulevien osallistujien kesken
- Menetelmä soveltuu muutoksen tukemiseen organisaatioissa
- Menetelmällä voidaan tukea organisaatioiden välistä yhteistyötä

18. Minkälaisia muutoksia olet tunnistanut omassa tulevaisuusajattelussasi Tulevaisuustaaajuus-työpajamenetelmän käytön myötä?

19. Mitä mieltä olet seuraavista toteuttamaasi Tulevaisuustaajuus-työpajaa koskevista väitteistä? Arvioi asteikolla 1-6 (1=täysin eri mieltä, 5=täysin samaa mieltä, 6=en osaa sanoa) väitteiden paikkansapitävyyttä. (pakollinen)

- Työpajamenetelmää oli helppo soveltaa oman työpajani tarpeisiin
- Toteuttamani työpaja täytti sille asetetut tavoitteet
- Työpajan osallistujat olivat motivoituneita keskustelemaan tulevaisuudesta
- Työpaja oli edustamalleni organisaatiolle tai yhteisölle hyödyllinen
- Työpaja antoi osallistujille valmiuksia kyseenalaistaa tulevaisuusoletuksia
- Työpaja vahvisti osallistujien kyvykkyyttä kuvitella vaihtoehtoisia tulevaisuuksia
- Työpaja vahvisti osallistujien toimijuutta tulevaisuuden tekemisessä
- Työpaja muutti osallistujien ajattelutapaa tulevaisuudesta
- Työpaja muutti osallistuneen yhteisön toimintaa

20. Minkälaisia muutoksia olet tunnistanut osallistujien tulevaisuusajattelussa työpajan jälkeen?

21. Mitä järjestämäsi työpajan jälkeen on tapahtunut? Valitse kaikki vaihtoehdot, jotka pitävät paikkansa. (pakollinen)

- Olen järjestänyt tai suunnittelen järjestäväni lisää Tulevaisuustaajuus-työpajoja
- Olen kiinnostunut perehtymään muihin tulevaisuusmenetelmiin
- Olen opettanut Tulevaisuustaajuus-menetelmän käyttöä muille
- Menetelmä on otettu tai on suunnitelmassa ottaa yleisemmin käyttöön yhteisössäni
- Yhteisössäni on järjestetty tai suunnitelmassa järjestää koulutusta Tulevaisuustaajuus-menetelmän käytöstä
- Tulevaisuustaajuudessa ideoituja tekoja on työstetty kohti konkreettista toimintasuunnitelmaa

22. Mitä muuta on tapahtunut Tulevaisuustaajuus-työpajan seurauksena?

23. Mihin muihin yhteyksiin ja käyttötarkoituksiin Tulevaisuustaajuus-työpajamenetelmä mielestäsi soveltuisi?

24. Minkälaisia esteitä tai haasteita tunnistat Tulevaisuustaajuus-työpajamenetelmän käytölle?

25. Minkälaisia pitkän tähtäimen yhteiskunnallisia vaikutuksia ajattelet Tulevaisuustaajuus-työpajamenetelmällä voivan olla?

26. Teemme osana tutkimusta menetelmän käyttöön ja vaikutuksiin liittyviä syventäviä teema-haastatteluja. Jos olet kiinnostunut tulemaan haastateltavaksi, kirjoita sähköpostiosoitteesi alla olevaan kenttään, niin otamme sinuun yhteyttä.

Liite 4 Osallistavan arviointipajan kysymykset

Osallistavissa arviointipajoissa etsittiin vastauksia seuraaviin kysymyksiin.

Yksilötason toimijuus:

- Minkälaisia valmiuksia menetelmä antaa muutoksen tukemiseen yksilötasolla (haastaa, kuvitella, toimia)?
- Mitkä tekijät (menetelmässä tai yksilötasolla) edistävät tai estävät muutosta?
- Ehdotuksia yksilötason toimijuuden vahvistamiseksi

Yhteisötason toimijuus:

- Minkälaisia valmiuksia menetelmä antaa muutoksen tukemiseen yhteisöissä (haastaa, kuvitella, toimia)?
- Mitkä tekijät (menetelmässä tai yhteisössä) edistävät tai estävät muutosta?
- Ehdotuksia yhteisöllisen tason toimijuuden vahvistamiseksi

Yhteiskunnallinen toimijuus:

- Minkälaisia valmiuksia menetelmä antaa muutoksen tukemiseen yhteiskunnallisesti (haastaa, kuvitella, toimia)?
- Mitkä tekijät (menetelmässä tai yhteiskunnassa) edistävät tai estävät muutosta?
- Ehdotuksia yhteiskunnallisen toimijuuden vahvistamiseksi?

SITRA

SITRAN SELVITYKSIÄ 221

Sitran selvityksiä -sarjassa julkaistaan Sitran tulevaisuustyön ja kokeilujen tuloksia.

ISBN 978-952-347-295-2 (PDF) www.sitra.fi

SITRA.FI

Itämerenkatu 11–13

PL 160

00181 Helsinki

Puh. 0294 618 991

 @SitraFund